

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΜΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΚΡΙΣΗΣ : ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ»**

Οικονόμου Όλγα- Ηρώ

Επιβλέπων καθηγητής: Γ. Σταθάκης

Μέλη τριμελούς επιτροπής : Σ. Λαπατσιώρας

Α. Γιαννόπουλος

Ρέθυμνο 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Ευχαριστίες.....	σελ.3
	Αφιερώσεις.....	σελ.3
	Περίληψη.....	σελ.4
	Εισαγωγή.....	σελ. 6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	<i>ΟΡΙΣΜΟΣ- ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ</i>	
1.1	ΟΡΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ.....	σελ.7
1.1.α	Δημόσιο χρέος σε απόλυτους αριθμούς.....	σελ.7
1.1.β	Πως γίνεται ο δημόσιος δανεισμός.....	σελ.9
1.1.γ	Δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	σελ.11
1.1.δ	Καθαρό και ακαθάριστο δημόσιο χρέος.....	σελ.12
1.1.ε	Εσωτερικό και εξωτερικό χρέος.....	σελ.12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	<i>Η ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ</i>	
2.1	Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	σελ.13
2.1.α	Η επέκταση του κράτους και η δημιουργία του δημόσιου χρέους.....	σελ.13
2.1.β	Η νέα οικονομική άνοδος (1995-2008).....	σελ.15
2.1.γ	Ελλειμματικός προϋπολογισμός επί 30 χρόνια.....	σελ.16
2.1.δ	Οι αναθεωρήσεις των στοιχείων από τη Eurostat.....	σελ.19
2.1.ε	Σταθεροποιητικά προγράμματα.....	σελ.21
2.2	ΆΛΛΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	σελ.23
2.3	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΕΙΝΩΣΑΝ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	σελ.25
2.4	Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008 ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ	σελ.30
2.4.α	Αίτια της διεθνούς κρίσης του 2008.....	σελ.31
2.4.β	Η αντιμετώπιση της κρίσης στις Η.Π.Α.....	σελ.32
2.4.γ	Επιπτώσεις της κρίσης.....	σελ.33
2.4.δ	Επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης του 2008 στην Ελλάδα.....	σελ.34
2.5	ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΙIGS (Portugal, Ireland, Italy, Greece, Spain);.....	σελ.35
2.5.α	Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη..	σελ.36
2.5.β	Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας.....	σελ.38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	<i>Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ</i>	
3.1	Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ	σελ.40

3.2	ΠΟΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΗ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	σελ.42
3.2.α	Μεγέθυνση και ελλείμματα.....	σελ.43
3.2.β	Έλλειμμα, τόκοι, επιτόκια και ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ.....	σελ.45
3.2.γ	«Φταίνε» τα δημόσια έσοδα ή οι δημόσιες δαπάνες για τα πρωτογενή ελλείμματα;.....	σελ.47
3.2.δ	«Φταίνε» οι άμεσοι ή οι έμμεσοι φόροι;.....	σελ.49
3.2.ε	Συνολικές δημόσιες δαπάνες σε Ελλάδα και ΕΕ.....	σελ.51
3.2.στ	Οι προσαρμογές αποθεμάτων ροών	σελ.53
3.3.	ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΕΕ	σελ.53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	<i>ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ</i>	
4.1	ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ	σελ.56
4.2	ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ.....	σελ.58
4.2.α	Το ιστορικό της δανειακής σύμβασης.....	σελ.59
4.2.β	Οι νομικοί και θεσμικοί λόγοι που οδήγησαν στη δανειακή σύμβαση	σελ.60
4.2.γ	Το μνημόνιο και τα «λάθη».....	σελ.61
4.3	ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ.....	σελ.63
4.3.α	Τα μέτρα του μνημονίου.....	σελ.65
4.3.β	Οι δημοσιονομικοί στόχοι του Μνημονίου.....	σελ.71
4.3.γ	Οι δόσεις του μνημονίου.....	σελ.73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	<i>ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ</i>	
5.1	ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ.	σελ.74
5.1.α	Δημόσια Οικονομικά	σελ.76
5.1.β	Αγορά Εργασίας - Οικονομική Δραστηριότητα.....	σελ.80
5.2	ΜΠΟΡΕΙ ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΝΑ ΕΚΠΛΗΡΩΣΕΙ ΤΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ ΤΟΥ;.....	σελ.81
5.3	ΤΟ ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟ.....	σελ.82
5.4	Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ 21^{ης} ΙΟΥΛΙΟΥ.....	σελ.84
	Επίλογος.....	σελ.86
	Παράρτημα.....	σελ.87
	Βιβλιογραφία.....	σελ.94

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Φτάνοντας στο τέλος αυτής της προσπάθειας θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες Καθηγητές του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών της Οικονομικής Θεωρίας και Πολιτικής του Πανεπιστημίου Κρήτης, και ιδιαίτερα τον κ. Γ. Σταθάκη, τον κ. Σ. Λαπατσιώρα και τον κ. Α. Γιαννόπουλο, για την επιστημονική τους καθοδήγηση στην ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου διατριβής, καθώς και για τη συμβολή τους στη διαμόρφωση του τρόπου σκέψης μου και της ακαδημαϊκής μου κουλτούρας.

ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ

Με την ευκαιρία ολοκλήρωσης των μεταπτυχιακών μου σπουδών, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω και να αφιερώσω τη διπλωματική μου στην οικογένεια μου για την ηθική και συνολική υποστήριξη τους καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου. Επίσης και στους φίλους μου και συμφοιτητές μου για την βοήθεια που μου παρείχαν κατά την διάρκεια αυτών των χρόνων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σήμερα στη δίνη της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η ελληνική κρίση χρέους θεωρείται ότι αποτέλεσε την πρώτη εκδήλωση της κρίσης χρέους των ανεπτυγμένων οικονομικά χωρών. Η διεθνής κρίση του 2008 αποκάλυψε το μέγεθος των δημοσιονομικών ανισορροπιών της Ελλάδας και ενέτεινε το πρόβλημα της κρίσης χρέους στην Ο.Ν.Ε. Η εργασία αυτή έχει ως αντικείμενο την εξέταση των επιμέρους παραγόντων που έχουν οδηγήσει την Ελληνική οικονομία στα πρόθυρα της χρεοκοπίας, καθώς και την πολιτική αντιμετώπισης της Ελληνικής κρίσης όπως περιγράφεται στο «Μνημόνιο».

Ειδικότερα, στο 1^ο κεφάλαιο της εργασίας, ορίζονται και διερευνώνται θεωρητικά οι βασικές της έννοιες, όπως το δημόσιο χρέος και το δημοσιονομικό έλλειμμα.

Στη συνέχεια, στο 2^ο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια σύντομη περιοδολόγηση της δημοσιονομικής κρίσης της Ελληνικής οικονομίας καθώς και η εξέλιξη του δημόσιου χρέους. Αναφέρονται τα αίτια που οδήγησαν στην εμφάνιση και διόγκωσή του, οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν καθώς και οι παράγοντες που συντηρούν την κατάσταση. Επίσης, εξετάζεται η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ και τίγεται το ζήτημα των επιπτώσεων από την εισδοχή της σε αυτήν. Τέλος, συνοψίζονται οι κύριες αιτίες που οδήγησαν στην κρίση του 2008, οι επιπτώσεις της στη διεθνή και ελληνική οικονομία και περιγράφονται τα μέτρα που λήφθηκαν για την αντιμετώπισή της.

Στο 3^ο κεφάλαιο, εξετάζεται αναλυτικά η εξέλιξη του δημόσιου χρέους το διάστημα 1994-2008 και διερευνώνται οι παράγοντες που συμβάλλουν στην συσσώρευση του δημόσιου χρέους. Στο τέλος του κεφαλαίου αυτού, εξετάζεται η διάρθρωση των κρατικών δαπανών και της φορολογίας στην Ελλάδα σε σύγκριση με την ΕΕ.

Στο 4^ο κεφάλαιο, παρουσιάζεται το ιστορικό της δανειακής σύμβασης και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση τόσο στους στόχους όσο και στα μέτρα που καθορίστηκαν για την εξυγίανση της Ελληνικής οικονομίας με βάση το κείμενο του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής.

Στο 5^ο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της εφαρμογής του Μνημονίου κυρίως όσον αφορά τους δημοσιονομικούς στόχους που τέθηκαν έως και την ψήφιση του Μεσοπρόθεσμου προγράμματος 2011-2013, τον Ιούνιο του 2011, και τέλος γίνεται αναφορά στην συνθήκη της 21^{ης} Ιουλίου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αδυναμία δανειοδότησης της χώρας από τις διεθνείς αγορές, ενώ παράλληλα υπήρχαν υψηλές ανάγκες εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους και υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα, οδήγησε το Μάιο του 2010 στη σύναψη διμερούς δανειακής σύμβασης με το Δ.Ν.Τ. και τα μέλη της Ευρωζώνης (στην οποία θα αναφερόμαστε με τον όρο: Μνημόνιο). Σκοπός αυτής της συμφωνίας θεωρείται η κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών του ελληνικού δημοσίου υπό τον όρο ότι θα ληφθούν και θα εφαρμοστούν οικονομικές πολιτικές και θεσμικές μεταβολές που θα «επιλύουν» ό,τι θεωρείται ως τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας τα οποία την κατέστησαν «εύθραυστη» απέναντι στο εξωτερικό «σοκ» της κρίσης του 2008.

Η εργασία αυτή έχει ως αντικείμενο την εξέταση των επιμέρους παραγόντων που έχουν οδηγήσει την Ελληνική οικονομία στα πρόθυρα της χρεοκοπίας, καθώς και την πολιτική αντιμετώπισης της Ελληνικής κρίσης όπως περιγράφεται στο «Μνημόνιο». Παρουσιάζονται το ιστορικό της δανειακής σύμβασης καθώς και τα μέτρα που καθορίστηκαν για την εξυγίανση της Ελληνικής οικονομίας. Η παρούσα μελέτη ολοκληρώνεται με τα αποτελέσματα της εφαρμογής του Μνημονίου, κυρίως όσον αφορά τους δημοσιονομικούς στόχους που τέθηκαν, έως και την συμφωνία της 21ης Ιουλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

ΟΡΙΣΜΟΣ - ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Δημόσιο Χρέος είναι το μέγεθος που αναφέρεται στον υφιστάμενο συνολικό δανεισμό του δημοσίου σε δεδομένο χρονικό σημείο, με σύνηθες χρονικό σημείο αναφοράς το τέλος κάθε χρόνου. Το δημόσιο χρέος δημιουργείται με τον δημόσιο δανεισμό, ο οποίος συνιστά ένα από τα τρία μέτρα χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών. Υπάρχουν και άλλοι τρόποι, όπως η φορολογία και η έκδοση νέου χρήματος, μέτρο που όμως καταργήθηκε αναπόφευκτα με την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ.¹

1.1.α. Δημόσιο χρέος σε απόλυτους αριθμούς

Το δημόσιο χρέος προκύπτει από τη συσσώρευση ελλειμμάτων του δημοσίου.² Δηλαδή, από τη διαφορά, εσόδων και δαπανών του δημοσίου. Τα έσοδα του δημοσίου αποτελούνται από φόρους, άμεσους (φόρους εισοδήματος και περιουσίας) και έμμεσους (π.χ. τον ΦΠΑ.), τις εισφορές για την κοινωνική ασφάλιση και άλλα τακτικά ή έκτακτα έσοδα, όπως οι μεταβιβάσεις από την ΕΕ ή οι πωλήσεις δημόσιας περιουσίας. Οι δαπάνες του δημοσίου αποτελούνται από τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, τις κοινωνικές παροχές, τις μη μισθολογικές δαπάνες για τη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών, τις δημόσιες επενδύσεις και, τις πληρωμές τόκων για το ήδη συσσωρευμένο χρέος και άλλες τακτικές και έκτακτες δαπάνες. Τις δαπάνες εκτός αυτών που αφορούν πληρωμές τόκων τις ονομάζουμε *πρωτογενείς δαπάνες*. Όταν τα έσοδα είναι λιγότερα από τις δαπάνες, εμφανίζεται *δημόσιο έλλειμμα*³.

¹ Ι. Βαβούρας (1993), *Δημόσιο χρέος, θεωρία και ελληνική εμπειρία*, σελ.15

² Σ. Λαπατσιώρας, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), «Αριθμητική του δημοσίου χρέους... Όχι μόνο για αρχάριους», *Θέσεις*, τεύχος 116, σελ. 90-99.

³ Η σχέση μεταξύ χρέους και ελλείμματος είναι αμφίδρομη καθώς το έλλειμμα σε ένα δεδομένο έτος αυξάνει το χρέος που έχει συσσωρευτεί από τα προηγούμενα έτη αλλά και το συσσωρευμένο χρέος των προηγούμενων ετών αυξάνει το έλλειμμα στο τρέχον έτος (οι πληρωμές τόκων που αφορούν το

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι αντιμετώπισης του δημόσιου ελλείμματος: αύξηση εσόδων, περικοπή δαπανών δανεισμός του ποσού που λείπει, δανεισμός από την Κεντρική Τράπεζα με «κοπή» χρήματος ώστε να πληρωθεί η διαφορά που προκύπτει. Το δημόσιο χρέος είναι το άθροισμα όλων των ποσών που έχει δανειστεί ένα κράτος όλα τα προηγούμενα χρόνια και δεν έχουν αποπληρωθεί.

Οι μεταβολές του δημόσιου χρέους εξαρτώνται από :

1. τα έσοδα του δημοσίου (η αύξησή τους τείνει να το μειώνει),
2. την ποσότητα χρήματος που τίθεται σε κυκλοφορία (την αλλαγή της νομισματικής βάσης ή του παθητικού της Κεντρικής Τράπεζας - η αύξησή της τείνει να μειώνει το δημόσιο χρέος),
3. τις πρωτογενείς δημόσιες δαπάνες (η αύξησή τους τείνει να αυξάνει το δημόσιο χρέος)
4. τα επιτόκια με τα οποία δανείζεται το δημόσιο (η αύξησή τους τείνει να αυξάνει το χρέος επειδή δαπανώνται περισσότερα ποσά για πληρωμές τόκων),
5. το ήδη υπάρχον συσσωρευμένο χρέος (όσο πιο μεγάλο είναι, τόσο περισσότεροι τόκοι πληρώνονται κάθε χρόνο για ένα δεδομένο επιτόκιο και επομένως ένα υψηλό μέγεθος σήμερα τείνει να αυξάνει το μέγεθος στο μέλλον), και
6. από το ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας (οι θετικοί ρυθμοί τείνουν να μειώνουν το χρέος).

Το τελευταίο συμβαίνει επειδή καθώς η οικονομία μιας χώρας μεγεθύνεται,⁴ είναι δυνατό να προκύψουν περισσότερα δημόσια έσοδα (μέσω της φορολόγησης του εισοδήματος) τα οποία να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αποπληρωμή τμήματος του χρέους. Η αύξηση του ΑΕΠ μίας οικονομίας μπορεί να συμβεί είτε επειδή υπάρχει μία διεύρυνση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών, είτε επειδή υπάρχει πληθωρισμός, δηλαδή αύξηση του επιπέδου των τιμών. Ο πληθωρισμός τείνει να μειώνει το χρέος, στο βαθμό που το τελευταίο είναι μέγεθος που γενικά δεν αλλάζει καθώς αυξάνονται οι τιμές.

Αν σκεφτούμε ότι οι δημόσιες δαπάνες χωρίς να υπολογίζουμε σε αυτές τις δαπάνες που αφορούν τις πληρωμές τόκων, δηλαδή οι πρωτογενείς δαπάνες, αυξάνουν το δημόσιο έλλειμμα, ενώ τα έσοδα και η κυκλοφορία νέας ποσότητας χρήματος το

χρέος, το οποίο έχει συσσωρευτεί από προηγούμενα έτη, αποτελούν δαπάνη κατά το τρέχον έτος και προστίθεται στο έλλειμμα αυτού του έτους).

⁴ Αν η οικονομία μιας χώρας μεγεθύνεται δημιουργείται περισσότερο εισόδημα σε κάθε χρονική περίοδο σε σχέση με την προηγούμενη, διαφορετικά ειπωμένο, αυξάνει το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ).

μειώνουν, τότε το νέο χρέος που δημιουργείται κάθε έτος και το οποίο θα ισούταν με το δημόσιο έλλειμμα, γράφεται

$$\begin{aligned} \text{Έλλειμμα } t &= \text{Πρωτογενείς Δαπάνες } t + \\ &\text{Επιτόκιο } t * \text{ συσσωρευμένο χρέος } t-1 - \\ &\text{Έσοδα } t - \text{ νέα ποσότητα χρήματος } t. \end{aligned} \quad \text{Σχέση 1}$$

Το συσσωρευμένο χρέος παραλείποντας τη νέα ποσότητα χρήματος, επειδή όπως διευκρινίσαμε και στον ορισμό του δημόσιου χρέους, η ΕΕ έχει απαγορεύσει την χρηματοδότηση του χρέους με «κόψιμο χρήματος» (δανεισμός από την Τράπεζα της Ελλάδας) υπολογίζεται ως εξής:

$$\begin{aligned} \text{Συνολικό Χρέος } t &= \text{Πρωτογενείς Δαπάνες } t - \text{Έσοδα } t + \\ &(1 + \text{επιτόκιο}) * \text{Συσσωρευμένο χρέος } t-1. \end{aligned} \quad \text{Σχέση 2}$$

Η διαφορά μεταξύ εσόδων και δαπανών χωρίς να υπολογίζονται οι δαπάνες που αφορούν πληρωμές τόκων, δηλαδή μεταξύ εσόδων και πρωτογενών δαπανών ονομάζεται πρωτογενές πλεόνασμα, δηλαδή:

$$\text{Πρωτογενές πλεόνασμα } t = \text{Έσοδα } t - \text{Πρωτογενείς Δαπάνες } t \quad \text{Σχέση 3}$$

1.1.β. Πως γίνεται ο δημόσιος δανεισμός

Κάθε κυβέρνηση καταστρώνει τον ετήσιο κρατικό προϋπολογισμό.⁵ Εάν αυτός εμφανίζει ελλείμματα, τότε θα πρέπει να υπάρξει δανεισμός. Τα κράτη καλύπτουν τις ανάγκες δανεισμού είτε με δάνεια από τράπεζες, είτε με δάνεια από άλλα κράτη, είτε με έκδοση ομολόγων στις αντίστοιχες αγορές. Στην περίπτωση του Ελληνικού κράτους, ο αποκλειστικός τρόπος δανεισμού μετά την συμμετοχή του στην Ευρωζώνη, έως και το δάνειο των 110 δις από την τρόικα, ήταν ο δανεισμός με ομόλογα. Τα ομόλογα, σε αντίθεση με τα δάνεια, μπορούν να πωληθούν στη δευτερογενή αγορά όπου και η αξία τους επαναδιαπραγματεύεται ανάλογα με α. τα τρέχοντα επιτόκια ή αποδόσεις άλλων τίτλων, β. τον κίνδυνο αδυναμίας αποπληρωμής και γ. το κόστος διασφάλισης (μέσω ασφάλιστρων κινδύνου CDS).

---

⁵ Σ. Λαπατσιώρας, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), *ό.π.*, σελ. 94-99

Στο σημείο αυτό παρουσιάζεται η κατανομή του χρέους σε ομόλογα και δάνεια. Όπως γίνεται αντιληπτό, στον **πίνακα 1.1**, το ποσοστό του χρέους σε ομόλογα είναι πολύ μεγαλύτερο απ' ό τι σε δάνεια.

Πίνακας 1.1

Κατανομή του χρέους σε Ομόλογα και Δάνεια (σε δισ. ευρώ)

	31/12/2010	31/03/2011
Ομόλογα	285,744	282,214
δ.Μ.Σ ⁶	31,824	53,240
Άλλα δάνεια	22,717	19,086
Σύνολο	340,286	354,541

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), *ό.π.*, σελ.96

Τα ομόλογα και γενικότερα τα δάνεια διακρίνονται με βάση τη διάρκεια λήξης τους σε βραχυπρόθεσμα (μέχρι ένα έτος), μεσοπρόθεσμα (από 1 μέχρι 5 έτη), και μακροπρόθεσμα.⁷ Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η κατανομή του χρέους με βάση την υπολειπόμενη διάρκεια αποπληρωμής του.

Πίνακας 1.2

Κατανομή του χρέους με βάση την υπολειπόμενη διάρκεια

Βραχυπρόθεσμο	41,800	11,8%
Μεσοπρόθεσμο	157,504	44,4%
Μακροπρόθεσμο	155,237	43,8%

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), *ό.π.*, σελ. 96.

⁶ δ.Μ.Σ. : δάνεια Μηχανισμού Στήριξης

⁷ Επομένως κάθε έτος το δημόσιο έχει να αντιμετωπίσει δύο διαφορετικά ζητήματα; να χρηματοδοτήσει τα ελλείμματά του(που περιλαμβάνουν και τους τόκους των δανείων), ή να χρηματοδοτήσει τις αποπληρωμές των δανείων που λήγουν (χρεολύσια).

1.1.γ. Δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ

Το ονομαστικό μέγεθος του χρέους, δηλαδή το χρέος εκφρασμένο σε ευρώ, δεν μας δίνει ικανοποιητικές πληροφορίες. Για να εκτιμηθεί η πραγματική διάσταση του χρέους πρέπει να μελετηθεί το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Για το λόγο αυτό θα παρουσιαστούν οι βασικές σχέσεις της προηγούμενης ενότητας εκφρασμένες ως ποσοστά του ΑΕΠ.⁸

Το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ, δηλαδή οι ανάγκες δανεισμού για κάθε έτος, παρουσιάζεται στη **Σχέση 4**.⁹

$$\frac{\text{Χρέος}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} - \frac{\text{Χρέος}_{t-1}}{\text{ΑΕΠ}_{t-1}} = \frac{\text{Πρωτ. Δαπάνες}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} - \frac{\text{Έσοδα}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} + \frac{\text{Επιτόκιο}_t - g_t}{\text{ΑΕΠ}_t} * \frac{\text{Χρέος}_{t-1}}{\text{ΑΕΠ}_{t-1}} + \frac{\text{Προσ.}_t}{\text{ΑΕΠ}_t}$$
$$\text{ρυθμός μεγέθυνσης ΑΕΠ}_t = g_t = \frac{\text{ΑΕΠ}_t - \text{ΑΕΠ}_{t-1}}{\text{ΑΕΠ}_{t-1}} \quad \text{Σχέση 4}$$

Γίνεται, λοιπόν, εμφανές ότι για να μένει σταθερό ή να μειώνεται κάθε χρόνο το χρέος σε ευρώ¹⁰ θέλουμε τα έσοδα να είναι όσα οι πρωτογενείς δαπάνες και οι τόκοι ή περισσότερα. Ενώ για μένει σταθερό ή να μειώνεται το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αρκεί τα έσοδα να είναι όσα οι πρωτογενείς δαπάνες αν ο ρυθμός μεγέθυνσης είναι ίσος ή μεγαλύτερος των επιτοκίων.

Το συσσωρευμένο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ παρουσιάζεται στην **Σχέση 5**

$$\frac{\text{Χρέος}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} = \frac{\text{Πρωτ. Δαπάνες}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} - \frac{\text{Έσοδα}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} + \left(\frac{1 + \text{Επιτόκιο}_t}{1 + g_t} \right) * \frac{\text{Χρέος}_{t-1}}{\text{ΑΕΠ}_{t-1}} + \frac{\text{Προσ.}_t}{\text{ΑΕΠ}_t}$$

Σχέση 5

και επίσης, στη **Σχέση 6**, συναρτήσει των παραγόντων που το προσδιορίζουν στην εξέλιξη του.

$$\frac{\text{Χρέος}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} = \frac{\text{Δαπάνες}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} - \frac{\text{Έσοδα}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} + \left(\frac{1}{1 + g_t} \right) * \frac{\text{Χρέος}_{t-1}}{\text{ΑΕΠ}_{t-1}} + \frac{\text{Προσ.}_t}{\text{ΑΕΠ}_t}$$

Σχέση 6

⁸ Σ. Λαπατσιώρας, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), *ό.π.*, σελ.99-106 και 112-115.

⁹ Στη **Σχέση 4** εμφανίζεται ένας νέος όρος : οι προσαρμογές αποθεμάτων-ροών. Πρόκειται για τις προσαρμογές που γίνονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες στα ελλείμματα του δημοσίου επειδή υπάρχουν έσοδα και δαπάνες οι οποίες, ενώ μεταβάλλουν το χρέος, δεν καταγράφονται λογιστικά με βάση τους κανόνες καταγραφής που έχει υιοθετήσει η ΕΕ στην πλευρά των εσόδων ή των δαπανών.

¹⁰ Επειδή το χρέος είναι εκφρασμένο σε ευρώ κατά 98%, οι μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας παίζουν μηδαμικό ρόλο στη μείωση του δημόσιου χρέους λόγω της ανατίμησης του ευρώ έναντι στο \$.

1.1.δ. Καθαρό και ακαθάριστο δημόσιο χρέος

Ένα ακόμη ζήτημα που παρουσιάζεται αφορά τη διάκριση μεταξύ ακαθάριστου και καθαρού δημόσιου χρέους. Το καθαρό χρέος του ευρύτερου δημόσιου τομέα προκύπτει από το ακαθάριστο χρέος του, δηλαδή το σύνολο των χρηματικών υποχρεώσεων του, αφού αφαιρεθούν τα διαθέσιμα, ρευστά και καταθέσεις όψεως και προθεσμίας, των δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών. Το ακαθάριστο δημόσιο χρέος σχετίζεται άμεσα με το ύψος των δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους (κυρίως χρεολύσια και τόκοι), οι οποίες αποτελούν μια από τις σημαντικότερες όψεις του προβλήματος του δημόσιου χρέους.

1.1.ε. Εσωτερικό και εξωτερικό χρέος

Ανάλογα με την προέλευση του, το δημόσιο χρέος διακρίνεται σε εσωτερικό, έναντι δανειστών στο εσωτερικό της χώρας και εξωτερικό, οφειλόμενο σε ξένους δανειστές. Το εξωτερικό δημόσιο χρέος διαφέρει από το χρέος σε συνάλλαγμα, γιατί το δεύτερο εκτός από το εξωτερικό δημόσιο χρέος, περιλαμβάνει και τα εσωτερικά δάνεια που έχουν εκδοθεί σε ξένο νόμισμα και το κράτος έχει αναλάβει τη σε ξένο νόμισμα εξυπηρέτησή τους. Στο εξωτερικό δημόσιο χρέος περιλαμβάνεται μέρος μόνο των δανείων του Δημοσίου που έχουν εκδοθεί με ασφαλιστικές ρήτρες ευρώ ή νομισμάτων άλλων χωρών. Επιπλέον, τα κεφάλαια του εξωτερικού δανεισμού αντιπροσωπεύουν ξένη αποταμίευση, ενώ τα κεφάλαια του εσωτερικού δανεισμού αντιπροσωπεύουν ημεδαπή αποταμίευση.

Ο εσωτερικός και ο εξωτερικός δανεισμός διαφέρουν και ως προς τις μακροοικονομικές επιπτώσεις τους. Ειδικότερα, η υπερβολική προσφυγή είτε στον εξωτερικό είτε στον εσωτερικό δημόσιο δανεισμό έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση μακροοικονομικών ανισορροπιών. Ο εξωτερικός δανεισμός μπορεί να επιφέρει υπερτιμημένες συναλλαγματικές ισοτιμίες, τη διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και την αύξηση του βαθμού εξάρτησης της χώρας από εξωγενείς ως προς αυτήν παράγοντες. Αντίστοιχα, η υπερβολική προσφυγή στον εσωτερικό δημόσιο δανεισμό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των πραγματικών επιτοκίων στο εσωτερικό και την «εκτόπιση» ή τον περιορισμό των εγχώριων επενδύσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

Η ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

2.1. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Το υψηλό δημόσιο χρέος της Ελλάδας άρχισε να διαπιστώνεται στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και συνέχισε να αυξάνεται, με μικρότερο ρυθμό, κατά τις δεκαετίες του 1990 και του 2000. Το 1980 το χρέος ήταν μόλις 20% του ΑΕΠ, το 1990 ήταν 80% και το 1993 ήταν 120%. Έκτοτε περιστρέφεται γύρω στο 100-120% του ΑΕΠ.¹¹

2.1.α. Η επέκταση του κράτους και η δημιουργία του δημόσιου χρέους

Από το 1979 έως το 1993 το χρέος εκτοξεύτηκε από 20% στο 120% του ΑΕΠ. Όλη την περίοδο 1949-1974 το κράτος παρέμεινε μικρό, γύρω στο 25% του ΑΕΠ. Όμως το διάστημα 1974 έως 1993 η οικονομία της Ελλάδας προσεγγίζει την Ευρωπαϊκή δομή της μεικτής οικονομίας με το κράτος να κατέχει το 45% του ΑΕΠ. Το δημόσιο χρέος δημιουργήθηκε αρχικά, λόγω της επέκτασης των κοινωνικών δαπανών: της υγείας, της παιδείας, των συντάξεων.¹² Επιπλέον, τη δεκαετία του 1980 το κράτος ανέλαβε τη διαχείριση των προβληματικών επιχειρήσεων. Οι κρατικοποιήσεις των επιχειρήσεων ξεκίνησαν από τη ΝΔ. Το ΠΑΣΟΚ τις διαχειρίστηκε ως "προβληματικές", μεταφέροντας το βάρος τους από το τραπεζικό σύστημα στον δημόσιο προϋπολογισμό.¹³ Οι δημόσιες δαπάνες το ίδιο διάστημα επεκτάθηκαν από το 25% στο 40% του ΑΕΠ και λίγο αργότερα στο 45% όπου και μονιμοποιήθηκαν.

¹¹ Γ. Σταθάκης (16/5/2010), *Αυγή*

¹² Γ. Σταθάκης, «Η δημοσιονομική κρίση της Ελληνικής Οικονομίας» στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ. 193-196.

¹³ Η διεθνής κρίση του 1970, που είχε ως συνέπεια την ύφεση του εμπορίου, βρήκε τις ελληνικές εταιρείες στραμμένες στις εξαγωγές με τις τράπεζες να τους δανείζουν αφειδώς. Οι Ελληνικές επιχειρήσεις έπρεπε να ανταγωνιστούν τις επιχειρήσεις άλλων χωρών που έκαναν τις ίδιες κινήσεις και από την άλλη έπρεπε να αντεπεξέλθουν στην αύξηση των επιτοκίων με αποτέλεσμα τα χρέη των επιχειρήσεων προς τις τράπεζες να διογκωθούν. Έτσι συσσωρεύτηκαν τα χρέη και οι επιχειρήσεις αυτές μπήκαν στον κατάλογο των προβληματικών. Εταιρείες που θεωρούνταν αναπτυσσόμενες, όπως η ΑΓΕΤ των Τσάτσων, η ΠΥΡΚΑΛ του Μποδοσάκη, η Πειραιϊκή-Πατραϊκή των Στράτου-Κατσάμπα, τα ναυπηγεία Σκαραμαγκά του Νιάρχου κάτω από τα χτυπήματα της οικονομικής κρίσης μετατράπηκαν σε "βαρίδια" για τους ιδιοκτήτες τους. Η νεοεκλεγμένη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ το

Η επέκταση του κράτους χρηματοδοτήθηκε με δανεισμό και όχι με φόρους. Ο λόγος που δεν χρηματοδοτήθηκε με φόρους είναι ότι στη δεκαετία του 1980 το φορολογικό σύστημα διατήρησε την παραδοσιακή δομή του.¹⁴ Η αύξηση των εσόδων προήλθε κυρίως από τους έμμεσους φόρους. Η εισαγωγή του ΦΠΑ προσέφερε ένα σημαντικό εργαλείο σταθεροποίησης της έμμεσης φορολογίας. Το σύστημα των άμεσων φόρων παρέμεινε αναλλοίωτο. Η υστέρηση των εσόδων από τις δαπάνες ήταν μόνιμη. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού για πάνω από μια δεκαετία κινήθηκε γύρω στο 10%, για να κορυφωθεί το 1990 στο 15% του ΑΕΠ. Το 1993 ήταν πάλι 14%. Μετά εμφανίζεται να μειώνεται και σταθεροποιείται στο 6% κατά μέσο όρο την περίοδο 1995-2008.

Η περίοδος αυτή της Ελληνικής οικονομίας (1980-1994) έκλεισε βρίσκοντας δύο τομείς της οικονομίας, τη γεωργία και τη βιομηχανία σε παρακμή. Η γεωργία αρχικά αποκτούσε μεγάλες εισοδηματικές ενισχύσεις με την πλήρη ένταξη στην ΕΟΚ και τα αγροτικά εισοδήματα για πρώτη φορά, άρχισαν να συγκλίνουν γρήγορα με τα αστικά εισοδήματα. Αλλά η γεωργία είχε ήδη ξεκινήσει να αποδυναμώνεται, καθώς οι εισαγωγές αυξάνονταν γρηγορότερα από τις εξαγωγές, οι απασχολούμενοι συνέχιζαν να μειώνονται, οι επενδύσεις να συρρικνώνονται και οι συνεταιρισμοί να χρεοκοπούν. Η βιομηχανία μετά το '80 εισήλθε σε ένα κύκλο κρίσης που συνοδεύτηκε από μειωμένη κερδοφορία, μειωμένες επενδύσεις και πιέσεις από την αύξηση των μισθών, την άρση της προστασίας λόγω της πλήρους ένταξης στην ΕΟΚ και την εκτόξευση των επιτοκίων, εν μέσω πληθωρισμού. Με την ολοκλήρωση της αποβιομηχάνισης στα τέλη του 1990, η ελληνική οικονομία είχε χάσει ένα μεγάλο μέρος της βιομηχανίας ενδιάμεσων αγαθών, των ορυχείων και της όποιας βαριάς

1981 είχε υποσχεθεί ότι θα έδινε «ριζική λύση» στο θέμα των προβληματικών επιχειρήσεων. Κάτω από την πίεση τέτοιων αγώνων και κινητοποιήσεων προκειμένου να μην κλείσουν οι επιχειρήσεις, το ΠΑΣΟΚ ψήφισε το νόμο 1386 του 1983 και ίδρυσε τον Οργανισμό Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων. Η κεντρική ιδέα ήταν η μετοχοποίηση των χρεών, το πούλημα των νέων μετοχών στους ιδιώτες και το ξεδιάλεγμα των μη βιώσιμων εργοστασίων και τμημάτων με κλεισίματα και απολύσεις. Στα πλαίσια της μετοχοποίησης των χρεών που ανακοίνωσε η κυβέρνηση, το κράτος πλήρωσε 85 δισ. δραχμές στην Εθνική Τράπεζα ως «αποζημίωση» για το τμήμα των μετοχών που θα έμενε στα χέρια του ΟΑΕ. Με αυτό τον τρόπο το κράτος έσωσε από τον κίνδυνο χρεοκοπίας μεγάλες τράπεζες. Έτσι οι επιχειρήσεις πέρασαν στον έλεγχο του κράτους, αλλά οι πρώην ιδιοκτήτες και οι τράπεζες αποζημιώθηκαν πλουσιοπάροχα με αποτέλεσμα όλες αυτές οι επιχειρήσεις να φορτωθούν νέα χρέη.

¹⁴ Το παραδοσιακό φορολογικό σύστημα εδραζόταν κατά τα 2/3 στην άντληση έμμεσων φόρων, φόρων επί της κατανάλωσης και δασμών. Από το ένα τρίτο δε των άμεσων φόρων, η μεγάλη πλειοψηφία των εσόδων (περίπου τα 2/3) προερχόταν από τη φορολόγηση των μισθών και των συντάξεων. Το σύνολο των επιχειρήσεων και των ατομικών εισοδημάτων από μικροεπιχειρηματικές δραστηριότητες ή παροχή υπηρεσιών είχε μείνει εκτός του συστήματος φορολόγησης, προσφέροντας κάτι λιγότερο από το 10% των φορολογικών εσόδων.

βιομηχανίας είχε δημιουργήσει το '50 και '60. Η Ελληνική βιομηχανία επικεντρώθηκε στη βιομηχανία τροφίμων και στους κλάδους που συνδέονταν με τις κατασκευές. Τέλος, στο εξωτερικό εμπόριο της χώρας απεικονίστηκαν όλες αυτές οι αλλαγές. Οι εξαγωγές αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων μόλις που ξεπερνούσαν το 10% του ΑΕΠ.

2.1.β. Η νέα οικονομική άνοδος (1995-2008)

Από τη δεκαετία του '90 έως και την κρίση του 2008 οι ρυθμοί ανόδου του ΑΕΠ ήταν σχετικά υψηλοί.¹⁵ Ο μετασχηματισμός της ελληνικής οικονομίας στηρίχθηκε στην ιδέα της ενίσχυσης των τομέων με διεθνή ανταγωνιστικότητα. Η νέα οικονομική άνοδος εδράστηκε στην ανάπτυξη του τουρισμού και της ναυτιλίας, στον τομέα των κατασκευών που ενισχύθηκε με τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών αγώνων του 2004, στην επέκταση των τομέων μεταφορών, επικοινωνιών και τραπεζών στα Βαλκάνια καθώς και στην έντονη δραστηριότητα της Ελληνικής μεταποίησης και του εμπορίου στα Βαλκάνια. Η «νέα οικονομία» προϋπόθετε την ύπαρξη σκληρής δραχμής¹⁶ και την ένταξη στο ευρώ. Στην νέα οικονομία των υπηρεσιών, η μισθωτή απασχόληση επεκτάθηκε, με αποτέλεσμα σήμερα να φτάσει στο 65% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, δόθηκε προνομιακή θέση στη δημόσια απασχόληση και παγιώθηκε η υψηλή ανεργία.

Γιατί, όμως, δεν μειώθηκε το χρέος την περίοδο ανόδου; Οι λόγοι ήταν οι εξής: Αρχικά, ο εύκολος διεθνής δανεισμός και τα χαμηλά επιτόκια, το δημοσιονομικό κόστος των επιδοτήσεων καθώς και η ολοκλήρωση των Ολυμπιακών Αγώνων καθώς και άλλων μεγάλων έργων. Οι ιδιωτικοποιημένοι τομείς παρουσίαζαν όλο και μεγαλύτερη εξάρτηση από τη δημόσια χρηματοδότηση και τη δημόσια ρύθμιση. Η αλληλεξάρτηση ιδιωτικού και δημόσιου τομέα έφτασε σε πρωτόγνωρο επίπεδο. Η δημόσια υγεία και οι διαπλεκόμενοι ιδιωτικοί φορείς, τα περίφημα δημόσια έργα με ιδιωτικές παραχωρήσεις, οι αμυντικές δαπάνες, η διαχείριση της δημόσιας περιουσίας, οι συμβάσεις δημόσιων οργανισμών και των δήμων προς ιδιωτικές

---

¹⁵ Γ. Σταθάκης, *ό.π.*, σελ. 196-198.

¹⁶ Πολιτική σκληρής δραχμής: συνίστατο στη σύνδεση της ισοτιμίας της δραχμής με τα ευρωπαϊκά νομίσματα, κυρίως με το μάρκο. Στόχο είχε με τη διατήρηση των σταθερών ισοτιμιών να συγκρατήσει τον εισαγόμενο πληθωρισμό. Πριν από αυτή οι διαφορές καλύπτονταν με τη διολίσθηση της δραχμής ως προς τα ανταγωνιστικά νομίσματα. Οι συνέπειες της πολιτικής της σκληρής δραχμής ήταν η συμπίεση των μισθών και οι ελαστικές μορφές εργασίας. Συνοπτικά η πολιτική της σκληρής δραχμής (1994) ήταν πολιτική υψηλών επιτοκίων που αποσκοπούσε στη μείωση του πληθωρισμού

εταιρείες παροχής υπηρεσιών, μετατράπηκαν σε προνομιακά πεδία διαφθοράς και εκτόξευσης των δημόσιων δαπανών.

2.1.γ. Ελλειμματικός προϋπολογισμός επί 30 χρόνια

Για την ακρίβεια, ο ελληνικός προϋπολογισμός είναι ελλειμματικός, με διακυμάνσεις από -5% (1999) έως -16% (1990), κατά μέσο όρο γύρω στο 7% του ΑΕΠ. Το γεγονός ότι το χρέος δεν είναι ακόμα μεγαλύτερο οφείλεται στις περιόδους χαμηλών επιτοκίων. Το βασικό ερώτημα είναι γιατί τα έσοδα υστερούν πάντοτε των δαπανών, γιατί τελικά δεν σταθεροποιήθηκαν και αυτά στο 45% του ΑΕΠ, αλλά γύρω στο 35%- 40% του ΑΕΠ;¹⁷

Η αιτία εδράζεται στο φορολογικό σύστημα και την επικράτηση ενός σύνθετου συστήματος νόμιμης φοροαπαλλαγής. Η φοροδιαφυγή είναι δευτερεύον φαινόμενο. Τα φορολογικά έσοδα προέρχονται κυρίως από τους έμμεσους φόρους που συνιστούν το 66% των φορολογικών εσόδων (ΦΠΑ, βενζίνη, ποτά, τσιγάρα, κλπ) και κατά 34% από τους άμεσους (17% οι μισθωτοί, 10% οι Α.Ε., 4% οι 800000 μικρομεσαίες επιχειρήσεις και μόλις 3% το σύνολο των ελεύθερων επαγγελματιών).¹⁸ Καθώς το 20-30 % των πιο μεγαλοεπιχειρηματιών που ελέγχουν το 50% του ΑΕΠ δεν πληρώνουν φόρους, είναι αδύνατο να αυξηθούν τα έσοδα στο επιθυμητό ή το αναγκαίο επίπεδο.¹⁹ Δηλαδή, το φορολογικό σύστημα νομιμοποιεί τη φοροαπαλλαγή των πιο ευκατάστατων κοινωνικών στρωμάτων. Τα στρώματα αυτά κατέκτησαν ειδικά φορολογικά καθεστάτα που διασφαλίζουν την φοροασυλία τους ή την παράκαμψη του «πόθεν έσχες». Η ιδέα περί φοροδιαφυγής είναι παραπλανητική, καθώς πρόκειται για φοροασυλία που επιτεύχθηκε με την κατασκευή ενός σύνθετου και περίτεχνου φορολογικού συστήματος προστασίας των υψηλών εισοδημάτων. Ούτε η αύξηση του ΑΕΠ ούτε τα σταθεροποιητικά προγράμματα έλυσαν το πρόβλημα, καθώς δεν έθιξαν τη βασική αιτία.

---

¹⁷Γ. Σταθάκης (16/05/2010), «Ένα σχεδιάγραμμα της ελληνικής οικονομικής κρίσης», *Κυριακάτικη Αυγή*

¹⁸ Γ. Σταθάκης (10/01/2010), «Το τριετές πρόγραμμα σταθεροποίησης», *Κυριακάτικη Αυγή*

¹⁹ Γ. Σταθάκης (16/05/2010), «Ένα σχεδιάγραμμα της ελληνικής οικονομικής κρίσης, Η δημιουργία του ελληνικού δημόσιου χρέους», *Κυριακάτικη Αυγή*

Το ελληνικό φορολογικό σύστημα είναι το μόνο στην Ευρώπη όπου η σχέση άμεσων και έμμεσων φόρων παραμένει αντιστραμμένη. Ενώ δηλαδή στην Ευρώπη οι άμεσοι φόροι είναι τα δύο τρίτα και οι έμμεσοι το ένα τρίτο των εσόδων, εδώ συμβαίνει το αντίθετο. Επιπλέον, καθώς το πλουσιότερο 30% της ελληνικής κοινωνίας φοροαπαλλάσσεται ή φοροδιαφεύγει, τα φορολογικά βάρη πληρώνονται κυρίως από τα μεσαία μισθωτά και φτωχότερα στρώματα. Εν κατακλείδι το χρέος είναι, με μια έννοια, η συσσωρευμένη φοροαποφυγή των πιο μεγαλοεπιχειρηματιών και μικροαστικών στρωμάτων επί τρεις δεκαετίες.

Πίνακας 2.1

Η δημοσιονομική πορεία της Ελλάδας

Ετος	ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές	Χρέος γενικής κυβέρνησης		Έλλειμμα γενικής κυβέρνησης		Πρωτογενές έλλειμμα	Πληρωμές τόκων	Διαύρες δημοσίων επενδύσεων
	Δισ. €	ΑΕΠ %	Δισ. €	ΑΕΠ %	Δισ. €	ΑΕΠ %	ΑΕΠ %	ΑΕΠ %
1981	8,2	26,5	2,2	-8,0				
1982	10,3	29,9	3,1	-8,8				
1983	12,3	34,3	4,2	-9,3				
1984	15,3	41,0	6,3	-13,4				
1985	18,7	47,9	9,0	-14,4				
1986	22,3	49,7	11,1	-9,5				
1987	25,1	55,9	14,0	-11,7				2,6
1988	30,6	61,1	18,7	-10,3		-3,7	6,6	2,6
1989	36,3	64,2	23,3	-12,1		-5,4	6,7	2,4
1990	43,8	71,0	31,1	-14,0		-5,1	8,9	2,7
1991	54,1	73,4	39,7	-9,9		-1,3	8,6	2,9
1992	62,6	78,4	49,1	-10,9		-0,6	10,3	2,8
1993	70,4	98,3	69,2	-11,9		-0,6	11,3	2,6
1994	79,9	96,3	76,9	-8,3		4,1	12,4	2,8
1995	89,6	97,0	86,9	-9,1		2,1	11,2	2,8
1996	98,4	99,4	97,8	-6,6		3,9	10,5	3,0
1997	108,9	101,8	110,9	-5,9		3,4	9,3	3,2
1998	118,4	100,4	118,9	-3,8		4,4	8,2	3,1
1999	126,2	100,3	126,6	-3,1		4,3	7,4	3,6
2000	136,3	101,8	138,8	-3,7		3,6	7,3	3,6
2001	146,4	102,9	150,6	-4,5		2,0	6,5	3,4
2002	156,6	101,5	158,9	-4,8		0,7	5,5	3,5
2003	171,4	97,3	167,7	-5,7	-9,8	-0,8	4,9	3,5
2004	185,8	98,6	183,2	-7,5	-13,9	-2,6	4,9	2,8
2005	197,6	100,0	195,4	-5,1	-10,1	-0,7	4,4	3,0
2006	213,2	97,1	204,4	-2,8	-6,0	1,3	4,1	2,9
2007	228,2	95,6	216,4	-3,4	-7,8	0,7	4,1	2,9
2008	239,1	110,3	261,3	-7,7	-18,4	-3,1	4,6	3,0
2009	240,1	126,8	298,03	-12,7	-30,5	-7,7	5,0	3,0
2010	244,2	142,5	330,4	-8,7	-21,2	-3,5	5,2	3,0
2011	252,8	152,6	348,5	-5,6	-14,2	-0,3	5,3	3,0

Πηγή: Χ. Ζιώτης (4/06/2011), «Πως το ελληνικό χρέος αύξανε περισσότερο από το έλλειμμα», *Ελευθεροτυπία*

Επί 30 χρόνια οι κυβερνήσεις έκρυβαν «κάτω από το χαλί» τα κρυφά ελλείμματα. Το δημόσιο χρέος δημιουργήθηκε λόγω του άφρονος δανεισμού και μπόρεσε να συγκαλυφθεί με τη μεταφορά χρεών σε επόμενες γενιές και τα λογιστικά τεχνάσματα. Το δημόσιο χρέος από 18% του ΑΕΠ το 1970, έφτασε στο 80% το 1992, και από εκεί άγγιξε το 103% το 1999 για να εκτιναχθεί στο 142% το 2010.²⁰ Στον **πίνακα 2.1** αποκαλύπτεται η δημοσιονομική πορεία της Ελλάδας από το 1981 έως και το 2011.

Την περίοδο διακυβέρνησης του Κ. Σημίτη (1996-2004) εμφανίζονται πρωτογενή πλεονάσματα αλλά το χρέος συνέχιζε να αυξάνεται. Χαρακτηριστικά την περίοδο 2000-2002 το πρωτογενές πλεόνασμα των προϋπολογισμών έφτασε αθροιστικά τα 12,7 δισ. ευρώ και το δημόσιο χρέος αντί να μειωθεί αυξήθηκε κατά 40,8 δισ. ευρώ. Αυτό συνέβαινε αρχικά επειδή το δημόσιο αναλάμβανε να πληρώσει χρέος που είχαν συσσωρεύσει δημόσιες υπηρεσίες, ασφαλιστικά ταμεία και άλλοι φορείς. Επιπλέον, άλλη μία τακτική αποτέλεσε για το δημόσιο η κεφαλοποίηση τόκων, τους οποίους το δημόσιο αντί να τους εξοφλεί στην ώρα τους, τους «μετέτρεπε» σε νέα ομόλογα και επιβάρυνε το χρέος. Η πρακτική αυτή συνεχίστηκε με διακυμάνσεις και τα επόμενα χρόνια. Παρατηρούμε ότι το χρέος αυξανόταν πολύ περισσότερο από το έλλειμμα της κεντρικής κυβέρνησης. Εξαιρέση αποτελεί το 2005 και το 2010 λόγω των ασφυκτικών ελέγχων από τη Eurostat.

Τη δεκαετία του 2000 εμφανίστηκαν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, άνθηση του χρηματιστηρίου, ραγδαία μείωση των επιτοκίων και το κράτος εισέπραξε αρκετά δισ. ευρώ από τις αποκρατικοποιήσεις. Παρόλα αυτά, όπως είδαμε και παραπάνω, το συσσωρευμένο χρέος που είχε προκύψει από τις οφειλές τρίτων (δημόσιες υπηρεσίες, ασφαλιστικά ταμεία, και άλλοι φορείς) και άλλες τακτικές του δημοσίου οδήγησαν στην κλιμάκωση του χρέους. Όσον αφορά τις αποκρατικοποιήσεις, το διάστημα 1998- 2003 το κράτος συνέλλεξε 17,3 δισ. ευρώ από αποκρατικοποιήσεις, ενώ το χρέος αυξήθηκε κατά 48,8 δισ. ευρώ, ενώ το διάστημα 2004-2008 το κράτος συνέλλεξε 3,5 δισ. ευρώ από αποκρατικοποιήσεις, δηλαδή συνολικά το διάστημα 1998-2008 εισέπραξε 20,8 δισ. ευρώ, αλλά το ίδιο διάστημα το χρέος αυξήθηκε κατά 134,1 δισ. ευρώ.

---

²⁰ Χ. Ζιώτης (4/06/2011), «Πώς το ελληνικό χρέος αύξαινε περισσότερο από το έλλειμμα», *Ελευθεροτυπία*

Το χρέος εκτροχιάστηκε το 2008 και το 2009, λόγω της διεθνούς κρίσης και των κερδοσκοπικών επιθέσεων των αγορών εις βάρος της Ελλάδας. Το διάστημα 1996-2004 το χρέος αυξήθηκε κατά 85,4 δισ. ευρώ, ενώ το διάστημα 2004-2009, το χρέος αυξήθηκε κατά 121,8 δισ. ευρώ. Ο λόγος είναι ότι η κυβέρνηση αδυνατούσε να μειώσει το δημόσιο χρέος και να αντέξει τις υποχρεώσεις του δημοσίου (π.χ. χρέη νοσοκομείων προς τους προμηθευτές της). Σημαντικό είναι να αναφερθεί στο σημείο αυτό και το γεγονός ότι το 2003 το ποσό των δανείων που σύναψε η χώρα μας για να καλύψει τις ανάγκες του προϋπολογισμού της αντιστοιχούσε στο 18% του ΑΕΠ.²¹ Τότε διάφοροι ξένοι επενδυτικοί οίκοι απεύθυναν εύσημα στην κυβέρνηση για τη χρηστή διαχείριση του δημόσιου χρέους προσδοκώντας να αποσπάσουν ένα μερίδιο από τις προμήθειες που συνεπάγεται η όλη διαδικασία. Όπως έγινε αργότερα γνωστό και με την εμπλοκή που είχε η Goldman Sachs με τα swaps στη διαχείριση του χρέους.²²

2.1.δ. Οι αναθεωρήσεις των στοιχείων από τη Eurostat

Το 2005 με υπουργό οικονομικών τον Αλογοσκούφη, και το 2010 με υπουργό οικονομικών τον Παπακωνσταντίνου, πραγματοποιήθηκαν δύο αναθεωρήσεις των στοιχείων από τη Eurostat, που οδήγησαν σε μεγαλύτερα ελλείμματα.²³ Και οι δύο αναθεωρήσεις οδήγησαν σε σταθεροποιητικά προγράμματα μέσω της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος που προβάλλεται από το Σύμφωνο Σταθερότητας της ΕΕ.

---

²¹ Το αντίστοιχο για την Ιταλία ήταν 10% του ΑΕΠ της και για την Πορτογαλία 6%.

²² Με νόμιμες συναλλαγές, ανταλλαγές υποχρεώσεων (swaps) που είχαν χρησιμοποιηθεί κι από άλλες χώρες στο παρελθόν, και πρότεινε η Goldman Sachs, το ελληνικό δημόσιο χρέος μειώθηκε κατά 2,8 δισ. ευρώ το 2001. Για να μην κατηγορηθεί η Ελλάδα ότι μαγείρεψε τα στοιχεία του δημοσίου χρέους για να μπει στην ΟΝΕ λίγο νωρίτερα, το Δημόσιο αποφάσισε το 2001 να αποδεχθεί πρόταση της Goldman Sachs που «έκρυβε» νομίμως μεγάλο μέρος της σωρευμένης συναλλαγματικής επιβάρυνσης. Η Goldman Sachs πρότεινε την σύναψη ενός currency swap, δηλαδή την ανταλλαγή των δανείων από γιέν σε ευρώ, ώστε να μην υπάρχει συναλλαγματικός κίνδυνος για την Ελλάδα. Όμως, η μετατροπή από το ένα νόμισμα στο άλλο δεν έγινε με βάση τις τρέχουσες συναλλαγματικές ισοτιμίες της εποχής, αλλά με μια άλλη ισοτιμία που επέτρεψε στην Ελλάδα να εμφανίσει το συνολικό δημόσιο χρέος εκπεφρασμένο σε ευρώ, μειωμένο κατά 2,8 δισ. ευρώ ή 2,2% του ΑΕΠ. Η διαφορά αυτή από τη χρήση διαφορετικής ισοτιμίας ήταν στην ουσία ένα έμμεσο δάνειο της Goldman Sachs στην Ελλάδα, του οποίου η εξυπηρέτηση συμφωνήθηκε να γίνει με ένα άλλο «δομημένο» swap και να μην εμφανισθεί στο χρέος. Το νέο swap περιελάμβανε την αποπληρωμή του δανείου λήξης 2019.

²³ Σ. Λαπατσιώρας, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), *ό.π.*, σελ. 110-112.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα στοιχεία για το έλλειμμα και το δημόσιο χρέος για τα έτη 2006-2009, όπως εκτιμούνταν τον Απρίλιο του 2010 και όπως διαμορφώθηκαν τον Οκτώβριο του 2010.

Πίνακας 2.2
Αναθεωρήσεις στοιχείων

Έτος	Έλλειμμα % ΑΕΠ		Χρέος 100% ΑΕΠ	
	Οκτώβριος 2010	Απρίλιος 2010	Οκτώβριος 2010	Απρίλιος 2010
2006	-5.7	-3.6	106.1	97.8
2007	-6.4	-5.1	105.0	95.7
2008	-9.4	-7.7	110.3	99.2
2009	-15.4	-13.6	126.8	115.1

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), *ό.π.*, σελ.111.

Που οφείλεται η αύξηση των ελλειμμάτων και του χρέους λόγω της αναθεώρησης των στοιχείων;

Για το 2009 η αύξηση του ελλείμματος ως ποσοστό του ΑΕΠ, κυρίως οφείλεται στη μείωση του ΑΕΠ, λόγω της ύφεσης.²⁴ Επίσης, σε μικρότερο βαθμό οφείλεται στο γεγονός ότι το χρέος και το έλλειμμα όσων επιχειρήσεων θεωρήθηκαν για πρώτη φορά δημόσιες επιχειρήσεις κατά την κατάρτιση των λογαριασμών προστέθηκαν στο δημόσιο χρέος και το έλλειμμα. Τα χρέη αυτών των επιχειρήσεων αύξησαν το δημόσιο χρέος κατά 24,5 δις δηλαδή περίπου κατά **7,75%** του ΑΕΠ για το 2009.

Στο διάστημα 2001-2007 το ελληνικό δημόσιο είχε συνάψει σημαντικό αριθμό “off market interest rate swaps”. Σύμφωνα με τη Eurostat η Ελλάδα το 2001 υπέγραψε 13 συμφωνίες με τη Goldman Sachs (off-market cross-currency swaps).²⁵ Παρά το θόρυβο που έχει γίνει γι’αυτά αποτελούν μόνο ένα μικρό τμήμα του χρέους. Αποτελούν κυρίως προεξοφλήσεις μελλοντικών εσόδων, δηλαδή κατά το έτος σύναψης του swap, το δημόσιο είχε μεγαλύτερα έσοδα επειδή κάποιος τρίτος

²⁴ Το έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ σημαίνει ότι διαιρούμε το έλλειμμα σε ευρώ με το ΑΕΠ σε ευρώ, δηλαδή το ΑΕΠ είναι στον παρονομαστή-αν μικραίνει ο παρονομαστής ενός κλάσματος τότε το κλάσμα αυξάνει και έτσι η επανεκτίμηση της μείωσης του ΑΕΠ από τον Απρίλιο στον Οκτώβριο που οδήγησε σε μικρότερο ΑΕΠ αύξησε το έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ.

²⁵ Eurostat (13/05/2011): *Πως η Ελλάδα απέκρυψε χρέος μέσω των swaps με την Goldman Sachs*

πλήρωνε ένα τμήμα των μελλοντικών κρατικών εσόδων που θα του επέστρεφαν στο μέλλον. Η καταγραφή τους στο χρέος συνέβαλε σε **2,26%** αύξηση του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ για το 2009 και σε αντίστοιχα ποσά για τα αντίστοιχα έτη.

2.1.ε. Σταθεροποιητικά προγράμματα

Επί 30 χρόνια η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε κάποιας μορφής σταθεροποιητικό πρόγραμμα.²⁶ Συνήθως η αφορμή είναι ο υψηλός πληθωρισμός αλλά το πρόβλημα είναι οι δημοσιονομικές ανισσοροπίες. Ας τα δούμε στο σημείο αυτό πιο αναλυτικά:

- **1985-1987**: από τα πιο σκληρά με μείωση των μισθών της τάξης του 10-15% (ξεκίνησε από τις ευρωπαϊκές πιέσεις προκειμένου να συνεχιστούν οι δόσεις ευνοϊκού δανείου της εποχής).
- **1990-1993**: πρόγραμμα συγκράτησης χρέους με μείωση των μισθών και σημαντικές ιδιωτικοποιήσεις. Πρόκειται για πρόγραμμα σταθεροποίησης της κυβέρνησης Μητσοτάκη, η εξυπηρέτηση του χρέους απαιτούσε 10-14% του ΑΕΠ.
- **1996-2000**: πρόγραμμα προσαρμογής για την ένταξη στο ευρώ
- **2004-2008**: πρόγραμμα "ήπιας" προσαρμογής (Αλογοσκούφης)
- **2010-2013**: Μνημόνιο

Η εφαρμογή επαναλαμβανόμενων σταθεροποιητικών προγραμμάτων ανέδειξε το γεγονός ότι το πρόβλημα της δημοσιονομικής αστάθειας είναι μόνιμο και βασίζεται σε παράγοντες που το αναπαράγουν. Οι αρμόδιοι για την εφαρμογή των σταθεροποιητικών προγραμμάτων προσπάθησαν να δώσουν λύσεις, μέσω της συμπίεσης των δημόσιων δαπανών, και όχι μέσω της αύξησης των δημοσίων εσόδων.²⁷ Ο λόγος είναι η αντίληψη που κυριαρχεί ότι ο δημόσιος τομέας, στην Ελλάδα, είναι μεγαλύτερος αυτού που θα έπρεπε, και ότι ο περιορισμός του θα συνδεθεί, οπωσδήποτε, με θετικές συνέπειες. Ωστόσο, η άποψη αυτή, έστω και τόσο ευρέως διαδεδομένη είναι εσφαλμένη και συγχέει προφανώς την ανάγκη για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα του δημοσίου τομέα, με την ανάγκη περιορισμού του μεγέθους του. Όμως το μέγεθος της δημόσιας διοίκησης δεν διογκώθηκε ποτέ, παρά τα επιφανόμενα, και παρέμεινε στο μέσο όρο του ΟΟΣΑ.

²⁶ Γ. Σταθάκης, *ό.π.*, σελ. 202-203.

²⁷ Μ. Νεγροποντή- Δελιβανή (1994), *Ελληνικό δημόσιο χρέος και ελλείμματα*, Εκδόσεις Σακκουλα, Θεσσαλονίκη, σελ.87

Επιπλέον, η αναποτελεσματικότητα των σταθεροποιητικών προγραμμάτων γίνεται φανερή από το γεγονός ότι παρ όλο που το έλλειμμα μπορεί να μειώνεται, το δημόσιο χρέος αυξάνει. Το διάστημα 1985-1987 το χρέος αυξήθηκε από 60% σε 80% του ΑΕΠ, το 1990-1993, από 80% σε 115%, το 1996-2000, μετά τη σχετική μείωση εμφανίζει πάλι απότομη αύξηση σε 115%, και φυσικά αυξήθηκε την περίοδο 2007-2009. Από τα τέλη του 1990 μέχρι σήμερα εγκαινιάζεται και η περίοδος της «δημιουργικής λογιστικής», η οποία αποκρύπτει χρέος, «αναθεωρεί» το ΑΕΠ ή καταγράφει πλασματικά στοιχεία.

Σημαντικό θα ήταν στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι η δομική υστέρηση των δημόσιων εσόδων επιδεινώθηκε από την τακτική κάθε κυβέρνησης μετά την μεταπολίτευση, να ακολουθεί περιοριστική πολιτική τα 2 πρώτα χρόνια και να χαλαρώνει τη φορολογική πολιτική σε συνδυασμό αύξησης δαπανών τα επόμενα δύο χρόνια. Τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το 1987-1989, το 2002-2004 και το πρόσφατο 2008-2009.

Διάγραμμα 2.1

Η εξέλιξη του δημόσιου χρέους σε συνάρτηση με την εκάστοτε κυβέρνηση

2.2. ΑΛΛΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Επίσης σημαντικά αίτια της κρίσης αποτελούν :

1. Η έμφαση της επίτευξης δημοσιονομικής ισορροπίας και ισοζυγίων και την ακόλουθη αναγκαία μείωση των ρυθμών πληθωρισμού που οδήγησαν στην ανάγκη διατήρησης υψηλών επιπέδων επιτοκίων. Τα υψηλά επιτόκια επιδείνωσαν την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους.
2. Η αύξηση της παραοικονομίας ως ποσοστό του ΑΕΠ.²⁸

Τόσο στη διαφθορά (σύμφωνα με τις μετρήσεις της οργάνωσης Transparency International) όσο και στην παραοικονομία (σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Αυστριακού καθηγητή Friedrich Schneider), η χώρα μας κατέχει την πρώτη θέση ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ε.Ε. 15.

Πίνακας 2.2

Παραοικονομία ως ποσοστό του ΑΕΠ το έτος 2002 και δείκτης διαφθοράς τα έτη 2002 και 2009 στα κράτη μέλη της Ε.Ε. 15

Κράτη	Παραοικονομία ως % ΑΕΠ 2002	Δείκτης διαφθοράς			Κατάταξη ανάμεσα σε:	
		2002	2009	% ΜΕΤ.	102 το 2002	181 το 2009
Βέλγιο	21,0	7,1	7,1	0,0	20	21
Δανία	17,3	9,5	9,3	-2,1	2	2
Γερμανία	16,8	7,3	8,0	9,6	18	14
Ιρλανδία	15,3	6,9	8,0	15,9	23	14
Ελλάδα	28,2	4,2	3,8	-9,5	44	71
Ισπανία	22,0	7,1	6,1	-14,1	20	32
Γαλλία	14,5	6,3	6,9	9,5	25	24
Ιταλία	25,7	5,2	4,3	-17,3	31	63
Λουξεμβούργο		9,0	8,2	-8,9	7	12
Ολλανδία	12,6	9,0	8,9	-1,1	7	6
Αυστρία	10,9	7,8	7,9	1,3	15	16
Πορτογαλία	21,9	6,3	5,8	-7,9	25	35
Φινλανδία	17,4	9,7	8,9	-8,2	1	6
Σουηδία	18,3	9,3	9,2	-1,1	5	3
Ην. Βασίλειο	12,2	8,7	7,7	-11,5	10	17

Πηγή: Μ. Γ. Δρεττάκης, *ό.π.*, σελ. 161.

²⁸ Μ. Γ. Δρεττάκης, «Οι δημοσιονομικές Διαστάσεις της Κρίσης στην Ελλάδα» στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ. 160-162.

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε από τον **πίνακα 2.2** η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση με τη μεγαλύτερη παραοικονομία το 2002 και ακολουθούν η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ισπανία. Το γεγονός ότι η παραοικονομία στη χώρα μας ξεπερνά το 25% του ΑΕΠ σημαίνει ότι η φοροδιαφυγή που τη συνοδεύει στερεί από τον κρατικό προϋπολογισμό έσοδα από την άμεση και έμμεση φορολογία των 20 δις. ευρώ το χρόνο. Αν αυτά εισπράττονταν δεν θα υπήρχε το σημερινό πρόβλημα στα δημόσια οικονομικά της χώρας μας.

3. Οι υψηλές αμυντικές δαπάνες

Σοβαρός λόγος για τη δημοσιονομική ανισορροπία της Ελλάδας ήταν οι υψηλές αμυντικές δαπάνες της (4-5% ετησίως). Η Ελλάδα ξοδεύει τεράστια ποσά για αμυντικές δαπάνες.²⁹ Σύμφωνα με την επίσημη λίστα της CIA, οι αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας αντιστοιχούν στο 4,3% του ΑΕΠ της. Στην ίδια λίστα άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως η Πορτογαλία και το Βέλγιο εμφανίζονται με δαπάνες που αντιστοιχούν στο 2,3% και 1,3% αντίστοιχα. Εάν η Ελλάδα έριχνε τις δαπάνες της σε επίπεδα αντίστοιχα με αυτά της Πορτογαλίας, θα γλίτωνε περί τα 4 δις ευρώ ετησίως. Μέσα σε μια δεκαετία, δηλαδή, θα μπορούσε να εξοικονομήσει 40 δις ευρώ και με τα σημερινά δεδομένα.

Γενικά, στο σύνολο των παγκόσμιων εισαγωγών όπλων, η Ελλάδα των 11.262.500 κατοίκων είναι στην 5η θέση με μερίδιο 4% (!) ενώ η Κίνα με πληθυσμό 1.338.612.968 κατοίκους είναι στην πρώτη θέση με...11% και ακολουθείται από την Ινδία των 1.166.079.217 κατοίκων με 7% τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα με 6% και τη Νότια Κορέα με 6%. Οι 5 μεγαλύτεροι προμηθευτές των κυριότερων συμβατικών όπλων στο διάστημα 2004-2008 ήταν οι ΗΠΑ με 25% επί του συνόλου, η Γερμανία με 10% και ακολουθούνταν από την Γαλλία με 8% και το Ηνωμένο Βασίλειο με 4%.

---

²⁹ Ο επικεφαλής των Πρασίνων στο Ευρωκοινοβούλιο, Ντανιέλ Κον Μπεντίτ, μίλησε για υποκρισία εκ μέρους όλης της Ευρώπης ενάντια στην Ελλάδα και τόνισε ότι θα πρέπει να περιοριστούν κατά 80% οι αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας μέσα στην επόμενη δεκαετία, οι οποίες σήμερα αντιστοιχούν στο 4%, όταν η Γερμανία δαπανά το 2% και η Αυστρία το 0,8%.

2.3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΕΙΝΩΣΑΝ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1. Τα δομικά ελλείμματα της ΟΝΕ και η υπερχρέωση του ευρωπαϊκού νότου³⁰.

Από μια διαφορετική σκοπιά, ένας παράγοντας που συνέβαλε στην επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας είναι τα δομικά ελλείμματα της ΟΝΕ και η υπερχρέωση του Νότου. Το χαμηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης του νότου και ο τρόπος λειτουργίας των Κοινοτικών Ταμείων περιόρισαν σημαντικά το ποσοστό συμμετοχής της εγχώριας παραγόμενης προστιθέμενης αξίας κατά την εκτέλεση των μεγάλων έργων με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων να επανακάμψει τελικά στις χώρες του βορρά για την αγορά τεχνολογίας, βιομηχανικού εξοπλισμού αλλά και για καταναλωτικές δαπάνες. Με τον τρόπο αυτό εμπεδώθηκε το δίπολο παραγωγικός βορράς/ καταναλωτικός νότος και οι κυβερνήσεις του νότου προκειμένου να περιορίσουν την ανεργία προχώρησαν στην επέκταση του δημόσιου τομέα με μαζικές προσλήψεις διογκώνοντας τα δημοσιονομικά τους ελλείμματα και τα δημόσια χρέη. Στη συνέχεια ιδρύθηκε η ευρωζώνη που ως γνωστό αποτελεί σημαντικό πολιτικό συμβιβασμό ανάμεσα στη Γαλλία και τη Γερμανία που επικυρώθηκε με τη συνθήκη του Μάαστριχτ. Οι μονεταριστικές αντιλήψεις της Γερμανίας που επικράτησαν κατά το σχεδιασμό της ΟΝΕ είχαν ως αποτέλεσμα να διατηρήσει ο βορράς τον καταμερισμό εργασίας και ο νότος έγινε ακόμα πιο καταναλωτικός καθώς οι τράπεζες του λόγω των χαμηλών επιτοκίων του ευρώ χορηγούσαν καταναλωτικά δάνεια με τα οποία οι πληθυσμοί του νότου αγόραζαν βιομηχανικά προϊόντα του Βορρά. Μέσα σε λιγότερο από μια δεκαετία ο βορράς κέρδισε τριπλά. Αύξησε τις εξαγωγές του στο νότο, εξαγόρασε τις κυριότερες τράπεζες και βιομηχανίες του νότου και μετατράπηκε στον μεγαλύτερο πιστωτή των χωρών της ευρωπαϊκής περιφέρειας.

Στο σημείο αυτό με αφορμή την παραπάνω ανάλυση θα εξετάσουμε αρχικά την κατανάλωση και τις επενδύσεις (ως ποσοστά επί του ΑΕΠ), έπειτα το εμπορικό ισοζύγιο και τον εξωτερικό δανεισμό (ως ποσοστά επί του ΑΕΠ) και τέλος το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

---

³⁰ Ε. Μαριάς (2/2010), «Δανειακή Σύμβαση Ελλάδας-κρατών ευρωζώνης και παραίτηση της χώρας μας και την ασυλία λόγω εθνικής κυριαρχίας», *Ευρωπαϊών Πολιτεία*, σελ. 277-279

2.1. Κατανάλωση και επενδύσεις

Ο Πίνακας 2.3 παρουσιάζει κατά μέσο όρο την κατανάλωση και τις επενδύσεις ως ποσοστό επί του ΑΕΠ για κάθε δεκαετία³¹.

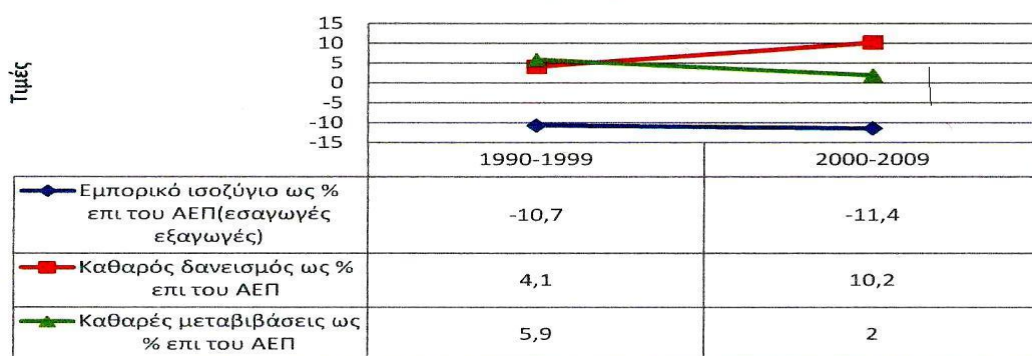

Πηγή: ΟΟΣΑ

Συγκριτικά με τη δεκαετία του 1970, τη δεκαετία του 1980, η κατανάλωση αυξήθηκε σημαντικά ενώ οι επενδύσεις μειώθηκαν κατά το ίδιο περίπου ποσοστό (8% επί του ΑΕΠ). Η αυξημένη κατανάλωση σε συνδυασμό με τη μείωση παραγωγικών επενδύσεων τη δεκαετία του 1980, οδήγησαν στη δραματική αύξηση του δημόσιου χρέους. Και το επόμενο διάστημα, η κατανάλωση παρέμεινε σε πολύ υψηλό ποσοστό, ενώ το ποσοστό των επενδύσεων επί του ΑΕΠ, μειώθηκε ακόμη περισσότερο τα επόμενα διαστήματα.

2.2 Εμπορικό ισοζύγιο και εξωτερικός δανεισμός

Πίνακας 2.4
Εμπορικό ισοζύγιο και εξωτερικός δανεισμός

Πηγή : ΟΟΣΑ

³¹ Σ. Γιοβάνη , Σ. Εχταρη , Χ. Ρίζος (2011) , Πτυχιακή Εργασία: *Παγκόσμια Οικονομική Κρίση Τι Την Προκάλεσε Και Ποια Τα Μέτρα Αντιμετώπισής Της*, Επιβλέπων Ντεμίρης Κωνσταντίνος, Πάτρα, σελ. 75.

Η πρώτη σειρά στον **πίνακα 2.4** αφορά το εμπορικό ισοζύγιο, το οποίο προκύπτει αφαιρώντας τις εισαγωγές από τις εξαγωγές.³² Κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το εμπορικό ισοζύγιο ήταν αρνητικό, δηλαδή η Ελλάδα εισήγαγε περισσότερο από ότι εξήγαγε. Το αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο σημαίνει επίσης ότι η Ελλάδα κατανάλωνε και επένδυε περισσότερο απ' ό,τι παρήγαγε. Η επιπλέον κατανάλωση και οι επενδύσεις προερχόταν από εισαγωγές, οι οποίες ξεπερνούσαν τις εξαγωγές.³³

Η Ελλάδα ήταν σε θέση να εξάγει περισσότερο απ' ό,τι εισήγαγε λόγω του εξωτερικού δανεισμού της. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, το ετήσιο ποσό δανεισμού ανερχόταν κατά μέσο όρο σε 4,1% επί του ΑΕΠ. Αν και αυτό το ποσό είναι υψηλό, αυξήθηκε ακόμη περισσότερο προσεγγίζοντας το 10,2% τη δεκαετία του 2000.

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε και στο παραπάνω διάγραμμα ο εξωτερικός δανεισμός αυξήθηκε για 2 λόγους:

A. η Ελλάδα πραγματοποιούσε εισαγωγές σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τις εξαγωγές της και

B. οι μεταβιβάσεις από το εξωτερικό μειώθηκαν. Αυτό συνέβη επειδή οι εισροές από την Ευρωπαϊκή Ένωση μειώθηκαν καθώς εντάχθηκαν σε αυτήν φτωχότερες χώρες από την Ελλάδα και οι πόροι από τα πακέτα συνοχής ανακατανεμήθηκαν αναλόγως και

Επίσης, η Ελλάδα υποχρεώθηκε να πληρώνει μεγαλύτερους τόκους στο αυξημένο εξωτερικό χρέος της. Εν ολίγοις η Ελλάδα χρεώθηκε περαιτέρω στους ξένους κατά τη δεκαετία του 2000 διότι εισήγαγε ακόμα περισσότερο σε σύγκριση με τις εξαγωγές της, παρ' όλο που ήταν ήδη χρεωμένη. Η ασωτία αυτή δημιουργήθηκε όταν οι επενδύσεις αυξήθηκαν κατά τη δεκαετία του 2000, όπου και διοργανώθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Αλλά ο κύριος λόγος ήταν ότι οι Έλληνες πολίτες εξέφρασαν μικρότερη προθυμία αποταμίευσης κατά τη δεκαετία του 2000 καθώς τα επιτόκια ήταν χαμηλότερα και τα καταναλωτικά δάνεια των τραπεζών πιο άμεσα διαθέσιμα.

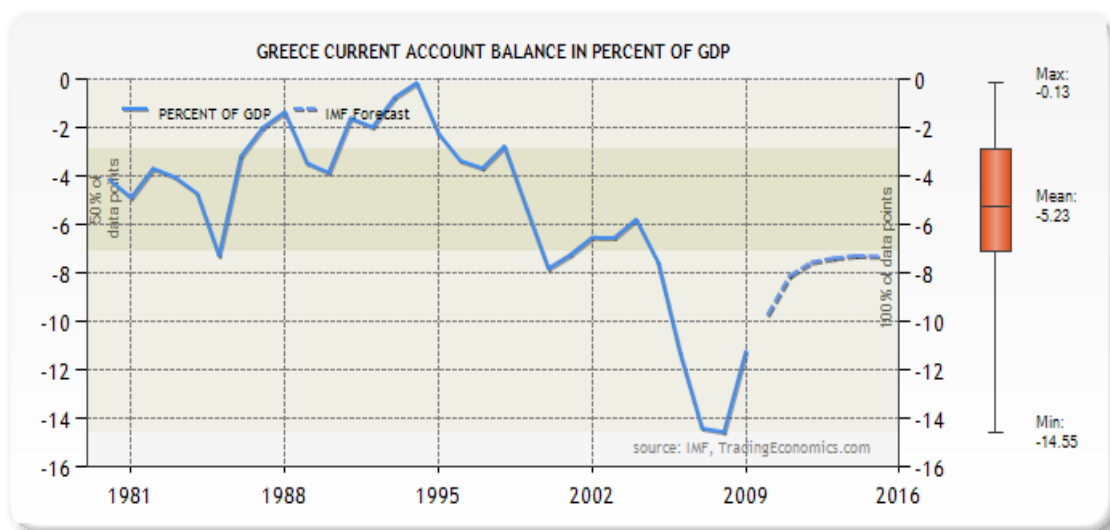
---

³² Σ. Γιοβάνη, Σ. Εχτιαρη, Χ. Ρίζος, *ό.π.*, σελ. 78-79.

³³ Γενικότερα, το άθροισμα της κατανάλωσης και των επενδύσεων μείον το ΑΕΠ ισούται με μείον το εμπορικό ισοζύγιο, όπως επιβεβαιώνουν οι **πίνακες 2.3** και **2.4**.

2.3. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Γράφημα 2.5

Πηγή: IMF, Trading Economics. com

Στο παραπάνω γράφημα εμφανίζεται το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ. Απ'ό,τι μπορούμε να διαπιστώσουμε από το 1981 έως και το 2011 εμφανίζεται έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν σε ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, όχι μόνο την Ελλάδα αλλά και άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού νότου, γίνονται φανεροί στην **ενότητα 2.7.**

3. Η συνθήκη του Μάαστριχτ και η κερδοσκοπία των αγορών χρήματος και κεφαλαίου.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γιώργος Αργεΐτης³⁴ «Η βύθιση της ελληνικής οικονομίας στην σημερινή κρίση είναι αποτέλεσμα της προσαρμογής του μηχανισμού άσκησης οικονομικής πολιτικής σε δύο δέσμες περιορισμών που οφείλονται : α) Στην εφαρμογή της Συνθήκης του Μάαστριχτ και του Συμφώνου Σταθερότητας και Μεγέθυνσης... β) Στις «απαιτήσεις» των απορυθμισμένων και κερδοσκοπικών αγορών χρήματος και κεφαλαίου» και συνεχίζει «...η Ελλάδα έχει εκχωρήσει το κυριαρχικό δικαίωμά της να τυπώνει δικό της νόμισμα στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ).

³⁴ Γ. Αργεΐτης, «Η δημοσιονομική κρίση της Ελληνικής οικονομίας», στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ.187-188.

Η σημερινή αρχιτεκτονική της συνθήκης του Μάαστριχτ απαγορεύει στο ΕΣΚΤ ν'αγοράσει κρατικό χρέος χώρας-μέλους ή να τυπώνει ευρώ για τη χρηματοδότηση εθνικού κρατικού ελλείμματος. Επίσης, η Συνθήκη δεν δημιουργεί καμία δημοσιονομική αρχή που θα μπορούσε να διαχειριστεί ή να αποτρέψει ασύμμετρες δημοσιονομικές κρίσεις. Τέλος η Συνθήκη περιορίζει τον Ευρωπαϊκό προϋπολογισμό από πόρους ικανούς να χρηματοδοτήσουν περιφερειακές δημοσιονομικές κρίσεις και αντικυκλικές παρεμβάσεις.»

«Το θεσμικό αυτό έλλειμμα της συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής ONE είναι η αιτία που οι χώρες μέλη με δημόσια ελλείμματα, μεγαλύτερα ή μικρότερα των δημοσιονομικών ορίων της Συνθήκης, αναζητούν δανεισμό στις απορρυθμισμένες παγκόσμιες χρηματαγορές. Οι τελευταίες προσφέρουν χρηματοδότηση βάσει των εκτιμήσεων ρίσκου ιδιωτικών οίκων αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των χωρών. Η κερδοσκοπία των «αγορών» στη συνέχεια είναι μια μορφή τιμωρίας στις χώρες οι οποίες γνωρίζουν την κατασκευασμένη (;) υποβάθμιση των οίκων εκτίμησης πιστοληπτικού κινδύνου, με αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση των CDS και εκτίναξη των επιτοκίων δανεισμού τους και της κερδοφορίας των παγκοσμιοποιημένων κερδοσκόπων. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε όλη την διάρκεια της δεκαετίας του 2000, αμερικανικές επενδυτικές τράπεζες επινόησαν χρηματοπιστωτικά εργαλεία για να αποκρύψουν το χρέος πολλών ευρωπαϊκών χωρών, ανάμεσα σε αυτές και της Ελλάδας. Το παιχνίδι των τραπεζών αυτών σε βάρος της χώρας μας δεν περιορίζεται μόνο στη λογιστική «εξαφάνιση» του αυξανόμενου χρέους της, συνεπώς και στην πλασματική δυνατότητα της για περαιτέρω δανεισμό, αλλά και στην κερδοσκοπική παρέμβασή τους στην αγορά CDS όταν ξέσπασε η δημοσιονομική κρίση. Αξιοποιώντας την «εσωτερική» πληροφόρηση και γνώση τους για την προοπτική αδυναμίας αποπληρωμής του συσσωρευμένου χρέους, διεύρυναν το spread των ελληνικών CDS, προκαλώντας ένα φαύλο κύκλο υποβαθμίσεων της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας, εκτίναξης του spread των ομολόγων της, αύξησης επιτοκίων και τελικά τον αποκλεισμό της από τις αγορές κεφαλαίου».

2.4. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008 ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ

Η κρίση έγινε ορατή τον Σεπτέμβρη του 2008 με την κατάρρευση, τις συγχωνεύσεις και τις κρατικοποιήσεις χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων μεγάλου μεγέθους και μακράς ιστορίας (Lehman Brothers και Wachovia Bank στην πρώτη κατηγορία, Merrill Lynch και Bear Sterns στη δεύτερη και, Fannie Mae και Freddie Mac στην τρίτη). Η πτώση των χρηματιστηρίων κατά 50-70% οδήγησε σε ύφεση την πραγματική οικονομία. Η κατάρρευση της Lehman Brothers, τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, την 15^η Σεπτεμβρίου 2008, σκόρπισε πανικό και ουσιαστικά πάγωμα της διατραπεζικής αγοράς επεκτείνοντας ραγδαία την κρίση και στην πραγματική οικονομία μέσω του καναλιού του τραπεζικού συστήματος και της «πιστωτικής ασφυξίας» (credit crunch) που προκλήθηκε.

Αρχικά η προσφορά ακινήτων ξεπέρασε τη ζήτηση τους, οδηγώντας σε πτώση των τιμών που με τη σειρά της δημιούργησε αρνητική καθαρή θέση στους δανειολήπτες στεγαστικών δανείων (8,8 εκατ. ιδιοκτήτες είχαν μηδενική ή αρνητική θέση, με αποτέλεσμα να παύσουν να αποπληρώνουν το δάνειο, εγκαταλείποντας το ακίνητο στην τράπεζα). Τον Μάιο του 2008 τα ακίνητα στις ΗΠΑ έχασαν 18,4% της αξίας τους σε σχέση με το δεύτερο τρίμηνο του 2006. Περαιτέρω, η αύξηση των επιτοκίων μετά την αρχική περίοδο χάριτος χαμηλών επιτοκίων δυσχέραινε τη διατήρηση του ακινήτου στα χέρια του αρχικού επενδυτή, οδηγώντας σε μαζικές πωλήσεις σε χαμηλές τιμές. Το αποτέλεσμα ήταν οι κάτοχοι των τιτλοποιημένων³⁵ δανείων να μην εισπράξουν τις ταμειακές ροές που ανέμεναν (τόκους και κεφάλαιο) με αποτέλεσμα τα εταιρικά ομόλογα που είχαν χρηματοδοτήσει τα τιτλοποιημένα δάνεια να υποστούν σημαντική μείωση της βαθμολογίας τους, σημαντική αύξηση των απαιτούμενων επιτοκίων τους και υποτίμηση της αξίας τους, πράγμα που οδήγησε στην κατάρρευση των διαμεσολαβητικών οργανισμών. Το σημαντικότερο όμως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ήταν η άρση της εμπιστοσύνης μεταξύ των

---

³⁵ Η τιτλοποίηση είναι ένας μηχανισμός μετακίνησης στεγαστικών δανείων από τον ισολογισμό των εμπορικών και αποταμιευτικών τραπεζών στους ισολογισμούς άλλων διαμεσολαβητικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Ο μηχανισμός της τιτλοποίησης δημιουργεί δύο προβλήματα: 1^ο αφαιρεί από τον παραδοσιακό τραπεζίτη, το κίνητρο σωστής αξιολόγησης πιστοληπτικού κινδύνου του δανειολήπτη αφού ο κίνδυνος αυτός μεταφέρεται σε άλλους οργανισμούς. 2^ο, οι διαμεσολαβητικοί οργανισμοί που δέχονται τα τιτλοποιημένα δάνεια, τα χρηματοδοτούν με υψηλούς δείκτες υποχρεώσεων προς ίδια κεφάλαια, εκδίδοντας εταιρικά ομόλογα.

ενδιαφερόμενων μερών στη διατραπεζική αγορά που οδήγησε στην κρίση ρευστότητας.

2.4.a. Αίτια της διεθνούς κρίσης του 2008

Τα αίτια της κρίσης του 2008 είναι πολλά και πολυποίκιλα :

1. Η αύξηση των ενυπόθηκων δανείων και η αδυναμία αποπληρωμής τους.
2. Οι λεγόμενες τοξικές υποθήκες (toxic mortgages). Το συντριπτικό μερίδιο της υπερβατικής αύξησης των τιμών των κατοικιών των Η.Π.Α. και τα ανοίγματα, σε σχέση με την υποθήκη εισοδήματα, έχει συμβεί στις αγορές των περιοριστικών χρήσεων της γης.
3. Οι διεθνείς ανισορροπίες μεταξύ των χωρών του πλανήτη όσον αφορά την εσωτερική τους αποταμίευση και επένδυση. Συγκεκριμένα, ορισμένες χώρες έχουν εμφανίσει μεγάλα πλεονάσματα, όπως η Κίνα, η Γερμανία και η Ιαπωνία, ενώ άλλες χώρες παρουσιάζουν μεγάλα ελλείμματα, όπως οι Η.Π.Α. και το Ηνωμένο Βασίλειο.
4. Το γεγονός ότι είναι σχεδόν αδύνατον να κάνουν οι επενδυτές πάντοτε βέλτιστες επιλογές, αφού υποφέρουν από «περιορισμένο ορθολογισμό» (bounded rationality), καθώς και περιορισμένη ικανότητα αυτοελέγχου.
5. Τα έξω-χρηματιστηριακά παράγωγα υπόκεινται σε μη-κανονιστικές, μη-ρυθμιστικές και γενικά σε «άναρχες» καταστάσεις, όπου οι πληροφορίες για δυνητικές εκθέσεις στο ρίσκο και κίνδυνο είναι περιορισμένες για τις ρυθμιστικές αρχές και τους συμμετέχοντες στην αγορά
6. Επιπλέον, το σύστημα αμοιβών στο χρηματοπιστωτικό τομέα (Bonus) με τη δομή των (υπερ) αμοιβών των στελεχών έδινε ιδιαίτερη σημασία στη βραχυπρόθεσμη κερδοφορία σε βάρος της μακροπρόθεσμης εταιρικής κερδοφορίας
7. Ο δημοσιονομικός κανονισμός στις Η.Π.Α. είναι διασκορπισμένος σε πολλές υπηρεσίες, με αποτέλεσμα κανένας οργανισμός ή υπηρεσία να είναι καλά τοποθετημένη για να παρακολουθεί με συνέπεια και επιτυχία τα προβλήματα σε ένα ευρύ αναδυόμενο σύστημα.
8. Τέλος η υιοθέτηση του δόγματος της αυτορύθμισης των επενδυτικών τραπεζών που σε συνδυασμό με την μετακίνηση σχετικών δραστηριοτήτων εκτός του ισολογισμού είχαν ως αποτέλεσμα την αδυναμία αποτίμησης του μεγέθους του κινδύνου από την αγορά.

2.4.β. Η αντιμετώπιση της κρίσης στις Η.Π.Α

Τα μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν τα εξής (Σχέδιο για την αμερικάνικη ανάκαμψη και επανεπένδυση)³⁶:

- 1) Πολιτική επιτοκίων: τα επιτόκια της ΚΤ μετά από 3 διαδοχικές μειώσεις πρακτικά μηδενίστηκαν, προσφέροντας ρευστότητα στο τραπεζικό σύστημα.
- 2) Εγγυήσεις για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος: περιέλαβε μέτρα στήριξης του με δάνεια, ομολογιακά δάνεια, αγορά μετοχών κτλ.
- 3) Περιλάμβανε μείωση φόρων στα νοικοκυριά μέχρι το εισόδημα των 250000, το οποίο αναμενόταν να τονώσει την ιδιωτική κατανάλωση
- 4) Ενίσχυσε με γενναίες φοροαπαλλαγές τις μικρές επιχειρήσεις προκειμένου να προσλαμβάνουν εργαζόμενους και διευκόλυνε τη χρηματοδότηση τους
- 5) Μετέφερε πόρους στις Πολιτείες, οι οποίες δεν έχουν δικαίωμα να έχουν ελλειμματικούς προϋπολογισμούς, προκειμένου να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της μείωσης των φορολογικών τους εσόδων, λόγω της ύφεσης, που θα τις οδηγούσε σε απολύσεις και σε περικοπές δαπανών.
- 6) Προσέφερε πόρους σε ιδιοκτήτες κατοικιών, που κινδύνευαν να χάσουν το σπίτι τους.
- 7) Προσέφερε κοινωνικά επιδόματα μεγαλύτερης διάρκειας σε άνεργους, όπως και επέκτεινε την ιατρική κάλυψη σε άνεργους που κινδύνευαν να την χάσουν.
- 8) Ανέλαβε ένα πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων σε μεγάλα, αλλά κυρίως σε μικρά, έργα στους τομείς των υποδομών και της καθαρής ενέργειας.

Οι Η.Π.Α. κατά τη διάρκεια της κρίσης δε δίστασαν να παρέμβουν σθεναρά κρατικοποιώντας μάλιστα και κάποιες τράπεζες και προβαίνοντας στη μείωση επιτοκίων. Χαρακτηριστικά στις 8/10/2008 η Fed πραγματοποίησε μείωση των επιτοκίων στο 1,5%, ενώ η ΕΚΤ, δείχνοντας μια πιο μετριοπαθή στάση, μείωσε τα επιτόκια μόλις στο 3,75%. Σε αντίθεση με τη Fed, η Ε.Κ.Τ επηρεάζει τα επιτόκια για ολόκληρη την ευρωζώνη και δεν μπορεί να προσαρμοστεί στις ανάγκες κάθε κράτους ξεχωριστά. Επιπλέον, στις ΗΠΑ, σε αντίθεση με την Ευρώπη, υπάρχει ένα ομοσπονδιακό σύστημα που βοηθάει αυτόματα στην σταθεροποίηση της συνολικής οικονομίας. Το ομοσπονδιακό σύστημα χρησιμεύει στη μεταβίβαση εισοδήματος από

---

³⁶ Γ. Σταθάκης (28/02/2010), *Η αμερικάνικη κρίση και η πολιτική Ομπάμα*.

τις πολιτείες που βρίσκονται σε περίοδο άνθισης προς εκείνες που βρίσκονται σε ύφεση. Τέτοιες δημοσιονομικές μεταβιβάσεις δεν υπάρχουν μεταξύ των κρατών μελών της ΟΝΕ, όπου δεν υφίσταται παρόμοιος δημοσιονομικός μηχανισμός με αυτόν των ΗΠΑ.³⁷

2.4.γ. Επιπτώσεις της κρίσης

Η κρίση του 2008 αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες διεθνείς κρίσεις. Ο πανικός, που προκλήθηκε από την πτώχευση της Lehman Brothers, οδήγησε αμέσως το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα σε τεράστια κρίση ρευστότητας, με φυγή καταθέσεων προς ασφαλέστερες εναλλακτικές επενδύσεις και πάγωμα των διατραπεζικών αγορών και των αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Η εικόνα της παγκόσμιας οικονομίας μετά την κρίση του 2008 είχε όλα τα χαρακτηριστικά μιας βαθιάς ύφεσης. Παρατηρήθηκε κάθετη μείωση των χρηματοδοτήσεων της οικονομίας και του παγκόσμιου εμπορίου στην προσπάθεια αντιμετώπισης της κρίσης ρευστότητας. Οι επιχειρήσεις, με δεδομένη τη μείωση της ζήτησης, προχώρησαν σε απότομη και δραστική μείωση των αποθεμάτων, απολύσεις προσωπικού και μειώσεις κόστους και παραγωγής με αποτέλεσμα η ανεργία να καλπάζει σε σύντομο χρονικό διάστημα. Έτσι, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, μετατράπηκε ταχύτατα σε παγκόσμια ύφεση. Επιπλέον, δεν έλλειψε η μείωση του ΑΕΠ (διεθνώς) και της βιομηχανικής παραγωγής, καθώς και η μείωση των εισαγωγών και των εξαγωγών από και προς τις αναδυόμενες οικονομίες της Βραζιλίας, της Ρωσίας, της Ινδίας και της Κίνας. Γεγονός αποτελεί και η μείωση των φορολογικών εσόδων του κράτους ως ποσοστό του ΑΕΠ, για το 2008 στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ (στις 17 από τις 26 για τις οποίες υπάρχουν στοιχεία), που ήταν απολύτως αναμενόμενη σε συνθήκες κρίσης και εξ αιτίας των πολιτικών αντιμετώπισής της.³⁸

---

³⁷ Stiglitz, J. E.-Walsh, C. E. (2009), *Αρχές της Μακροοικονομικής*, Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 572-573.

³⁸ Εφημερίδα *Το Βήμα* (25/11/2009), «Μειώνονται τα φορολογικά έσοδα».

2.4.δ. Επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης του 2008 στην Ελλάδα

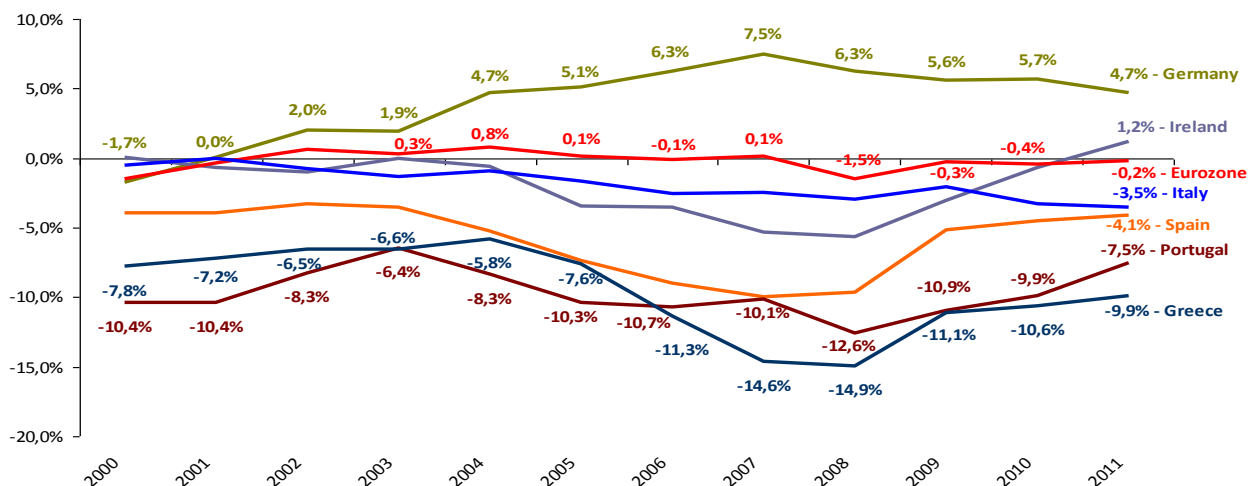
Η εκδήλωση της διεθνούς κρίσης τον Αύγουστο του 2007, αλλά κυρίως η επιδείνωση της τον Σεπτέμβριο του 2008, βρήκε την Ελλάδα σε μία κρίσιμη καμπή. Οι διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας μας άρχισαν να αναδεικνύονται έντονα. Αυτό συνέβη τόσο λόγω της επιδείνωσης της κρίσης των αγορών όσο και λόγω της εντεινόμενης ύφεσης της παγκόσμιας οικονομίας. Νωρίτερα από όλα αναδείχθηκαν τα διαρθρωτικά προβλήματα της χώρας. Αυτά σχετίζονται κυρίως με το μεγάλο δημόσιο χρέος που δημιουργήθηκε μετά το 1981 και το οποίο πρέπει να αναχρηματοδοτείται από τις διεθνείς αγορές. Το κυριότερο αποτέλεσμα της κρίσης για την Ελλάδα ήταν η αύξηση των επιτοκίων δανεισμού, λόγω της έλλειψης ρευστότητας και της ανασφάλειας των τραπεζών και γενικότερα των χρηματοπιστωτικών οργανισμών μεταξύ τους. Αναδείχτηκαν όμως και άλλα δημοσιονομικά προβλήματα. Τα αδιέξοδα του ασφαλιστικού μας συστήματος, η εκτεταμένη φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή, και η έλλειψη πειθαρχίας στις δαπάνες, τόσο στον στενό δημόσιο τομέα όσο και τις δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς.

Το ότι οι πρώτες επιπτώσεις της κρίσης στη χώρα μας αποτυπώθηκαν στο δημοσιονομικό έλλειμμα και το χρέος δεν είναι τυχαίο καθώς στα δημόσια οικονομικά εστιάζονται οι κυριότερες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Η διεθνής κρίση στη χώρα μας ήλθε με καθυστέρηση το δεύτερο εξάμηνο του 2008. Η κρίση ήρθε στην Ελλάδα μέσω Γερμανίας καθώς η Γερμανία είναι η μεγαλύτερη αγορά των ελληνικών προϊόντων των Βαλκανίων, πολλών χωρών της ΕΕ και της ελληνικής Ναυτιλίας. Η διεθνής κρίση δεν ήλθε στη χώρα μας με την ένταση που είχε σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Αρχικά, οι ελληνικές τράπεζες δεν είχαν καμία σχέση με επικίνδυνα στεγαστικά δάνεια και τοξικά ομόλογα. Οι ελληνικές εξαγωγές μεταξύ άλλων προϊόντων περιλαμβάνουν και σοβαρό μέρος τροφίμων των οποίων η ζήτηση είναι ανελαστική, δηλαδή η ζήτηση μειώνεται λίγο με την κάμψη του εισοδήματος. Συνεχίστηκε η οικοδομή των περισσότερων υπό έγερση κτηρίων και μετά την άφιξη της κρίσεως και η αξία οικοπέδων κατοικιών δεν μειώνεται στην Ελλάδα σοβαρά όπως σε άλλες χώρες. Επιπλέον, οι εξαγωγές της χώρας μας είναι περιορισμένες προς τις χώρες που η κρίση ήταν μεγάλη (Η.Π.Α, Μ.Βρετανία, Ιρλανδία, Ισλανδία κ.λπ.). Μετά τη μείωση του επιτοκίου υπό της ΕΚΤ σε 1,5% οι Ελληνικές τράπεζες πορίσθηκαν σοβαρά κεφάλαια και προσφέρουν στεγαστικά δάνεια με επιτόκιο 3,5-4%.

2.5. ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΙIGS (Portugal, Ireland, Italy, Greece, Spain) ;

Διάγραμμα 2.6

Current Account Balance (% of GDP)

Πηγή: Y. Stouraras, M. Vasiliadis, N. Ventouris (October 2011), *The reforming Greek Economy: Turning a problem into an opportunity*, “The European Debt Crisis: Lessons for Greece from the Scandinavian Experience”, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, σελ. 13

Η Ελληνική κρίση αποτέλεσε πηγή διαμάχης στο ερώτημα κατά πόσο η Ε.Ε. και η Ευρωζώνη είναι μηχανισμοί που γεννούν αστάθεια, ανασφάλεια και ανισότητα και όχι μόνο δεν προωθούν την ένωση των χωρών-μελών, αλλά τις διαχωρίζουν σε κέντρο και περιφέρεια. Οι υπέρμαχοι αυτής της άποψης (ότι η ΕΕ και η Ευρωζώνη προωθούν τον διαχωρισμό των χωρών μελών σε κέντρο και περιφέρεια) υποστηρίζουν ότι ο λόγος για τον οποίο οι περιφερειακές χώρες δοκιμάζονται τόσο σκληρά είναι οι βαθύτερες δομικές στρεβλώσεις της Ευρωζώνης οι οποίες έδρασαν καταλυτικά όταν η κρίση πλέον μετατοπίστηκε στο δημόσιο τομέα. Το σύμφωνο σταθερότητας επέφερε τεράστιες πιέσεις επί της εργασίας σε ολόκληρη την ευρωζώνη. Το αποτέλεσμα ήταν να υποχωρήσει η ανταγωνιστικότητα των περιφερειακών χωρών δεδομένου μάλιστα ότι η είσοδός τους στο ευρώ είχε γίνει με πολύ υψηλές ισοτιμίες. Άρα εμφανίστηκαν ελλείμματα στις τρέχουσες συναλλαγές τους. Κατ’ αντιστοιχία η Γερμανία παρουσίασε πλεόνασμα ενώ οι περιφερειακές χώρες έλλειμμα.

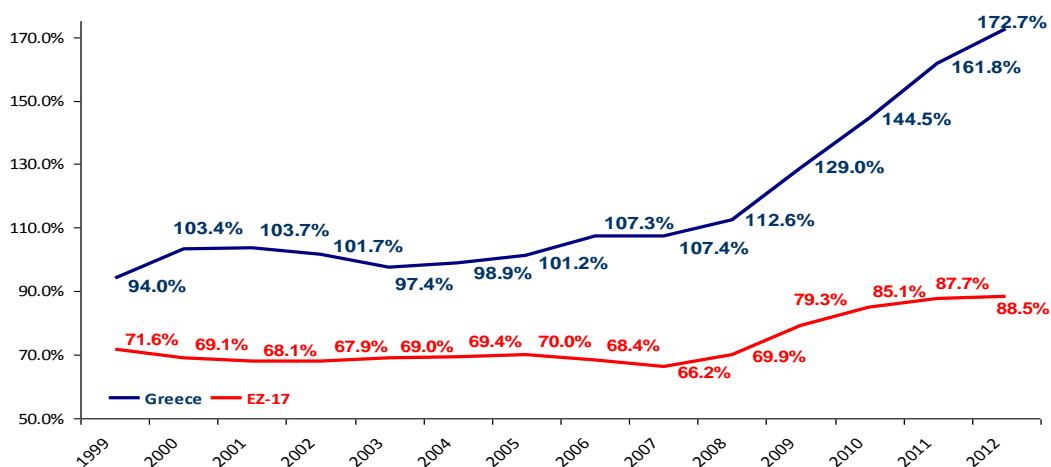
Όπως φαίνεται και στο **διάγραμμα 2.6** το διάστημα 2000-2011 η Γερμανία εμφανίζει πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ενώ η Πορτογαλία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Ελλάδα και η Ισπανία παρουσιάζουν ελλείμματα.

Η δημοσιονομική πολιτική λειτουργούσε μέσα στα πλαίσια του συμφώνου σταθερότητας και δεν υπήρχε δυνατότητα συναλλαγματικής πολιτικής λόγω ευρώ. Η νομισματική πολιτική από την άλλη, βρισκόταν στα χέρια της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Παράλληλα, τα ελλείμματα απαιτούσαν σταθερή χρηματοδότηση από το εξωτερικό. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν τα χαμηλά επιτόκια στις ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές, που επέτρεψαν φθινό δανεισμό για την περιφέρεια. Εξίσου σημαντικό, ήταν ότι οι αγορές θεώρησαν πως με τη δημιουργία του ευρώ θα απέκλειαν την πιθανότητα αθέτησης πληρωμών από πλευράς δημοσίου, δηλαδή, ότι όλα τα μέλη είχαν πλέον την αξιοπιστία της Γερμανίας. Το αποτέλεσμα ήταν η ραγδαία αύξηση του δανεισμού της περιφέρειας τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα. Σε αυτό συνέβαλαν και οι τράπεζες της περιφέρειας, οι οποίες επωφελήθηκαν από την κατάσταση του δανεισμού διευρύνοντας τις δραστηριότητές τους εγχωρίως αλλά και διεθνώς. Παρουσιάστηκαν έτσι φαινόμενα υψηλής κατανάλωσης, βασισμένα στον ιδιωτικό δανεισμό αλλά και φαινόμενα τεράστιας κερδοσκοπίας.

2.5.a. Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της κρίσης γρέους στην Ευρωζώνη

Γράφημα 2.8

General Government Debt (% of GDP)

Πηγή: Y. Stournaras, M. Vasiliadis, N. Ventouris (October 2011), *ό.π.*, σελ. 8

Σύμφωνα με το Bruegel³⁹ οι πολιτικές της ΕΕ για την κρίση χρέους στην Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία, είναι αναποτελεσματικές, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι τα spreads των δεκαετών ομολόγων που εξέδωσαν οι κυβερνήσεις τους το Φεβρουάριο του 2011 ήταν υψηλότερα σε σχέση με αυτά του Απριλίου του 2010, όπου δεν είχαν ληφθεί μέτρα από την ΕΕ. Η περίπτωση της Ελλάδας διαφέρει από αυτές της Ισπανίας, της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας, εξαιτίας του ύψους του χρέους που αναμένεται να προσεγγίζει το 150% του ΑΕΠ το 2011, καθιστώντας το λιγότερο διαχειρίσιμο.⁴⁰

Επίσης, το πρόβλημα στην Ελλάδα εντοπίζεται στην κακή διαχείριση των δημόσιων οικονομικών, παρά στον τραπεζικό τομέα. Το ελληνικό πρόβλημα μπορεί να επηρεάσει αρνητικά και άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες, καθώς μικρό μέρος του χρέους κατέχουν τράπεζες, ιδίως γαλλικές και γερμανικές. Τέλος, στην έκθεση του το Bruegel παρατηρεί μια παθητική στρατηγική επίλυσης του ελληνικού προβλήματος (wait and see). Για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους που αντιμετωπίζουν οι χώρες αυτές προτείνεται καταρχάς η αγορά μέρους του Ελληνικού χρέους από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και επιπλέον ένα πρόγραμμα εξυγίανσης των ευρωπαϊκών τραπεζών και μια στρατηγική ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας αλλά και αναπτυξιακής προοπτικής κυρίως για τις χώρες του Ευρωπαϊκού νότου.

Σύμφωνα με τον Paul Krugman⁴¹ μετά την κρίση του 2008 η Ευρώπη είχε ένα αποδιοργανωμένο τραπεζικό σύστημα και παρουσιάστηκε εκτροχιασμός του δημόσιου χρέους. Μεγάλο μέρος του δανεισμού αφορούσαν κεφάλαια που χορηγήθηκαν από τη Γερμανία προς χώρες της Νότιας Ευρώπης και επενδύθηκαν κατά κύριο λόγο στον πρωτογενή τομέα. Μόνο στην Ελλάδα παρουσιάστηκαν μεγάλα ελλείμματα στον προϋπολογισμό κατά τη διάρκεια της οικονομικής άνθισης. Στη συνέχεια ο ιδιωτικός δανεισμός στα κράτη που δανείζονταν μειώθηκε ραγδαία. Με σκοπό να αποτραπεί μια οικονομική διάλυση της ευρωζώνης οι κυβερνήσεις όλων των κρατών και όχι μόνο των οφειλετών μείωσαν τις δημόσιες δαπάνες και αύξησαν τη φορολογία. Όπως, όμως, δήλωσε ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Jean-Claude Trichet η ιδέα ότι τα μέτρα λιτότητας πυροδοτούν τη

³⁹ Bruegel (07/02/2011), «A comprehensive approach to the Euro-area debt crisis»

⁴⁰ Σύμφωνα με το πιο αισιόδοξο σενάριο για να μειωθεί το χρέος στην Ελλάδα στο 60% του ΑΕΠ ως το 2034 θα πρέπει το ετήσιο πρωτογενές πλεόνασμα του προϋπολογισμού να προσεγγίζει το 8,4% του ΑΕΠ. Αντίθετα το χρέος της Ιρλανδίας, είναι πιο διαχειρίσιμο καθώς για τη μείωση του απαιτούνται πρωτογενή πλεονάσματα, που έχουν επιτευχθεί στο παρελθόν.

⁴¹ P. Krugman (01/12/2011), «Killing the euro», *New York Times*

σταθερότητα είναι λανθασμένη και συνέχισε τονίζοντας ότι μόνο πολιτικές που εμπνέουν εμπιστοσύνη μπορούν να εγγυηθούν την οικονομική ανάκαμψη.

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής ευημερίας οι μισθοί και το γενικό επίπεδο τιμών στη βόρεια Ευρώπη αυξήθηκε με χαμηλότερους ρυθμούς απ' ό τι στη νότια Ευρώπη. Η ανισότητα αυτή πρέπει να μετριαστεί είτε με την μείωση των μισθών των χωρών της νότιας Ευρώπης είτε με την αύξηση των μισθών της βορειότερης Ευρώπης. Αν η νότια Ευρώπη υποχρεωθεί σε αποπληθωρισμό προκειμένου να ενισχυθεί ο ανταγωνισμός της, θα έχει να αντιμετωπίσει αφ ενός υψηλότερη ανεργία και αφ ετέρου μεγαλύτερα προβλήματα στη διαχείριση του δημόσιου χρέους. Η καλύτερη λύση για το «κλείσιμο της ψαλίδας» είναι η αύξηση των μισθών της βόρειας Ευρώπης γεγονός όμως που θα είχε ως άμεση συνέπεια υψηλότερο πληθωρισμό σε όλη την Ευρώπη, γεγονός μη αποδεκτό για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Ο Krugman καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η λιτότητα σε συνδυασμό με την εμμονή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας για τον πληθωρισμό είχε ως αποτέλεσμα οι υπερχρεωμένες χώρες να μην μπορούν ξεφύγουν από την παγίδα χρέους και θα οδηγήσει κατάρρευση όχι μόνο του Ευρωπαϊκού αλλά και του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος.

2.5. β. Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας

Σύμφωνα με τον Jan Toporowski⁴², η Ελληνική κρίση διαφέρει από την κρίση των υπολοίπων νοτιοευρωπαϊκών χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης, Ισπανία και Πορτογαλία διότι είναι μία κρίση υπερχρέωσης του δημόσιου τομέα και όχι του ιδιωτικού. Παρόλα αυτά, οι συγκεκριμένες χώρες αποτελούν τον γεωγραφικό χώρο όπου ξεπρόβαλε η κρίση της Νομισματικής Ένωσης.

Η χρηματοπιστωτική κρίση που σήμερα απειλεί να εξαπλωθεί στην Ευρωζώνη, οφείλεται κυρίως σε λανθασμένες πολιτικές των ηγετών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και στον ελαττωματικό σχεδιασμό των θεσμών της Ευρωζώνης. Αν η Ελλάδα δεν ήταν μέλος της Ευρωπαϊκής ένωσης τα ίδια προβλήματα θα είχαν παρουσιαστεί κάπου αλλού. Ακόμα και αν η Ευρωπαϊκή Ένωση περιοριζόταν στο βόρειο τμήμα

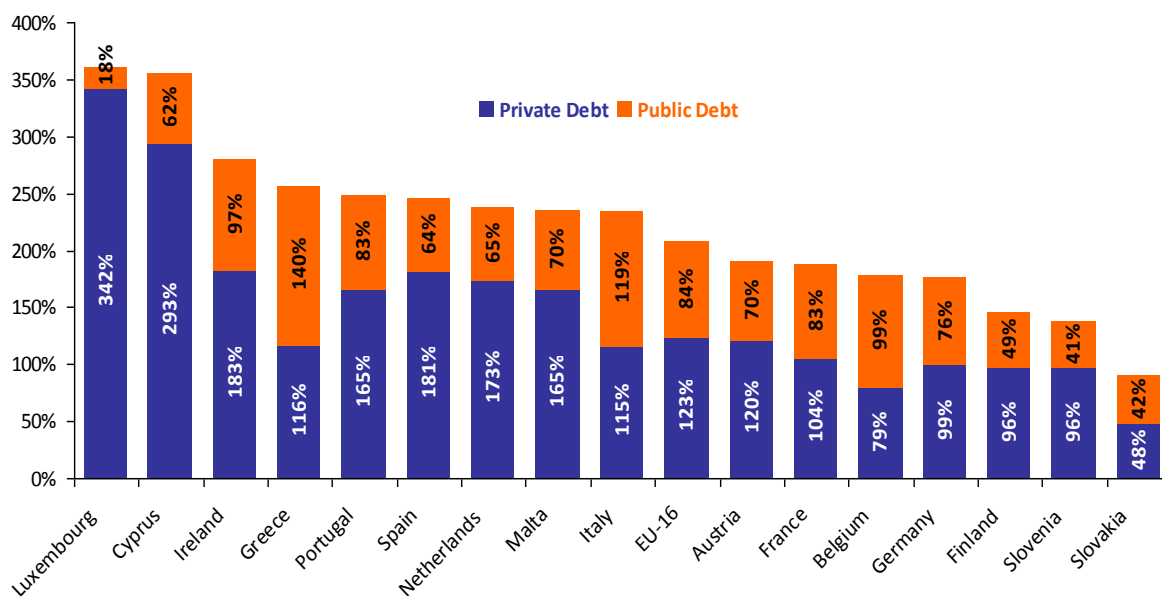
---

⁴² J. Toporowski, «Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πως η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα», Μετάφραση Βλάσης Μισσός, στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ.43-47.

της, ως πούμε στη Σκανδιναβία, στη Γερμανία, στην Αυστρία, στο Benelux (Βέλγιο-Ολλανδία-Λουξεμβούργο) και στη Γαλλία, τότε η κρίση θα μπορούσε να ξεσπάσει στην Ολλανδία, όπου το χρέος της κυβέρνησης σε σχέση με το εθνικό εισόδημα δεν είναι πολύ χαμηλότερο από αυτό της Ελλάδας (99% του ΑΕΠ, για το 2009 συγκρινόμενο με το 108% του ΑΕΠ για την Ελλάδα). Αυτό συμβαίνει επειδή η κρίσιμη μεταβλητή δεν είναι το απόλυτο μέγεθος του δημόσιου χρέους, όπως προβλέπει η συνθήκη του Μάαστριχτ, αλλά το επίπεδο του χρέους το οποίο η Κεντρική Τράπεζα αρνείται να αναχρηματοδοτήσει. Η αρχή ότι οι κεντρικές τράπεζες δεν πρέπει να αναχρηματοδοτούν τον κυβερνητικό δανεισμό σε συνδυασμό με την ολοκλήρωση των τραπεζικών και χρηματοοικονομικών αγορών η οποία συνεχίζεται στην Ευρωζώνη από τότε που καταργήθηκαν οι περιορισμοί στη κίνηση των κεφαλαίων στις αρχές της δεκαετίας του 1990 αποτελούν, κατά τον Toporowski, τους δύο βασικούς θεσμικούς παράγοντες της κρίσης.

Γράφημα 2.9

Private Sector – Public Sector Debt 2010
(% of GDP)

Πηγή: Y. Stouraras, M. Vasiliadis, N. Ventouris (October 2011), *ό.π.*, σελ. 8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Στο σημείο αυτό θα εξεταστούν οι συνιστώσες συσσώρευσης του δημόσιου χρέους κυρίως το διάστημα 1994-2008, με βάση το γεγονός ότι α. το 1994 διαμορφώθηκε η απόφαση συμμετοχής στο ενιαίο νόμισμα και β. το 2008 ξεσπά η παγκόσμια κρίση που δημιουργεί νέες δυναμικές στη συσσώρευση χρέους για όλες τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές οικονομίες.

3.1. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ

Πίνακας 3.1.

ΑΕΠ σε εκατ. ευρώ και δημόσιο χρέος σε εκατ. ευρώ και σε % του ΑΕΠ τα έτη 1995-2009 και ποσοστιαίες μεταβολές τους

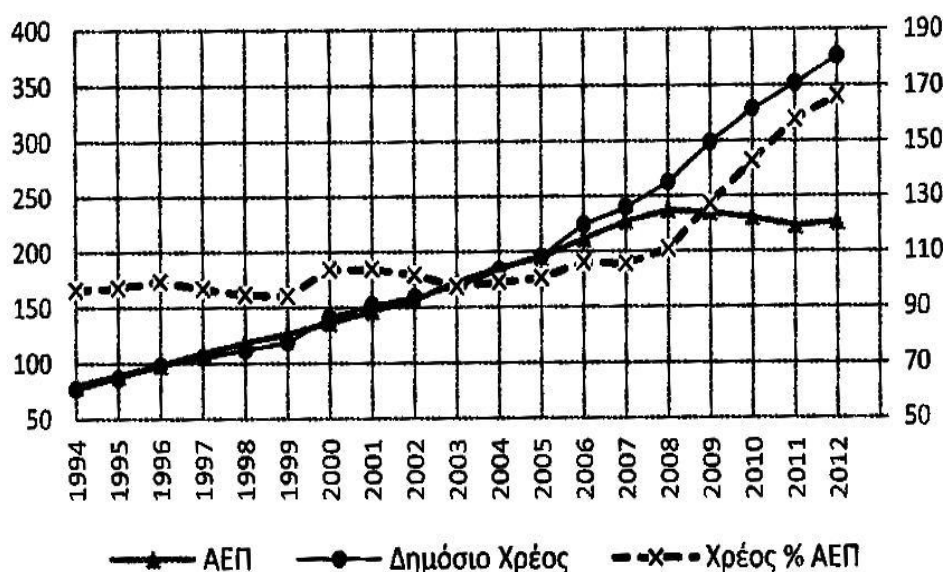
Έτη	Σε εκατ. ευρώ		Δημόσιο χρέος ως % ΑΕΠ	Ποσοστιαίες μεταβολές		
	ΑΕΠ	Δημόσιο χρέος		ΑΕΠ σε ευρώ	Δημοσίου χρέους	
					Σε ευρώ	ως % ΑΕΠ
1995	100.717	95.013	97,0			
1996	109.734	107.666	99,4	9,0	13,3	2,5
1997	119.937	114.864	96,6	9,3	6,7	-2,8
1998	121.985	115.679	94,5	1,7	0,7	-2,2
1999	131.936	122.335	94,0	8,2	5,8	-0,5
2000	137.930	140.971	103,4	4,5	15,2	10,0
2001	146.428	151.869	103,7	6,2	7,7	0,3
2002	156.615	159.214	101,7	7,0	4,8	-1,9
2003	172.431	168.025	97,4	10,1	5,5	-4,2
2004	185.266	183.157	98,6	7,4	9,0	1,2
2005	194.819	195.421	100,0	5,2	6,7	1,4
2006	209.920	224.204	106,1	7,8	14,7	6,1
2007	225.540	238.581	105,0	7,4	6,4	-1,0
2008	235.679	261.936	110,3	4,5	9,8	5,0
2009	233.046	298.032	126,8	-1,1	13,8	15,0
	Μέσες ετήσιες αυξήσεις			Μέσες ετήσιες % αυξήσεις		
1996-2004	9.394	9.794	0,2	7,0	7,6	0,3
2005-2009	9.556	22.975	5,6	4,7	10,3	5,3

Πηγή : Μ. Γ. Δρεττάκης, *ό.π.*, σελ. 145

Με βάση τα στοιχεία της Eurostat για το ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος της χώρας μας σε εκατ. ευρώ για την περίοδο 1995-2009 και τα στοιχεία της για το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ τα έτη 1995-2009, δίνεται στην πρώτη στήλη του πρώτου μέρους του **πίνακα 3.1** το ΑΕΠ, στη δεύτερη το δημόσιο χρέος σε ευρώ και στην Τρίτη το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ.⁴³ Στις επόμενες τρεις στήλες δίνονται οι ποσοστιαίες μεταβολές τους. Στο δεύτερο μέρος του πίνακα δίνονται οι μέσοι όροι και μέσες ετήσιες μεταβολές τους στην 9ετή περίοδο 1996-2004 και την 5ετή περίοδο 2005-2009. Όπως γίνεται φανερό με βάση τα στοιχεία, 4 από τα 9 έτη της περιόδου 1996-2004 ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν χαμηλότερος από εκείνον του δημόσιου χρέους σε ευρώ, με αποτέλεσμα την αύξηση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ και 5 υψηλότερος με αποτέλεσμα τη μείωσή του. Τελικά το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο αυτή αυξήθηκε μόνο κατά 1,6 ποσοστιαίες μονάδες. Την περίοδο 2005-2009 ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν 1 από τα 5 έτη υψηλότερος, με αποτέλεσμα τη μείωση του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ και 4 από τα 5, χαμηλότερος με αποτέλεσμα τη μείωση του. Τελικά το δημόσιο χρέος αυξήθηκε την περίοδο αυτή κατά 27,9 εκατοστιαίες μονάδες.

Διάγραμμα 3.2

Δημόσιο χρέος και ΑΕΠ, ονομαστικά μεγέθη

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), «Ταξίδι μέσα στην ήττα : πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης ή πολιτικές αξιοποίησης της κρίσης; Σκέψεις για μια αριστερή στρατηγική», *Θέσεις*, τεύχος 116, σελ.119.

⁴³ Μ. Γ. Δρεττάκης, *ό.π.*, σελ. 145.

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε στο παραπάνω διάγραμμα⁴⁴, από το 1994 έως και το 2007 το δημόσιο χρέος αυξάνεται παράλληλα με το ΑΕΠ. Από το 2008 κι έπειτα υπάρχει σαφής απόκλιση της πορείας αύξησης του χρέους και του ΑΕΠ, ενώ από το 2009, η απόκλιση γίνεται πολύ έντονη και από το Μνημόνιο (2010) και μετά διευρύνεται σταθερά. Η αύξηση του χρέους στο εκτιμώμενο 156% για το 2012 (έναντι του 110% του 2007) οφείλεται στη μείωση του ΑΕΠ και όχι στην αύξηση του δημόσιου χρέους. Η μείωση του ΑΕΠ οφείλεται στις «σταθεροποιητικές» πολιτικές που ασκούνται μετά το 2009, διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος, και κορυφώνεται με την υπογραφή του «Μνημονίου».

Η πιο γρήγορη αύξηση του χρέους σε ευρώ σε σχέση με το ΑΕΠ οφείλεται στην αύξηση των ελλειμμάτων. Αυτό συμβαίνει εν μέρει λόγω της ύφεσης και της αναγκαίας αύξησης των κοινωνικών δαπανών αλλά και της ταυτόχρονης μείωσης των φορολογικών εσόδων. Επίσης, άλλος ένας παράγοντας είναι η ενίσχυση των τραπεζών για να ανταπεξέλθουν στις συνέπειες της κρίσης του 2008 και της περιοριστικής πολιτικής που ακολουθεί η κυβέρνηση. Σε αρκετό βαθμό οφείλεται επίσης και στις αναθεωρήσεις των ελληνικών στοιχείων μέσω των οποίων συνυπολογίστηκαν στο ύψος του χρέους ποσά τα οποία προηγουμένως δεν υπολογίζονταν, με αποτέλεσμα την ανατίμηση του δημόσιου χρέους κατά 7,75% του ΑΕΠ για το 2009. Τέλος, σε πολύ μικρότερο βαθμό συνέβαλλαν στην αύξηση του χρέους και τα swaps που σύνηψαν οι κυβερνήσεις με την Goldman Sachs.

3.2. ΠΟΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΗ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Σε αυτή την ενότητα θα προχωρήσουμε σε μία πιο λεπτομερή ανάλυση των όρων που καθόρισαν τη δυναμική της συσσώρευσης του δημόσιου χρέους. Το ερώτημα που είναι σημαντικό να απαντηθεί είναι γιατί το χρέος αύξανε όσο περίπου αύξανε και το ΑΕΠ, μέχρι και το 2008 που αρχίζουν να εμφανίζονται τα αποτελέσματα της παγκόσμιας κρίσης.

---

⁴⁴ Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος (2011), *ό.π.*, σελ. 119-120.

3.2.α. Μεγέθυνση και ελλείμματα

Σε αυτήν την ενότητα θα εξετάσουμε τη σχέση ελλειμμάτων, οικονομικής μεγέθυνσης και δημόσιου χρέους με βάση τη *σχέση 6*.

$$\frac{\text{Χρέος}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} = \frac{\text{Δαπάνες}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} - \frac{\text{Έσοδα}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} + \left(\frac{1}{1 + g_t} \right) * \frac{\text{Χρέος}_{t-1}}{\text{ΑΕΠ}_{t-1}} + \frac{\text{Προσ.}_t}{\text{ΑΕΠ}_t}$$

Όπου g_t συμβολίζουμε το ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ και με *Προσ.τ* τις προσαρμογές ροών αποθεμάτων κατά το τρέχον έτος t .⁴⁵

Στον πίνακα που ακολουθεί αναλύουμε τη συσσώρευση του δημόσιου χρέους στα στοιχεία που την επηρεάζουν, σύμφωνα με αυτή την παραπάνω σχέση, δηλαδή στα ετήσια ελλείμματα, στη συγκράτηση της αύξησης του χρέους που επιφέρει ο ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ και στις προσαρμογές αποθεμάτων-ροών.

Πίνακας 3.3

Συνιστώσες του δημόσιου χρέους, Έλλειμμα και μεγέθυνση

	Έσοδα	Δαπάνες	Έλλειμμα	g	1/(1+g)	Προσαρμμογές	Δημόσιο Χρέος
1994	36.3	44.6	-8.3	13.4	0.88	1.4	96.4
1995	36.7	45.7	-9.1	12.1	0.89	2.0	97.0
1996	37.4	44.1	-6.6	9.9	0.91	4.5	99.4
1997	39.0	44.9	-5.9	10.7	0.90	0.9	96.6
1998	40.5	44.3	-3.8	8.7	0.92	1.9	94.5
1999	41.3	44.4	-3.1	6.6	0.94	2.2	94.0
2000	43.0	46.6	-3.7	8.0	0.93	12.7	103.5
2001	40.9	45.3	-4.5	7.4	0.93	3.0	103.7
2002	40.3	45.0	-4.8	7.0	0.93	-0.1	101.7
2003	39.0	44.7	-5.6	10.1	0.91	-0.5	97.4
2004	38.1	45.6	-7.5	7.4	0.93	0.6	98.9
2005	38.6	43.8	-5.2	5.2	0.95	1.1	100.3
2006	39.2	44.9	-5.7	8.5	0.92	7.9	106.1
2007	40.0	46.3	-6.4	7.5	0.93	0.3	105.4
2008	39.9	49.6	-9.8	4.3	0.96	-0.1	110.7
2009	37.3	52.7	-15.4	-0.8	1.01	0.0	127.1
2010	39.1	49.6	-10.5	-2.1	1.02	2.5	142.8
2011	40.2	49.7	-9.5	-3.2	1.03	0.8	157.7
2012	40.2	49.5	-9.3	1.5	0.99	1.5	166.2

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 121

⁴⁵ Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ.120-123 και 130-131.

Οι βασικές παρατηρήσεις για τον παραπάνω πίνακα είναι οι εξής: α. Οι διακυμάνσεις των εσόδων είναι αυτές που ερμηνεύουν τις διακυμάνσεις του ελλείμματος (από το 1998 έως και το 2000 οι μικρότερες τιμές του ελλείμματος δεν οφείλονται στη πτώση των δαπανών αλλά στα αυξημένα έσοδα), β. Οι προσαρμογές αποθεμάτων ροών είναι σημαντικές για κάποια έτη και γ. παρατηρούνται υψηλότεροι ρυθμοί μεγέθυνσης του ΑΕΠ που δεν παρουσιάζονται σε άλλη οικονομία της Ευρωζώνης πλην της Ιρλανδίας.

Ας δούμε τα παραπάνω και διαγραμματικά:

Διάγραμμα 3.4

Συμβολή παραγόντων στη συσσώρευση του χρέους

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 121

Όταν αυξάνεται το ΑΕΠ μιας οικονομίας τότε το δημόσιο χρέος έχει την τάση να μειώνεται. Στο παραπάνω διάγραμμα εξετάζεται η συμβολή των ελλειμμάτων, του ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ και των προσαρμογών ροών-αποθεμάτων στη συσσώρευση του χρέους. Στον κάθετο άξονα μετριέται το πόσο μεταβλήθηκε, αυξήθηκε ή μειώθηκε, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ εξαιτίας των παραγόντων αυτών.

Μέχρι το 2008, το χρέος μειωνόταν ως αποτέλεσμα της μεγέθυνσης του ΑΕΠ και η αύξηση του ελλείμματος αντιστάθμιζε ισόποσα σχεδόν την επίδραση αυτή της μεγέθυνσης του ΑΕΠ. Το 2000 και το 2006 οι προσαρμογές ροών αποθεμάτων ήταν ιδιαίτερα σημαντικές. Παρόλους τους υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης το χρέος διατηρείται σταθερό γύρω από το 100% του ΑΕΠ, άρα όπως συμπεράναμε και προηγουμένως θα πρέπει να στρέψουμε την προσοχή μας στα ελλείμματα.

3.2.β. Έλλειμμα, τόκοι, επιτόκια και ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ

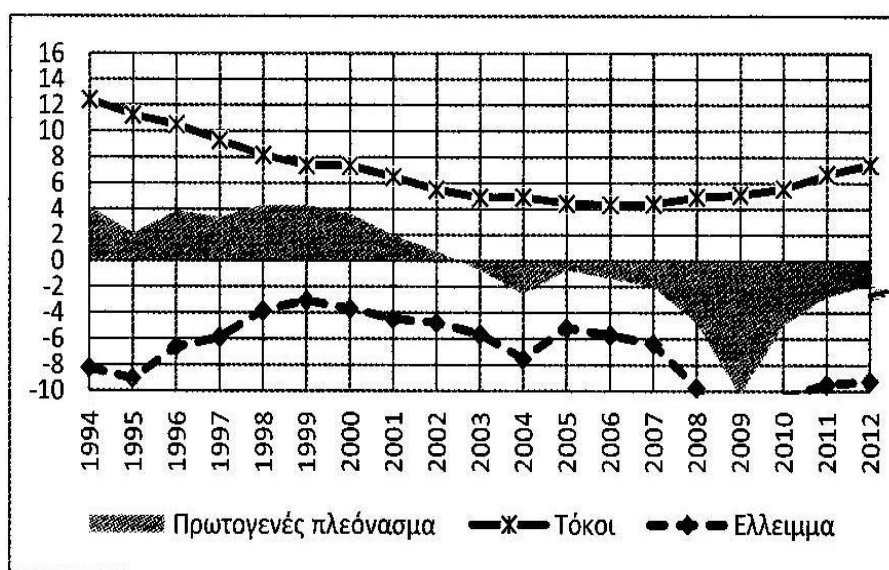
Σε αυτήν την ενότητα η ανάλυσή μας θα στηριχτεί στην εναλλακτική σχέση που συνδέει το δημόσιο χρέος με τα πρωτογενή ελλείμματα, τα επιτόκια δανεισμού, την οικονομική μεγέθυνση και τις προσαρμογές ροών-αποθεμάτων.⁴⁶

$$\frac{\text{Χρέος}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} = \frac{\text{Πρωτ. Δαπάνες}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} - \frac{\text{Έσοδα}_t}{\text{ΑΕΠ}_t} + \left(\frac{1 + \text{Επιτόκιο}_t}{1 + g_t} \right) * \frac{\text{Χρέος}_{t-1}}{\text{ΑΕΠ}_{t-1}} + \frac{\text{Προσ.}_t}{\text{ΑΕΠ}_t}$$

Εκείνο που μας ενδιαφέρει να διαπιστώσουμε είναι η συμβολή των επιτοκίων στη συσσώρευση του χρέους. Αρχικά, θα εξετάσουμε τη σχέση του ελλείμματος, του πρωτογενούς ελλείμματος και των τόκων.

Διάγραμμα 3.5

Έλλειμμα και τόκοι ως ποσοστό του ΑΕΠ

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 132.

Με βάση το παραπάνω διάγραμμα μπορούμε να εξετάσουμε το ερώτημα αν ευθύνεται το ύψος των τόκων για τη συσσώρευση του δημόσιου χρέους. Η απάντηση είναι όχι.

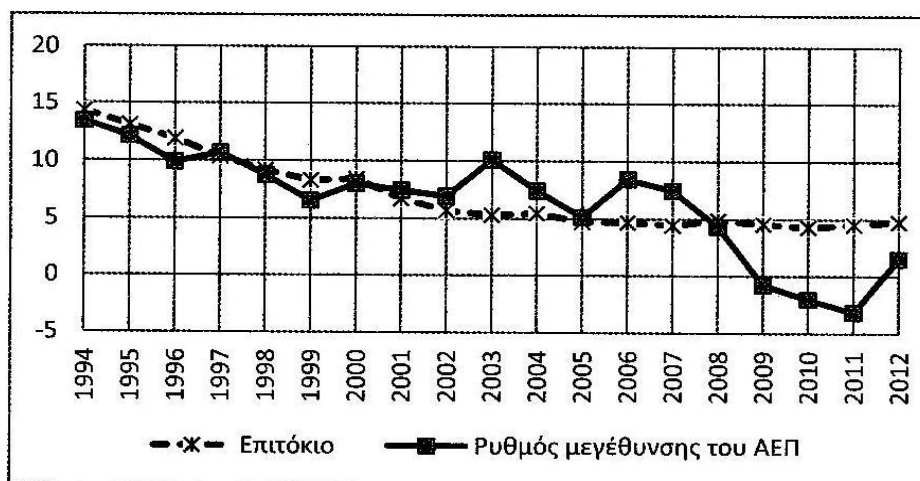
⁴⁶ Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 131-134.

Σε όλη την περίοδο που εξετάζουμε παρατηρείται σταθερά δημόσιο έλλειμμα. Μέχρι το 2002 ο κρατικός προϋπολογισμός εμφανίζει πρωτογενή πλεονάσματα, ενώ από το 2003 έως και το 2007 η εικόνα αντιστρέφεται με την εμφάνιση πρωτογενών ελλειμμάτων. Επίσης, οι διακυμάνσεις του ελλείμματος ερμηνεύονται από τις διακυμάνσεις του πρωτογενούς πλεονάσματος και όχι των δαπανών για τόκους οι οποίες μειώνονται σταθερά στην περίοδο που εξετάζουμε. Μάλιστα, η μείωση των τόκων από την είσοδο μας στην Ευρωζώνη (1994) και μετά μπορούμε να πούμε ότι δημιουργεί τις προοπτικές για μείωση του χρέους.

Ιδιαίτερα, στο επόμενο διάγραμμα, παρατηρούμε ότι για όλη την περίοδο μέχρι το 2008, η σχέση επιτοκίων και ρυθμού μεγέθυνσης αποτυπώνει μια σαφή τάση μείωσης του χρέους. Μάλιστα μετά το 2000, οι ρυθμοί μεγέθυνσης είναι αρκετά υψηλότεροι από τα επιτόκια. Βέβαια, μετά το 2008 η ένταση της ύφεσης αντιστρέφει αυτή τη σχέση και μαζί με τα υψηλά ελλείμματα οδηγεί στην εκτίναξη του δημόσιου χρέους. Για ακόμα μια φορά διακρίνουμε την αντίφαση της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο στην Ευρωζώνη, όπου και παρουσιάζεται μείωση των επιτοκίων αλλά και αύξηση του ρυθμού μεγέθυνσης χωρίς όμως να συνοδεύεται, όπως θα ήταν λογικό, με αποκλιμάκωση του δημόσιου χρέους. Τελικά ο λόγος που το δημόσιο χρέος δεν μειώνεται και παραμένει υψηλό παρά τη συνεχή οικονομική μεγέθυνση είναι τα πρωτογενή ελλείμματα.

Διάγραμμα 3.6

Επιτόκιο και ρυθμός μεγέθυνσης

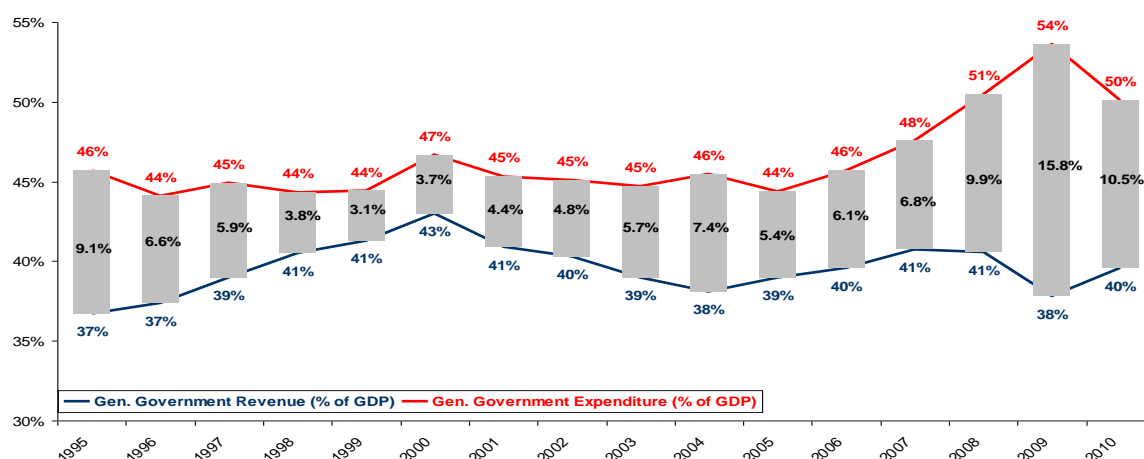
Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 134.

3.2.γ. «Φταίνε» τα δημόσια έσοδα ή οι δημόσιες δαπάνες για τα πρωτογενή ελλείμματα;

Έχοντας συμπεράνει έως τώρα ότι ο βασικός παράγοντας διόγκωσης του δημόσιου χρέους είναι τα πρωτογενή ελλείμματα, στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε αν η δημιουργία των πρωτογενών ελλειμμάτων οφείλεται στα μειωμένα δημόσια έσοδα ή στις αυξημένες δημόσιες δαπάνες. Η εξέταση πραγματοποιείται συγκριτικά με αυτά τα μεγέθη για την υπόλοιπη ΕΕ. Ας δούμε αρχικά το «άνοιγμα» των εσόδων και εξόδων για την Ελλάδα το διάστημα 1995-2010.

Γράφημα 3.7

Gen. Government Revenue / Expenditure / Deficit (% of GDP)

Πηγή: Y. Stournaras, M. Vasiliadis, N. Ventouris (October 2011), *ό.π.*, σελ. 7

1.Μια συνοπτική εικόνα

Έσοδα, δαπάνες και δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ της ΕΕ 15 και της Ελλάδας⁴⁷

Αν παρατηρήσουμε την τελευταία γραμμή του παρακάτω πίνακα, φαίνεται ότι η διαφορά του δημόσιου ελλείμματος της χώρας μας από το μέσο όρο της ΕΕ 15, ολόκληρη την περίοδο 1995-2009, κατά -4% οφείλεται αποκλειστικά στα χαμηλότερα έσοδα, δεδομένου ότι ο μέσος όρος τους στην 15ετή αυτή περίοδο ήταν χαμηλότερος κατά 5,5% από το αντίστοιχο της ΕΕ 15 ως συνόλου, ενώ οι δαπάνες ήταν χαμηλότερες κατά 1,5%.

⁴⁷ Μ. Γ. Δρεττάκης, *ό.π.*, σελ. 152-153

Πίνακας 3.8

Έσοδα, δαπάνες και δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ της ΕΕ 15 και της Ελλάδας τα έτη 1995-2009

Έτος	Έσοδα			Δαπάνες			Δημόσιο έλλειμμα*		
	Ε.Ε. 15	Ελλάδα	Διαφορά	Ε.Ε. 15	Ελλάδα	Διαφορά	Ε.Ε. 15	Ελλάδα	Διαφορά
1995	45,2	36,7	-8,5	52,4	45,7	-6,7	-7,2	-9,1	-1,9
1996	45,9	37,4	-8,5	50,1	44,1	-6,0	-4,2	-6,6	-2,4
1997	45,9	39,0	-6,9	48,4	44,9	-3,5	-2,6	-5,9	-3,3
1998	45,7	40,5	-5,2	47,5	44,3	-3,2	-1,8	-3,8	-2,0
1999	46,1	41,3	-4,8	46,9	44,4	-2,5	-0,9	-3,1	-2,2
2000	45,7	43,0	-2,7	45,3	46,7	1,4	0,4	-3,7	-4,1
2001	45,1	40,9	-4,2	46,3	45,3	-1,0	-1,3	-4,4	3,1
2002	44,4	40,3	-4,1	46,8	45,1	-1,7	-2,4	-4,8	-2,4
2003	44,4	39,0	-5,4	47,4	44,7	-2,7	-3,0	-5,7	-2,7
2004	44,2	38,1	-6,1	47,1	45,5	-1,6	-2,8	-7,4	-4,6
2005	44,7	38,6	-6,1	47,1	44,0	-3,1	-2,4	-5,3	-2,9
2006	45,2	39,1	-6,1	46,6	45,2	-1,4	-1,4	-6,0	-4,6
2007	45,1	39,7	-5,4	45,9	46,5	0,6	-0,8	-6,7	-5,9
2008	45,1	39,7	-5,4	47,3	49,2	1,9	-2,2	-9,5	-7,3
2009	44,5	37,8	-6,7	51,2	53,2	2,0	-6,8	-15,4	-8,6
Μέσοι όροι									
1995-2004	45,3	39,6	-5,6	47,8	45,1	-2,8	-2,6	-5,5	-2,9
2005-2009	44,9	39,0	-5,6	47,6	47,6	0,0	-2,7	-8,6	-5,9
Διαφορά	-0,4	-0,6	-0,2	-0,2	2,5	2,8	-0,1	-3,1	-3,0
1995-2009	45,1	39,4	-5,5	47,8	45,9	-1,5	-2,6	-6,5	-4,0

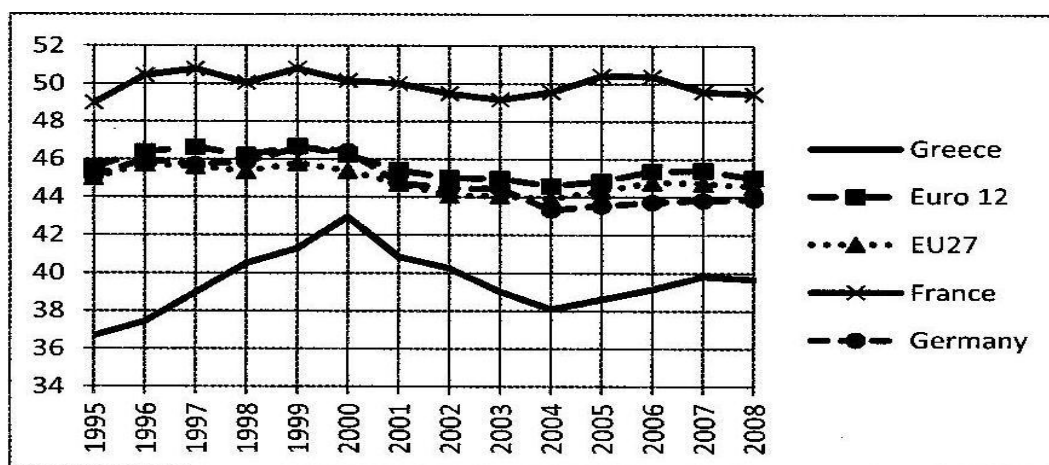
Πηγή: Μ. Γ. Δρεττάκης, *ό.π.*, σελ. 152

2. Δημόσια έσοδα σε Ελλάδα και ΕΕ

Ας δούμε στο σημείο αυτό διαγραμματικά τα συνολικά δημόσια έσοδα στην Ελλάδα και στην ευρωζώνη των 12 και την ΕΕ των 27. Το διάγραμμα που ακολουθεί είναι αποκαλυπτικό για τους λόγους συσσώρευσης του δημόσιου χρέους.⁴⁸

Διάγραμμα 3.9

Συνολικά δημόσια έσοδα σε Ελλάδα και ΕΕ

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 135

⁴⁸Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 134-135.

Παρατηρούμε ότι υπάρχει μια σημαντική άνοδος των εσόδων μέχρι την είσοδο στο ευρώ, η οποία στη συνέχεια δίνει τη θέση της σε μία πτώση και σταθεροποίησή τους σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με το μέσο όρο της Ευρωζώνης αλλά και της ΕΕ. Σημαντικό είναι να αναφερθεί η πολύ μεγάλη διαφορά από τη Γαλλία (12% του ΑΕΠ το 2004) αλλά και από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε συγκριτικά με το **διάγραμμα 3.5** ότι διακυμάνσεις του πρωτογενούς πλεονάσματος, και επομένως οι διακυμάνσεις στις μεταβολές του δημόσιου χρέους, σχετίζονται με τις διακυμάνσεις των εσόδων.

3.2.δ. «Φταίνε» οι άμεσοι ή οι έμμεσοι φόροι:

Αφού καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η μεγάλη «πληγή» των δημόσιων ελλειμμάτων είναι τα δημόσια έσοδα, τώρα θα εξετάσουμε αν το πρόβλημα εντοπίζεται στους άμεσους ή στους έμμεσους φόρους.

1.Μια συνοπτική εικόνα

Πίνακας 3.10

Άμεσοι και έμμεσοι φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ στην ΕΕ 15 και στην Ελλάδα τα έτη 1995-2009

Έτος	Άμεσοι φόροι			Έμμεσοι φόροι			Ε.Μ. φόροι ως % συν.		
	Ε.Ε. 15	Ελλάδα	Διαφορά	Ε.Ε. 15	Ελλάδα	Διαφορά	Ε.Ε. 15	Ελλάδα	Διαφορά
1995	12,0	6,6	-5,4	12,4	12,1	-0,3	50,8	64,7	13,9
1996	12,7	6,4	-6,3	12,7	12,5	-0,2	50,0	66,1	16,1
1997	13,0	7,0	-6,0	12,8	12,7	-0,1	49,6	64,5	14,9
1998	13,4	8,5	-4,9	13,4	12,8	-0,6	50,0	60,1	10,1
1999	13,7	8,8	-4,9	13,7	13,5	-0,2	50,0	60,5	10,5
2000	14,0	9,7	-4,3	13,4	13,6	0,2	48,9	58,4	9,5
2001	13,6	8,6	-5,0	13,1	13,3	0,2	49,1	60,7	11,7
2002	13,0	8,6	-4,4	13,2	12,9	-0,3	50,4	60,0	9,6
2003	12,7	7,8	-4,9	13,2	12,0	-1,2	51,0	60,6	9,6
2004	12,7	8,0	-4,7	13,3	11,7	-1,6	51,2	59,4	8,2
2005	13,1	8,5	-4,6	13,4	11,7	-1,7	50,6	57,9	7,4
2006	13,6	8,0	-5,6	13,5	12,2	-1,3	49,8	60,4	10,6
2007	13,8	8,0	-5,8	13,5	12,5	-1,0	49,5	61,0	11,5
2008	13,5	7,9	-5,6	13,0	12,1	-0,9	49,1	60,5	11,4
2009	12,6	8,2	-4,4	12,9	11,1	-1,8	50,6	57,6	6,9
Μέσοι όροι									
1995-2004	13,2	8,2	-5,0	13,2	12,7	-0,5	50,1	60,8	10,8
2005-2009	13,3	8,1	-5,2	13,3	11,9	-1,3	49,9	59,9	9,6
Διαφορά	0,1	-0,1	-0,2	0,0	-0,8	-0,8	-0,2	-1,4	-1,2
1995-2009	13,2	8,0	-5,1	13,2	12,4	-0,7	50,0	60,8	10,8

Πηγή: Μ. Γ. Δρεττάκης, *ό.π.*, σελ. 154.

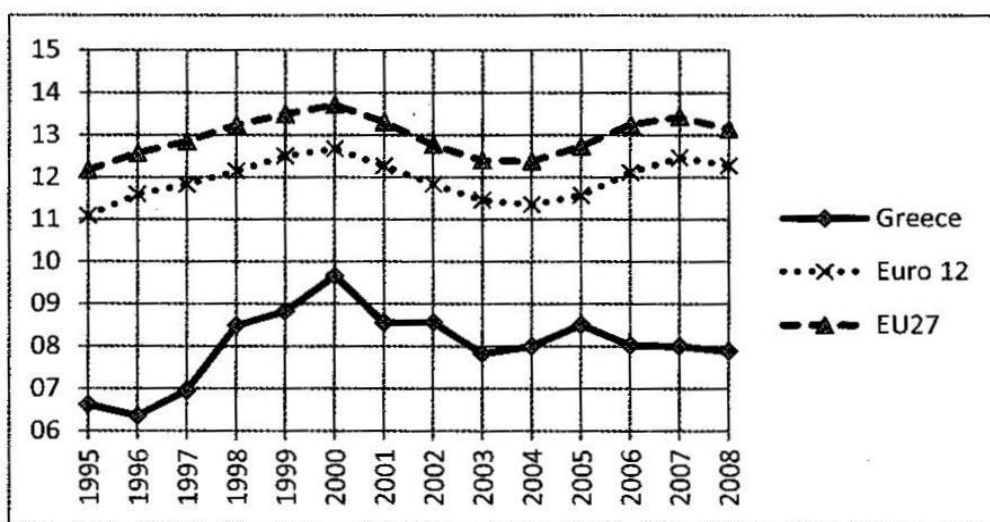
Στην πρώτη στήλη του πρώτου μέρους του παραπάνω πίνακα δίνονται οι άμεσοι φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο 1995-2009, στη 2^η τα στοιχεία της Ελλάδας και στην 3^η η διαφορά τους.⁴⁹ Στις επόμενες 3 στήλες δίνονται τα στοιχεία για τους έμμεσους φόρους και στις 3 τελευταίες το ποσοστό που αντιπροσωπεύουν οι άμεσοι φόροι στο σύνολο των άμεσων και έμμεσων φόρων. Στο δεύτερο μέρος του Πίνακα δίνονται οι μέσοι φόροι των περιόδων 1995-2004 και 2005-2009 και η διαφορά τους και ο μέσος όρος της 15ετούς περιόδου 1995-2009. Από την τελευταία γραμμή του **πίνακα 3.10** φαίνεται ότι ολόκληρη την περίοδο 1995-2009 η διαφορά των άμεσων φόρων της χώρας μας από εκείνο της ΕΕ 15 ήταν 5,1% και των έμμεσων -0,7%, δηλαδή -5,8% συνολικά. Γίνεται, λοιπόν, σαφές ότι εκεί που πάσχει το φορολογικό σύστημα της χώρας μας είναι κατά κύριο λόγο οι **άμεσοι φόροι**.

2. Άμεσοι φόροι εισοδήματος εισοδήματος σε Ελλάδα και ΕΕ

Ας δούμε στο σημείο αυτό διαγραμματικά τους άμεσους φόρους εισοδήματος στην Ελλάδα και στην ευρωζώνη των 12 και την ΕΕ των 27.

Πίνακας 3.11

Άμεσοι φόροι εισοδήματος σε Ελλάδα και ΕΕ

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ 136

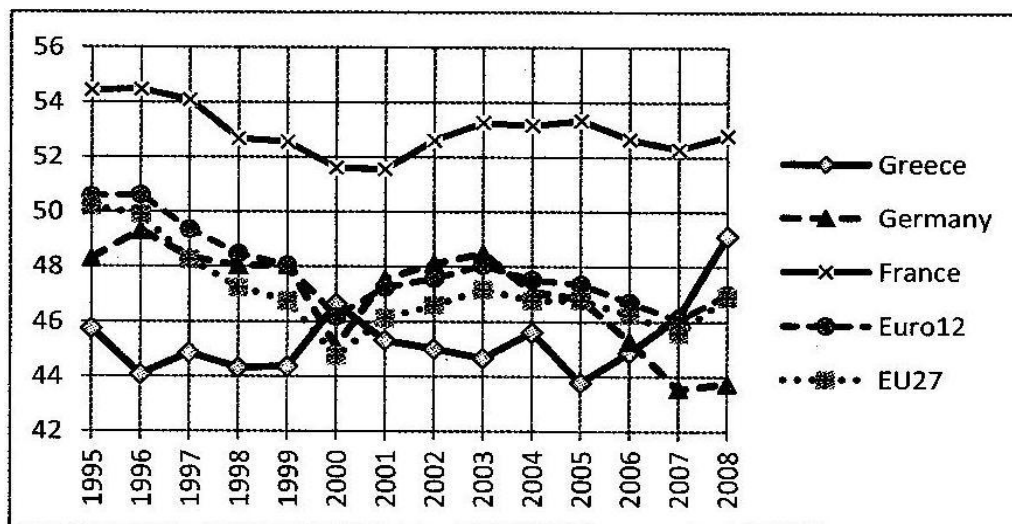
⁴⁹ Μ. Γ. Δρεττάκης, *ό.π.*, σελ. 153-155

Οι άμεσοι όροι στην Ελλάδα είναι μικρότεροι κατά μέσο όρο περισσότερο από 4% σε σχέση με την ΕΕ των 27 και περισσότερο από 3% σε σχέση με την ευρωζώνη των 12.⁵⁰ Οι δηλώσεις του διευθυντή ΔΝΤ είναι αποκαλυπτικές αφού σε αυτές αναφέρει ότι οι μισθωτοί και οι συνταξιούχοι πληρώνουν ό,τι τους αναλογεί ενώ οι πλούσιοι καλύπτονται από φοροασυλία. Επίσης ο ΟΟΣΑ το 2007 παρατηρεί ότι οι μειώσεις των φορολογικών συντελεστών των επιχειρήσεων θέτουν σε κίνδυνο τα δημόσια οικονομικά.⁵¹ Τελικά, το πρόβλημα των εσόδων είναι πρόβλημα δευτερογενούς αναδιανομής του εισοδήματος υπέρ των επιχειρήσεων και των υψηλών εισοδημάτων.

3.2.ε. Συνολικές δημόσιες δαπάνες σε Ελλάδα και ΕΕ

Διάγραμμα 3.11

Δημόσιες δαπάνες σε Ελλάδα και ΕΕ, 1995-2008

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ.139

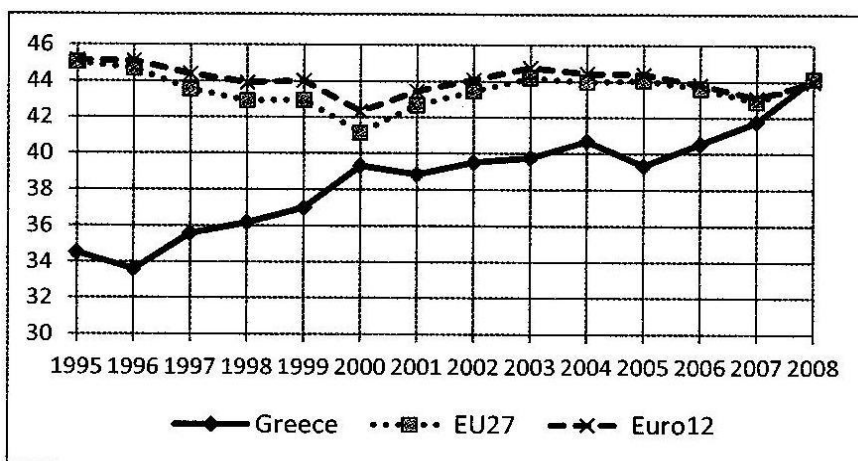
⁵⁰ Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 135-136

⁵¹ Γενικότερα το ζήτημα της μείωσης των φορολογικών συντελεστών των επιχειρήσεων αποτελεί θέμα μείζονος σημασίας όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για τις Η.Π.Α. Πρόσφατη έρευνα (Eric Thayer, «Low tax payments common at giant U.S. firms», *Reuters*) αποκάλυψε ότι 280 από τις μεγαλύτερες δημόσιες εταιρείες στην Αμερική πληρώνουν φόρους 18,5 % των κερδών τους τα τελευταία 3 χρόνια, λίγο περισσότερο από το μισό του 35% που θα έπρεπε να πληρώνουν καθώς και ότι το ¼ των εταιρειών αυτών χρωστούσαν περίπου το 10% των κερδών τους σε φόρους εισοδήματος, ενώ 30 εταιρείες δεν είχαν καταβάλει καθόλου φόρους τα 3 τελευταία χρόνια εκμεταλλευόμενες τα παραθυράκια του φορολογικού συστήματος που ευνοούν τη νόμιμη φοροαπαλλαγή. Παρόλα αυτά οι εταιρείες εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να πιέζουν για περαιτέρω μείωση των φορολογικών συντελεστών. Το ζήτημα της χαμηλής φορολόγησης της παγκόσμιας elite θίγεται και στο άρθρο του Paul Krugman «We are the 99.9 percent», *New York Times*, όπου και παρατηρείται ότι σύμφωνα με μία έρευνα του 2005, η συνεισφορά της elite (0,01%) μέσω φόρων είναι μηδαμινή συγκριτικά με το υπόλοιπο 99,9%.

Το παραπάνω διάγραμμα αναπαριστά τις δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ συγκριτικά με τους μέσους όρους της Ευρωζώνης των 12 και της ΕΕ των 27 χωρών. Η απάντηση στο ερώτημα αν η κύρια αιτία του υψηλού δημόσιου χρέους είναι οι υψηλές δημόσιες δαπάνες είναι κατηγορηματικά όχι. Όπως μπορούμε να διακρίνουμε από το διάγραμμα οι δημόσιες δαπάνες είναι χαμηλότερες αλλά πολύ κοντά σε σύγκριση με το μέσο όρο της ΕΕ (οι διαφορές μετά το 2001 είναι της τάξης του 2% με 3%, ενώ μετά το 2008, τα δημόσια έξοδα αυξάνονται λόγω της κρίσης).⁵² Άρα, **κύριος παράγοντας της αύξησης του δημόσιου χρέους είναι η υστέρηση των εσόδων σε σύγκριση με τις δαπάνες και όχι οι υψηλές δαπάνες.**

Διάγραμμα 3.12

Πρωτογενείς δημόσιες δαπάνες σε Ελλάδα και ΕΕ

Πηγή: Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ.139

Οι πρωτογενείς δαπάνες είναι σημαντικά χαμηλότερες των ευρωπαϊκών μέσων όρων, όπως φαίνεται και από το παραπάνω διάγραμμα (οι δαπάνες για τόκους ήταν υψηλότερες σε σχέση με άλλες χώρες της ευρωζώνης και της ΕΕ). Το διάστημα 1995-2000 η αύξηση των πρωτογενών δημοσίων δαπανών δεν οφείλεται ούτε στην αύξηση κοινωνικών παροχών (οι δαπάνες για κοινωνικές παροχές αυξήθηκαν από 13,5% το 1995 σε 14,8% το 2000), αλλά ούτε και στην αύξηση των αμοιβών (οι αντίστοιχες δαπάνες κινήθηκαν από 10,1% το 1995 σε 10,5% το 2000)⁵³. Οι δαπάνες για κοινωνικές παροχές αυξάνουν ως ποσοστά του ΑΕΠ μόνο μετά το 2000 (για το διάστημα 2000-2007 οι αυξήσεις αυτές δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές: 3% και 1% αντίστοιχα).

⁵² Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 138-139

⁵³ Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 140

3.2.στ. Οι προσαρμογές αποθεμάτων ροών

Τέλος, θα εξεταστούν οι προσαρμογές αποθεμάτων ροών. Αν και το συγκεκριμένο μέγεθος έχει αυξήσει το δημόσιο χρέος το 2000 κατά 12,7% του ΑΕΠ και το 2006 κατά 7,9% του ΑΕΠ⁵⁴, δεν αποτελούν καθοριστικό παράγοντα της αύξησης του χρέους για ολόκληρο το διάστημα 1994-2008.

3.3 ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΕΕ⁵⁵

Στον πίνακα 3.13 παρουσιάζεται συνοπτικά η δημοσιονομική δομή της Ελληνικής οικονομίας σε σχέση με εκείνη της ΕΕ 15 το διάστημα 1995-2009.

Πίνακας 3.13

Δημόσιες δαπάνες, φόροι και δημόσια ελλείμματα ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ 15 (μέσος όρος 1995-2009)

	Ε.Ε. 15	Ελλάδα	Διαφορά
1. Δημόσιες δαπάνες	47,8	45,3	-2,5
2. Δημόσια έσοδα	45,5	39,3	-6,2
3. Δημόσιο έλλειμμα	-2,8	-6,0	+3,2
Δ η μ ό σ ι ε ς δ α π ά ν ε ς			
4. Μισθοί δημοσίων υπαλλήλων	10,8	10,9	-
5. Δαπάνες εκπαίδευσης	5,2	2,9	-2,3
6. Δαπάνες υγείας	6,4	4,4	-2,0
7. Δαπάνες κοινωνικής προστασίας	18,8	17,2	-1,6
8. Τόκοι δημοσίου χρέους	3,6	6,6	+3,0
9. Δαπάνες γενικής κυβέρνησης	7,1	10,6	+3,5
10. Άμυνα	1,6	2,6	+1,0
Φ ό ρ ο ι			
11. Συνολικά έσοδα από φόρους και εισφορές στην κοινωνική ασφάλιση	41,3	34,1	-7,2
12. Φορολογικά έσοδα	27,2	21,2	-6,0
13. Σύνολο (πραγματικών και τεκμαρτών) εισφορών στην κοινωνική ασφάλιση	14,3	12,9	-1,4
14. Φόροι επί του εισοδήματος, πλούτου κ.λπ.	13,2	8,0	-5,2
15. Φόροι εισοδήματος	12,3	7,6	-4,7
16. Φόροι προσωπικού εισοδήματος	9,7	4,5	-5,2
17. Φόροι κερδών Α.Ε.	2,8	2,9	-
18. Έμμεσοι φόροι	13,7	13,0	-0,7

Πηγή: Θ. Μανιάτης, ό.π., σελ.209.

⁵⁴ Σ. Λαπατσιώρας, Γ. Μηλιός, Δ. Σωτηρόπουλος, ό.π., σελ. 141

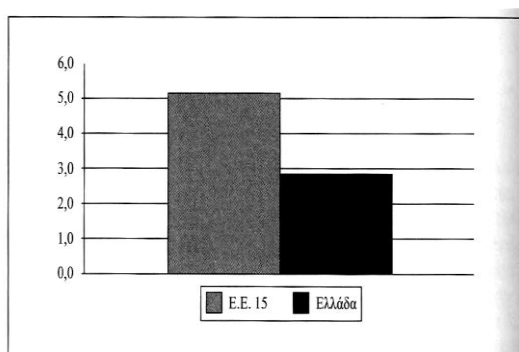
⁵⁵ Θ. Μανιάτης, «Η δημοσιονομική κρίση και ο κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα», στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ.208-212 και 212-215.

Εξετάζοντας τη διάρθρωση των κρατικών δαπανών και της φορολογίας στην Ελλάδα σε σύγκριση με την ΕΕ 15 παρατηρούμε τα εξής χαρακτηριστικά:

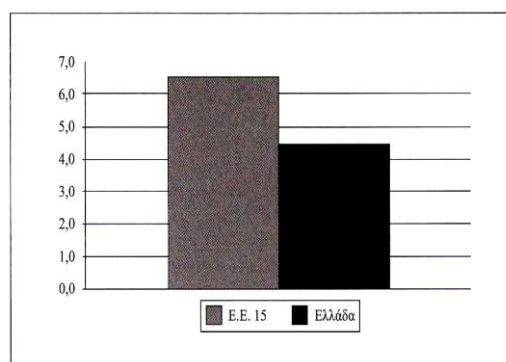
Αρχικά, το ελληνικό κράτος δαπανά για μισθούς των δημόσιων υπαλλήλων το ίδιο ποσοστό του ΑΕΠ που δαπανούν οι χώρες της ΕΕ 15. Δεύτερον, στην υγεία και την εκπαίδευση και τις δαπάνες κοινωνικής ασφάλισης και προστασίας η Ελλάδα υστερεί σοβαρά σε σχέση με τις δαπάνες της ΕΕ15 κατά την περίοδο αυτή. Οι διαφορές στις δαπάνες για υγεία και εκπαίδευση είναι αρκετά έντονες, ενώ οι δαπάνες για κοινωνική ασφάλιση και προστασία που ήταν χαμηλότερες στην Ελλάδα περίπου τέσσερις έως πέντε ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ στην αρχή της περιόδου, φαίνεται να έχουν κλείσει το χάσμα στα τελευταία έτη της περιόδου, ακόμη και ξεπερνώντας την ΕΕ 15 κατά μέσο όρο.

Διάγραμμα 3.14

Δημόσιες δαπάνες για εκπαίδευση ως ποσοστό του ΑΕΠ, στην Ελλάδα και στην ΕΕ 15 (1995-2008)

Δημόσιες δαπάνες για υγεία ως ποσοστό του ΑΕΠ, Ελλάδα και ΕΕ 15 (1995-2008)

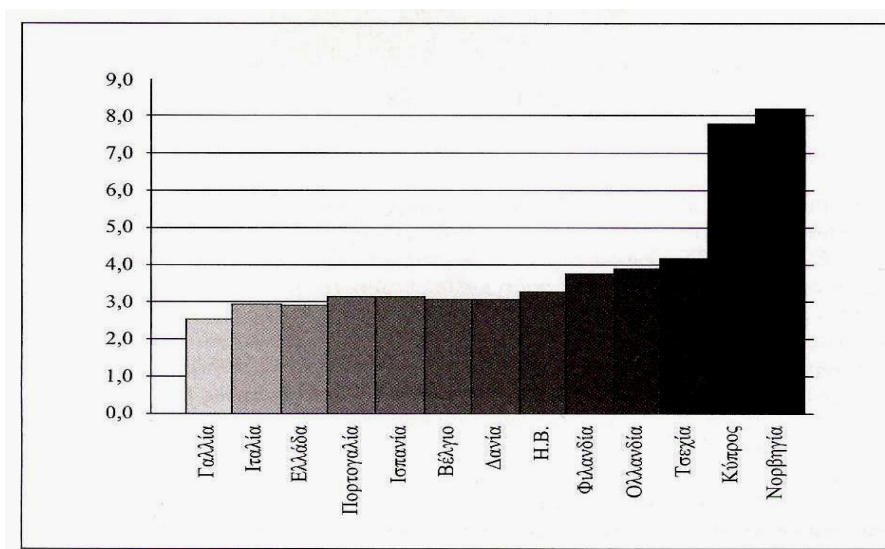
Πηγή: Θ. Μανιάτης, *ό.π.*, σελ.212-213

Επιπλέον, στην πλευρά των δαπανών είναι οι δραστηριότητες εκείνες που αφορούν την κρατική γραφειοκρατία, την καταστολή, τις στρατιωτικές δαπάνες, όπου το ελληνικό κράτος ξοδεύει πολύ περισσότερα απ'ότι κατά μέσο όρο οι χώρες της ΕΕ 15. Αυτό το γεγονός με τις υψηλές δαπάνες για τόκους (6,6% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο σε σύγκριση με το 3,6% για την ΕΕ 15) αποκαλύπτει το σχετικά χαμηλό ποσοστό των πραγματικών κοινωνικών δαπανών στο σύνολο των κρατικών δαπανών. Όσον αφορά τους φόρους, είναι εμφανές από τον **πίνακα 3.13** ότι τα χαμηλά έσοδα του κράτους οφείλονται στην χαμηλότερη άμεση φορολογία στο εισόδημα των νοικοκυριών στην Ελλάδα σε σχέση με την ΕΕ 15.

Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι ότι οι εισφορές στην κοινωνική ασφάλιση και οι έμμεσοι φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα έφτασαν σχεδόν να συμβαδίζουν με τον μέσο όρο της ΕΕ 15 το 2008. Αντιθέτως, οι φόροι στην ακίνητη περιουσία είναι αμελητέοι, και οι φόροι των κερδών των ανώνυμων εταιρειών είναι στα ίδια επίπεδα σε Ελλάδα και ΕΕ την τελευταία τετραετία, με βάση την οποία υπάρχουν στοιχεία για ολόκληρη την ΕΕ 15. Όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα, η φορολογία των επιχειρήσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι από τις χαμηλότερες στην Ευρώπη κατά μέσο όρο για τα τελευταία 15 έτη. Τέλος, συνοπτικά στην υστέρηση των φόρων εισοδήματος στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ 15 (5,2% του ΑΕΠ), συνδυασμένη με την υστέρηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης (1,2% του ΑΕΠ), οφείλεται κατά κύριο λόγο το μέσο ετήσιο έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού της τάξης του 6% του ΑΕΠ στην Ελλάδα για την περίοδο 1995-2009.

Διάγραμμα 3.15

Φόροι κερδών ανώνυμων εταιρειών ως ποσοστό του ΑΕΠ
(μέσος όρος 1995-2008, επιλεγμένες χώρες)

Πηγή: Θ. Μανιάτης, *ό.π.*, σελ.214

4.1. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Με μια σύντομη ιστορική αναδρομή των κρίσεων της Ελλάδας γίνεται εμφανές το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει πτωχεύσει τρεις φορές (1827-Καποδίστριας, **1843-Όθωνας**, 1893-Τρικούπης), εκ των οποίων τη δεύτερη εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην οικονομία της χώρας το τότε μνημόνιο⁵⁶. Το καλοκαίρι του 1843, η Ελλάδα έπρεπε να αποπληρώσει στην τραπεζική ελίτ της Ευρώπη χρεολύσια και τόκους δανείων που είχε λάβει τα προηγούμενα χρόνια. Δυστυχώς, πέρα από τους επαχθείς όρους των δανείων αυτών, τα χρήματα δεν είχαν διοχετευθεί ώστε να δημιουργηθούν υποδομές που θα βοηθούσαν την κατεστραμμένη ελληνική οικονομία, αλλά είχαν σπαταληθεί στους εμφυλίους της επανάστασης, στο παλάτι και στους Βαυαρούς συμβούλους. Οι τόκοι που έπρεπε να καταβάλλονται κάθε χρόνο ήταν 7 εκατομμύρια δραχμές και ισοδυναμούσαν με το μισό των συνολικών εσόδων του ελληνικού κράτους που έφταναν μετά βίας τα 14 εκατομμύρια ετησίως. Προκειμένου να συγκεντρωθούν τα χρήματα για την αποπληρωμή των τόκων και κάτω από την πίεση των κυρώσεων η κυβέρνηση έλαβε μέτρα λιτότητας την άνοιξη του 1843 τα οποία όμως φάνηκε πως δεν απέδιδαν και ότι δε θα ήταν αρκετά για να συγκεντρωθεί το απαιτούμενο κεφάλαιο και έτσι τον Ιούνιο του 1843 η ελληνική κυβέρνηση ενημερώνει τις ξένες κυβερνήσεις ότι αδυνατεί να καταβάλει το ποσό που χρωστάει και ζητά νέο δάνειο από τις μεγάλες δυνάμεις, ώστε να αποπληρώσει τα παλιά.

Αυτές αρνούνται κατηγορηματικά και αντί να εγκρίνουν νέο δάνειο, εκπρόσωποι των τριών μεγάλων δυνάμεων (Αγγλία-Γαλλία-Ρωσία) κάνουν μια διάσκεψη στο Λονδίνο για το ελληνικό χρέος και καταλήγουν σε καταδικαστικό πρωτόκολλο. Οι πρεσβευτές των μεγάλων δυνάμεων με το πρωτόκολλο στο χέρι, παρουσιάζονται στην ελληνική κυβέρνηση και απαιτούν την ικανοποίηση του. Αρχίζουν διαπραγματεύσεις ανάμεσα στα δύο μέρη και μετά από έναν μήνα υπογράφουν μνημόνιο, σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα έπρεπε να πάρει μέτρα ώστε να εξοικονομήσει υπέρ των δανειστών της μέσα στους επόμενους μήνες το αστρονομικό

---

⁵⁶ Σ. Γιοβάνη, Σ. Εχτιαρη, Χ. Ρίζος (2011), Πτυχιακή Εργασία: *Παγκόσμια Οικονομική Κρίση Τι Την Προκάλεσε Και Ποια Τα Μέτρα Αντιμετώπισής Της*, Επιβλέπων Ντεμίρης Κωνσταντίνος, Πάτρα, σελ. 75.

ποσό των 3,6 εκατομμυρίων δραχμών. Προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι το μνημόνιο θα εφαρμοστεί κατά γράμμα, οι πρεσβευτές απαιτούν να παραβρίσκονται στις συνεδριάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου που θα εγκρίνει τα μέτρα και να παίρνουν ανά μήνα λεπτομερή κατάσταση της πορείας εφαρμογής τους αλλά και των ποσών που εισπράττονται.

Τα βασικά μέτρα που επέβαλε η κυβέρνηση μέσα στο 1843 σε εφαρμογή του τότε **μνημονίου** ήταν τα ακόλουθα:

1. Απολύθηκε το ένα τρίτο των Δημοσίων υπαλλήλων και μειώθηκαν κατά 20% οι μισθοί όσων παρέμειναν.
2. Σταμάτησε η χορήγηση συντάξεων, που τότε δεν δίνονταν στο σύνολο του πληθυσμού αλλά σε ειδικές κατηγορίες.
3. Μειώθηκαν κατά 60% οι στρατιωτικές δαπάνες, μειώθηκε δραστικά ο αριθμός των ένστολων και αντί για μισθό οι στρατιωτικοί έπαιρναν χωράφια.
4. Επιβλήθηκε προκαταβολή στην είσπραξη του φόρου εισοδήματος και της "δεκάτης", που ήταν ο φόρος για την αγροτική παραγωγή.
5. Αυξήθηκαν οι δασμοί και οι φόροι χαρτοσήμου.
6. Απολύθηκαν όλοι οι μηχανικοί του Δημοσίου και σταμάτησαν όλα τα δημόσια έργα.
7. Καταργήθηκαν εντελώς όλες οι υγειονομικές υπηρεσίες του κράτους.
8. Απολύθηκαν όλοι οι υπάλληλοι του εθνικού τυπογραφείου, όλοι οι δασονόμοι, οι δασικοί υπάλληλοι και οι μισοί καθηγητές πανεπιστημίου.
9. Καταργήθηκαν όλες οι διπλωματικές αποστολές στο εξωτερικό.
10. Νομιμοποιήθηκαν όλα τα αυθαίρετα κτίσματα και οι καταπατημένες "εθνικές γαίες" με την πληρωμή προστίμων νομιμοποίησης.
11. Περαιώθηκαν συνοπτικά όλες οι εκκρεμείς φορολογικές υποθέσεις με την καταβολή εφάπαξ ποσού.

Το αποτέλεσμα των εξαιρετικά σκληρών αυτών μέτρων ήταν οι δανειστές να πάρουν, όντως, ένα μέρος των χρημάτων τους αλλά η χώρα να οδηγηθεί σε μία βαθιά και πολυετή ύφεση η οποία οδήγησε στην εξαθλίωση μεγάλου τμήματος του πληθυσμού. Πάντως, το συγκεκριμένο μνημόνιο του 1843, θεωρείται από πολλούς ιστορικούς μία από τις σοβαρότερες αφορμές για το ξέσπασμα της επανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, που έφερε Σύνταγμα στη χώρα.

4.2. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

Η Ελληνική κρίση κορυφώθηκε την άνοιξη του 2010, όταν η παγκόσμια ελίτ των κερδοσκόπων έσπρωξε την Ελλάδα στο περιθώριο των διεθνών αγορών ομολόγων, αυξάνοντας δραματικά το επιτόκιο δανεισμού της. Ως φυσική εξέλιξη επήλθε η αδυναμία κρατικού δανεισμού προκειμένου να καλυφθούν οι εσωτερικές αλλά κυρίως οι εξωτερικές υποχρεώσεις της Ελλάδας. Ακολούθησε κρίση πολιτικού πανικού με αποτέλεσμα την προσφυγή στην ΕΕ και το ΔΝΤ αναζητώντας νέα δανειακά κεφάλαια. Η ΕΕ φοβούμενη τη γενίκευση της δημοσιονομικής κρίσης στο εσωτερικό της Ευρωζώνης, δημιούργησε ένα μηχανισμό στήριξης. μέσω αυτού του μηχανισμού τα κράτη μέλη της ΕΕ μαζί με το ΔΝΤ συγχρηματοδότησαν το ελληνικό χρέος με δανεισμό ύψους 110 δις ευρώ με τον όρο της εφαρμογής του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής ώστε τμηματικά να χορηγείται το συμφωνημένο δάνειο.

Όπως επισήμανε ο Ζαν Κλοντ Γιούγκερ, επικεφαλής των υπουργών οικονομικών της Ευρωζώνης «οι Ευρωπαίοι γνώριζαν ότι κάποια μέρα η Ελλάδα θα πρέπει να αντιμετωπίσει την κρίση που την έπληξε στις αρχές του χρόνου» και συνεχίζει «ήταν φανερό ότι κάποια μέρα η Ελλάδα θα έπρεπε να αντιμετωπίσει αυτό το είδος του προβλήματος και ήξερα ότι το πρόβλημα αυτό θα έφθανε, διότι συζητούσαμε οι Γερμανοί, οι Γάλλοι ο πρόεδρος Ζαν Κλόντ Τρισέ στην ΕΚΤ, η Επιτροπή και εγώ ο ίδιος, για τις προοπτικές αυτού που δεν ήταν τότε γνωστό, όπως αυτό που αποκαλούμε ελληνική κρίση».⁵⁷

Με την απόφαση στις 25 Μαρτίου 2010 και καθώς το ευρώ κινδύνευε να κλονιστεί, υπό την πίεση των αγορών, οι αρχηγοί των κρατών της Ευρωζώνης δημιούργησαν τον Μηχανισμό Δημοσιονομικής Στήριξης. Η Απόφαση της 11^{ης} Απριλίου για τη «διάσωση» της Ελλάδας υιοθετήθηκε προκειμένου τα κράτη της Ευρωζώνης «να διαφυλάξουν τη χρηματοοικονομική σταθερότητα στην Ευρωζώνη ως σύνολο» Για το λόγο αυτό αποφάσισαν «να παράσχουν χρηματοδότηση μέσω διμερών δανείων με κεντρική οργάνωση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως μέρος ενός πακέτου, που περιλαμβάνει τη χρηματοδότηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου».⁵⁸

⁵⁷ Εφημερίδα *Κέρδος* (9/10/2010), σελ.3

⁵⁸ Ε. Μαριάς (2/2010), «Δανειακή Σύμβαση Ελλάδας-κρατών ευρωζώνης και παραίτηση της χώρας μας και την ασυλία λόγω εθνικής κυριαρχίας», *Ευρωπαϊών Πολιτεία*, σελ. 275

4.2.α. Το ιστορικό της δανειακής σύμβασης

Μετά την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ στις 4 Οκτωβρίου 2009 και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Γεώργιο Παπανδρέου, η κυβέρνηση προχώρησε σε αναθεώρηση των στοιχείων για το δημοσιονομικό έλλειμμα, το οποίο προσδιόρισε στο 12,7% του ΑΕΠ (2009) έναντι του επίσημου 6% που είχε προσδιοριστεί από την κυβέρνηση της ΝΔ. Έκτοτε ξεκίνησε μια συνεχής επιτήρηση της Ελληνικής οικονομίας. Ακολούθησαν συνεχείς υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της οικονομίας εκ μέρους των διεθνών οίκων αξιολόγησης όπως η Fitch, η Standard and Poor's και η Moody's. Από τις αρχές του 2010 έγινε εμφανές ότι η χώρα, λόγω υψηλών ελλειμμάτων και χρεών, θα αντιμετώπιζε πρόβλημα δανειοδότησής της από τις διεθνείς αγορές. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ενώ οι δανειακές ανάγκες της χώρας μας για όλο το 2010 ήταν 53 δις. ευρώ, η κυβέρνηση δεν εξάντλησε όλα τα ποσά που της προσφέρθηκαν από τις αγορές (25 δις. με επιτόκιο 6,2%) αλλά δανείστηκε μόνο 8 δις. ευρώ για 5 έτη.⁵⁹

Στις 16 Φεβρουαρίου 2010 η χώρα με απόφαση του Ecofin τέθηκε και τυπικά σε στενή επιτήρηση. Την 1^η Απριλίου 2010 ανακοινώθηκε ότι το έλλειμμα της χώρας διαμορφώθηκε στο 13,6% του ΑΕΠ (2009). Στη συνέχεια η Ελλάδα υπέβαλε αίτημα ενεργοποίησης του Μηχανισμού Δημοσιονομικής Σταθερότητας και τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης εξέδωσαν την απόφασή τους για ένταξη της χώρας μας στο ΜΔΣ στις 11 Απριλίου 2010. Στις 23 Απριλίου η χώρα μας υπέβαλλε αίτηση για διμερή δάνεια από τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ευρωζώνης και στις 2 Μαΐου 2010 οι εκπρόσωποι των κρατών μελών της Ευρωζώνης αποφάσισαν να παρέχουν χρηματοδοτική στήριξη στην Ελλάδα μέσω κοινά οργανωμένων διμερών δανείων. Τα εν λόγω δάνεια ύψους 80 δις. ευρώ αποφασίστηκε να χορηγηθούν σε συνδυασμό με αντίστοιχη χρηματοδότηση από το ΔΝΤ ύψους 30 δις. ευρώ. Τελικά στις 8 Μαΐου 2010 η χώρα μας σύνηψε με τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης (πλην της Γερμανίας) και την γερμανική κρατική τράπεζα KfW⁶⁰ σχετική Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης.

⁵⁹ Ε. Μαριάς, «Η δανειακή σύμβαση Ελλάδας- κρατών Ευρωζώνης υπό το πρίσμα των θεσμών και του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Νομικό Βήμα*, τόμος 58, σελ. 2204

⁶⁰ KfW: Kreditanstalt für Wiederaufbau (Πιστωτικό Ίδρυμα για την Ανοικοδόμηση)

4.2.β. Οι νομικοί και θεσμικοί λόγοι που οδήγησαν στη δανειακή σύμβαση.

Καθοριστικής σημασίας γεγονός για την υπογραφή της δανειακής σύμβασης αποτέλεσε η άρνηση εκ μέρους της ΕΕ εφαρμογής της ρήτρας αλληλεγγύης, σύμφωνα με την οποία όταν ένα κράτος μέλος της ΕΕ «αντιμετωπίζει δυσκολίες ή διατρέχει μεγάλο κίνδυνο να αντιμετωπίσει σοβαρές δυσκολίες, οφειλόμενες σε φυσικές καταστροφές ή έκτακτες περιστάσεις που εκφεύγουν από τον έλεγχό του, το Συμβούλιο μετά από απόφαση της Επιτροπής μπορεί να αποφασίσει να του χορηγήσει χρηματοδοτική ενίσχυση της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό ο Πρόεδρος του Συμβουλίου ενημερώνει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για τη ληφθείσα απόφαση».⁶¹ Η ενίσχυση αυτή μπορεί να λάβει οποιαδήποτε μορφή χρηματοδότησης και να συνίσταται ειδικότερα σε δάνεια, εγγυήσεις, επιδοτήσεις κ.λπ. Ταυτόχρονα μπορεί να αποτελέσει και τη νομική βάση για την έκδοση ευρωομολόγου. Η εν λόγω συνθήκη επικυρώθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Η επίκληση της ενεργοποίησης της ρήτρας αλληλεγγύης εκ μέρους της χώρας μας ήταν καθόλα νόμιμη, με βάση το γεγονός ότι η επιδείνωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης σε συνδυασμό με τις κερδοσκοπικές επιθέσεις κατά των ελληνικών κρατικών ομολόγων, μετά τις αποφάσεις που λήφθηκαν στο γεύμα του Μανχάταν.⁶²

Επιπλέον, άλλος ένας θεσμικός παράγοντας που οδήγησε στη δανειοδότηση της χώρας με επαχθείς όρους είναι η Γερμανική εμμονή στην εφαρμογή της ρήτρας μη διάσωσης σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται δήθεν η «διάσωση» μιας χώρας της Ευρωζώνης τόσο από την Ένωση όσο και από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Η εν λόγω ρήτρα καθορίζει με ρητό τρόπο ότι μετά την ίδρυση της ΟΝΕ, η Ένωση και τα κράτη μέλη της δεν ευθύνονται για τις υποχρεώσεις των άλλων κρατών μελών και ούτε υποχρεούνται ή μπορούν να υποχρεωθούν να τις αναλάβουν διασώζοντας τα εν λόγω κράτη μέλη, χωρίς όμως να απαγορεύει τη διάσωση κράτους μέλους της Ευρωζώνης εκ μέρους της Ένωσης ή από τα υπόλοιπα μέλη της.⁶³

---

⁶¹ Ε. Μαριάς, *ό.π.*, σελ. 2207

⁶² Στο γεύμα του Μανχάταν η αφρόκρεμα της διεθνούς κερδοσκοπίας αποφάσισε στις αρχές του 2010 να προβεί σε κερδοσκοπικές επιθέσεις κατά των ελληνικών ομολόγων.

⁶³ Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι τελικά με επιμονή της Γερμανικής πλευράς επιβλήθηκε επιτόκιο 5% για τριετή διάρκεια και 6% για διάρκεια πέραν της τριετίας. Η Γερμανική Τράπεζα ΚΦW δανείζεται με επιτόκιο 1% από την ΕΚΤ και χορηγεί εν συνεχεία στην Ελλάδα δάνεια ύψους 22,3 δις ευρώ σύμφωνα με τη συνθήκη δανειακής διευκόλυνσης, με 55 ή 6% ανάλογα με τη διάρκεια των δανείων.

4.2.γ. Το μνημόνιο και τα «λάθη»

Τα στοιχεία για τα δημοσιονομικά μεγέθη των χωρών της ΕΕ, με βάση τη Eurostat, καθιστούν σημαντικό το ερώτημα αν η Ελλάδα μπορούσε η όχι να αποφύγει το Μνημόνιο και το ΔΝΤ. Με βάση τα στοιχεία αυτά η επιδείνωση των δημοσιονομικών στοιχείων των «αδύναμων κρίκων» της Ευρωζώνης από το 2008 στο 2009 είναι φανερή. Χαρακτηριστικά, στην Ιρλανδία το δημόσιο έλλειμμα από 7,3% εκτοξεύτηκε στο 14,4% του ΑΕΠ, στην Ισπανία από 4,2% σε 11,1%, στην Πορτογαλία από 2,9% σε 9,1% του ΑΕΠ. Δηλαδή, το έλλειμμα διπλασιάστηκε και τριπλασιάστηκε μέσα σε ένα χρόνο. Στην Ιταλία το χρέος αυξήθηκε 10 ποσοστιαίες μονάδες, φτάνοντας το 116% του ΑΕΠ και σε απόλυτους αριθμούς το 1.763 δισ. ευρώ.⁶⁴ Σε αντίθεση με την Ελλάδα καμία από τις παραπάνω χώρες δεν χρειάστηκε να προσφύγει σε μηχανισμούς διάσωσης και μνημόνια, ενώ δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερα προβλήματα δανεισμού και εξυπηρέτησης του χρέους. Οι λόγοι που οδήγησαν στην αναγκαστική προσφυγή στο ΔΝΤ έχουν να κάνουν αρχικά με την αξιοπιστία των στατιστικών στοιχείων της χώρας. Η καταγγελία της προηγούμενης κυβέρνησης από τη σημερινή επιδείνωσε δραματικά την κατάσταση. Επιπλέον, μετά τις εκλογές και ειδικότερα όταν η κυβέρνηση ενημέρωσε τους εταίρους επισήμως πως το έλλειμμα είναι εκτός ελέγχου, δεν παρουσιάστηκε ταυτόχρονα και ένα «πακέτο» διαρθρωτικών μέτρων που θα καθιστούσε τις αγορές. Η συσσώρευση αυτών των παραγόντων με κάποιες ατυχείς δηλώσεις στο εξωτερικό εκτόξευσαν τα επιτόκια κάνοντας αδύνατη της συνέχιση του δανεισμού της χώρας.

«Είναι ξεκάθαρο ότι ο σχεδιασμός του προγράμματος είχε λάθη και πως έπρεπε κατά συνέπεια να διορθωθεί. Το επιτόκιο ήταν πολύ υψηλό και η περίοδος αποπληρωμής πολύ σύντομη. Και τα προβλήματα αποδοτικότητας που εμπόδισαν την εφαρμογή του προγράμματος, δεν αντιμετωπίστηκαν σθεναρά», έχει σημειώσει χαρακτηριστικά ο πρώην υπουργός Οικονομικών Γ. Παπακωνσταντίνου, σε άρθρο του στους Financial Times. Αναγνωρίζει, παράλληλα, τα λάθη και τις καθυστερήσεις της κυβέρνησης, για την οποία σημειώνει ότι δαπάνησε πολιτικά κεφάλαια αντιστεκόμενη στην λαϊκιστική αντιπολίτευση.

---

⁶⁴ «Το μνημόνιο και τα λάθη», *Δελτίο Διοίκησης Επιχειρήσεων*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2010, Τεύχος 384, σελ.18.

Με βάση το μνημόνιο αποφασίστηκε δάνεια με κυμαινόμενο επιτόκιο να βασιστούν στο τρίμηνο Euribor και δάνεια με σταθερό επιτόκιο να βασιστούν στα επιτόκια που αναλογούν στα επιτόκια του Euribor swap για τις αντίστοιχες διάρκειες. Στα εν λόγω επιτόκια αποφασίστηκε να προστεθεί επιπλέον επιτόκιο 3% για δάνεια τριετούς διάρκειας ή επιτόκιο 4% για δάνεια άνω των τριών ετών. Επίσης αποφασίστηκε να προστεθεί και 0,5% ως εφάπαξ ποσό αμοιβής για υπηρεσίες και κάλυψη λειτουργικών δαπανών των δανειστών μας. «Για παράδειγμα, την 9^η Απριλίου, για ένα τριετές δάνειο σταθερού επιτοκίου χορηγούμενου στην Ελλάδα, το επιτόκιο θα ανερχόταν στο 5% περίπου».⁶⁵ Αυτό σημαίνει ότι εάν το δάνειο υπερβαίνει την τριετή διάρκεια το επιτόκιο διαμορφώνεται σύμφωνα με τα παραπάνω στο 6% περίπου, δηλαδή μόλις 0,2-0,3% μεγαλύτερο από το επιτόκιο που αναγκάστηκε να πληρώσει η χώρα μας όταν βγήκε και δανείστηκε από τις αγορές 8 δισ. ευρώ κατά την έκδοση πενταετούς κοινοπρακτικού ομολόγου στις 25.1.2010.⁶⁶

Τα οφέλη των υπόλοιπων κρατών μελών της ΕΕ από τον καθορισμό ενός τόσο υψηλού επιτοκίου είναι πολλά καθώς υπάρχει η δυνατότητα να δανειστούν από τις αγορές με επιτόκιο 1%-2% χαμηλότερα από το συμβατικό επιτόκιο της δανειακής σύμβασης και εν συνεχεία να χορηγήσουν τα διμερή δάνεια στη χώρα μας αποκομίζοντας ως κέρδος τη σχετική διαφορά μεταξύ επιτοκίου δανεισμού τους από τις αγορές και συμβατικού επιτοκίου της. Σύμφωνα με τη δανειακή σύμβαση Ελλάδας κρατών Ευρωζώνης η KfW θα δανείσει συνολικά τη χώρα μας τουλάχιστον με 22,3 δισ. ευρώ με επιτόκιο περί το 5%. Έτσι μόνο από τη Δανειακή Σύμβαση με την Ελλάδα η KfW θα αποκομίζει τεράστια κέρδη λόγω ακριβώς της ως άνω διαφοράς υπέρ της που ανέρχεται τουλάχιστον σε 4% ενώ σε περίπτωση επιμήκυνσης του ελληνικού δανείου η διαφορά αυτή θα αυξηθεί. Περαιτέρω πρέπει να επισημανθεί ότι η χώρα μας θα καταβάλει για το δάνειο των 80 δισ. ευρώ για επιβάρυνση εξυπηρέτησης το συνολικό ποσό των 400 εκατ. ευρώ (ποσό δηλαδή περίπου ίσο με αυτό που περικόπηκε από τις συντάξεις λόγω Μνημονίου το 2010).

---

⁶⁵ Εφημερίς της κυβέρνησεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (06/05/2010), Παράρτημα ΙΙ, σελ. 1334

⁶⁶ Ε. Μαριάς, *ό.π.*, σελ. 2211

4.3. ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Το Μνημόνιο Συνεννόησης υπογράφηκε στις 3 Μαΐου 2010 στις Βρυξέλλες και στην Αθήνα, σε τρία πρωτότυπα, στην αγγλική γλώσσα, αφενός από τον Όλι Ρεν εκ μέρους της Επιτροπής ενεργώντας για λογαριασμό των κρατών μελών της Ευρωζώνης και αφετέρου από τον υπουργό Οικονομικών Γ. Παπακωνσταντίνου και τον Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για λογαριασμό της Ελληνικής Δημοκρατίας. Το Μνημόνιο Συνεννόησης στην ουσία αποτελείται από τρία Μνημόνια: 1) Το Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής 2) το Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής 3) Το Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης.

Το μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής περιλαμβάνει 1. τις βασικές εξελίξεις της οικονομίας της χώρας, 2. τους βασικούς στόχους και προοπτικές, 3. τις οικονομικές πολιτικές περιλαμβάνοντας α. τις δημοσιονομικές πολιτικές και β. τις πολιτικές για τον χρηματοπιστωτικό τομέα, 4. τη χρηματοδότηση του προγράμματος, 5. την παρακολούθηση του προγράμματος και στο τελευταίο μέρος του παρατίθενται οι πίνακες με τα δημοσιονομικά μέτρα που περιλαμβάνει το πρόγραμμα ανά έτος. Το Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής περιλαμβάνει τις ενέργειες για τον απολογισμό κάθε τριμήνου με βάση α. τη δημοσιονομική προσαρμογή, β. τις διαρθρωτικές δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις και γ. τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Το Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης προσδιορίζει την παροχή στοιχείων για τα οικονομικά μεγέθη της Ελληνικής οικονομίας καθώς και τη λειτουργία του Ταμείου Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας και τις προϋποθέσεις των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Ταυτόχρονα τα κείμενα αυτών των τριών Μνημονίων επισυνάφθηκαν και στη σχετική αίτηση που υπέβαλε η Ελλάδα στις 3 Μαΐου 2010 στο ΔΝΤ, για χορήγηση δανείου και από τον οργανισμό αυτό.

Το μνημόνιο στηρίζεται στους εξής βασικούς πυλώνες: τη δημοσιονομική προσαρμογή της οικονομίας με κύριο άξονα την περικοπή των δημόσιων δαπανών, την περαιτέρω απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, τις αλλαγές στο ασφαλιστικό σύστημα και τέλος στην ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές. Οι 3 κατευθυντήριες γραμμές που δόθηκαν προκειμένου να πραγματοποιηθούν τα μέτρα που πρέπει να παρθούν με βάση το Μνημόνιο είναι αρχικά οι ιδιωτικοποιήσεις των ΔΕΚΟ, έπειτα η μείωση των δημόσιων δαπανών μέσω της μείωσης μισθών και

συντάξεων και τέλος η αύξηση των εσόδων μέσω της διεύρυνσης της βάσης του Φ.Π.Α.

Σύμφωνα με το Μνημόνιο η άντληση χρηματοδότησης από τα διμερή δάνεια και το ΔΝΤ γίνεται σε αναλογία 8 προς τρία για κάθε έμβασμα που μετράται με τη συναλλαγματική ισοτιμία του προγράμματος. Επιπλέον, οι τριμηνιαίες εκταμιεύσεις της δανειακής χρηματοδότησης από τα κράτη της Ευρωζώνης βασίζονται σε τριμηνιαίους απολογισμούς από τους οποίους θα προκύπτει η συμμόρφωση της Ελλάδας με τις προϋποθέσεις χρηματοδότησης που έχουν τεθεί από τους δανειστές μέλη της Ευρωζώνης. Κι αυτό θα πραγματοποιείται καθόλη την τριετή διάρκεια της συμφωνίας. Βασική προϋπόθεση για την εκταμίευση των δανείων είναι η εκπόνηση και εφαρμογή ενός τριετούς δρακόντειου οικονομικού προγράμματος για την εξυγίανση της ελληνικής οικονομίας. Το πρόγραμμα αυτό διαμορφώθηκε μετά από διαπραγματεύσεις της κυβέρνησης με το ΔΝΤ, την ΕΕ και την ΕΚΤ (τρόικα) και έλαβε τη μορφή του Μνημονίου.

Τα πρώτα μέτρα εφαρμογής του Μνημονίου όπως και το κείμενο του Μνημονίου αλλά και οι αποφάσεις της Ευρωζώνης στις 25 Μαρτίου 2010 και 11 Απριλίου 2010 κυρώθηκαν από τη Βουλή με το Ν. 3845/2010⁶⁷ που τέθηκε σε ισχύ στις 6/05/2010. Δύο μέρες αργότερα, στις 8/05/2010, η Ελλάδα υπέγραψε με τις χώρες της Ευρωζώνης και τη γερμανική τράπεζα KfW δανειακή σύμβαση ύψους 80 δις ευρώ. Ταυτόχρονα στις 10/05/2010 τέθηκε σε ισχύ μετά από σχετική αίτηση που είχε υποβάλλει η Ελλάδα από τις 3 Μαΐου η απόφαση του ΔΝΤ με την οποία εγκρίθηκε η χορήγηση του δανείου στη χώρα μας ύψους 30 δις. ευρώ. Από την πλευρά του το Ecofin με βάση τα άρθρα 126 παρ. 9 και 136 της Συνθήκης για Λειτουργία της ΕΕ εξέδωσε την υπ' αριθμό 2010/320/ΕΕ απόφασή του με την οποία τροποποίησε την προγενέστερη απόφασή του που είχε εκδώσει στις 16 Φεβρουαρίου 2010 σε σχέση με τους όρους της επιτήρησης που επέβαλε στην Ελλάδα ενσωματώνοντας στην ουσία το περιεχόμενο του Μνημονίου.

---

⁶⁷ Ε. Μαριάς (2/2010), *Δανειακή Σύμβαση...*, σελ. 276

4.3.α. Τα μέτρα του μνημονίου

Κατάλυση εργασιακών σχέσεων, παράταση του εργασιακού βίου, μειώσεις αποδοχών, αλλά και φορολογική λαίλαπα που δεν θα έχει τελειωμό μέχρι το 2014 προϋποθέτει το Μνημόνιο. Η συνεχής και ασφυκτική παρακολούθηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ είναι δεδομένη. Αυτονόητο είναι ακόμα ότι «εφόσον χρειαστεί, θα λαμβάνονται μέτρα» όπως σαφέστατα καταγράφεται στο Μνημόνιο. Στα γνωστά μέτρα των 20 δισ. ευρώ της διατίας 2010-2011 δεν αποκλείεται να προστεθούν κι άλλα, αν οι ελεγκτές κρίνουν ότι παρεκκλίνουμε, πλέον των «κρυφών» μέτρων περίπου 10 δισ. ευρώ που καταγράφονται στην τριετία 2012 -2014.

Τα «8» πακέτα μέτρων που υλοποιούνται από το Μάιο του 2010 συνοψίζονται σε:

1 ΦΟΡΟΙ: Με αυξήσεις έμμεσων φόρων αντιμετωπίζεται για άλλη μια φορά η κρίση. Η αύξηση του ΦΠΑ, η μετάταξη αγαθών και υπηρεσιών από τον χαμηλό συντελεστή 11% στον υψηλό 23%, η αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης σε καύσιμα, ποτά και τσιγάρα θα είναι συνεχής στα προσεχή χρόνια. Στα μέτρα αυτά προστίθενται η αύξηση των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων, η φορολόγηση αυθαιρέτων και ημιυπαίθριων, τα τυχερά παιχνίδια κ.λπ., αλλά και μέτρα αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής που στοχεύουν σε μεγάλα εισοδήματα και σε φορολογούμενους με υψηλό πλούτο.

2 ΜΙΣΘΟΙ-ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ: Ακολουθείται σταθερά η συνταγή της μείωσης των δαπανών για μισθούς και συντάξεις. Μετά τις περικοπές του Μαρτίου του 2010 (μηδενικές αυξήσεις, μείωση επιδομάτων), η κυβέρνηση εφάρμοσε για δεύτερη φορά σε διάστημα μόλις δύο μηνών την πολιτική αυτή. Επίσης, καταργούνται τα Δώρα Χριστουγέννων - Πάσχα και το επίδομα αδείας και αντικαθίσταται από συνολικό ετήσιο επίδομα 800 ευρώ για συνταξιούχους και 1.000 ευρώ για εργαζόμενους στο Δημόσιο, που θα λαμβάνουν μόνον οι έχοντες αποδοχές μέχρι 2.500 ευρώ και 3.000 ευρώ αντίστοιχα. Η πολιτική αυτή προβλέπεται να συνεχιστεί τα επόμενα χρόνια με το πάγωμα των μισθών και των συντάξεων, αλλά και με λιγότερες προσλήψεις, με την καταστρατήγηση του κανόνα 5 προς 1 από το 2012 και μετά.

3 ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ: Άμεση επέμβαση στις εργασιακές σχέσεις φέρνει το Μνημόνιο, με το οποίο «νομιμοποιείται» για τα κυβερνητικά δεδομένα η μείωση των μισθών στον ιδιωτικό τομέα. Η συμφωνία που υπέγραψε η ελληνική κυβέρνηση με την τρόικα των δανειστών και κυρώθηκε από τη Βουλή προβλέπει ξεκάθαρα τη μείωση των μισθών στον ιδιωτικό τομέα -απαραίτητη όχι μόνο για λόγους ανταγωνιστικότητας, αλλά και για τη μείωση του πληθωρισμού, ενώ καταλύονται οι συλλογικές συμβάσεις και πέφτει στα 595 ευρώ ο κατώτατος μισθός.

4 ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ: Οι μεταρρυθμίσεις για την περιφρούρηση της βιωσιμότητας του συστήματος «δεν μπορούν να αναβληθούν», σύμφωνα με το Μνημόνιο και με το σκεπτικό ότι οι μεγαλύτερες υπερβάσεις ετησίως στον προϋπολογισμό προέρχονται από τα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης. Το νέο συνταξιοδοτικό εγκλωβίζει στην εργασία εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενους, θίγοντας ακόμα και όσους μπήκαν στην αγορά προ του 1993. Η ηλικία συνταξιοδότησης αυξάνεται καταρχήν στο 65ο έτος και θα αυξάνεται ανάλογα με το προσδόκιμο ζωής. Προωθούνται επίσης η σύνταξη κοινωνικού χαρακτήρα με εισοδηματικά κριτήρια, η συγχώνευση των ασφαλιστικών ταμείων σε τρία και ο διαχωρισμός των κλάδων υγείας και συνταξιοδότησης.

5 ΥΓΕΙΑ- ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ: Το σύστημα που επιβαρύνει υπέρμετρα τον προϋπολογισμό χαρακτηρίζεται ως μείζονος σημασίας, με μοναδικό στόχο τη μείωση του κόστους. Το νέο σύστημα διαχείρισης φαρμάκων θα ευνοεί τη χρήση γενόσιμων - αντιγράφων φαρμάκων παρακολουθώντας παράλληλα και το σύστημα των ιατρικών συνταγών. Προωθείται και η καθιέρωση διπλογραφικού συστήματος λογιστικού ελέγχου σε νοσοκομεία.

6 ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ- ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ: Το γενικότερο πλαίσιο πολιτικών (όπως εργασιακές σχέσεις, συλλογικές συμβάσεις, μαθητεία κ.λπ.) λειτουργεί υπέρ των επιχειρήσεων, οι οποίες πλέον αποκτούν ευελιξία στο να απολύουν, να περιορίζουν τους μισθούς, να απασχολούν πολλές ώρες τους εργαζόμενους με περιορισμένες αποδοχές. Το νέο σύστημα εκτιμάται ότι θα ενισχύσει τις επενδύσεις.

Μπορεί η ενίσχυση των επενδύσεων να είναι ένα από τα άμεσα ζητούμενα, αλλά στην πράξη δεν φαίνεται να ευνοείται και τόσο, καθώς περικόπτεται κατά 2,1 δισ. ευρώ το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων στην τριετία 2010-2012. Ενώ την ίδια στιγμή, με ορόσημο τα τέλη του έτους, προωθείται η μείωση επενδύσεων που χρηματοδοτούνται από εγχώριους πόρους κατά τουλάχιστον 1 δισ. ευρώ, δίνοντας προτεραιότητα στα επενδυτικά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από κοινοτικά κονδύλια! Ενισχυτικό των επιχειρήσεων και η απλοποίηση και επιτάχυνση των διαδικασιών αδειοδότησης, η εφαρμογή των νόμων για βιομηχανικές ζώνες και χωροταξικό σχέδιο.

7 ΧΡΕΟΣ: Έχει ζητηθεί η τεχνική βοήθεια του ΔΝΤ για την επανεξέταση του πλαισίου λειτουργίας, του πλαισίου διαχείρισης κινδύνου, με σκοπό τη διασφάλιση της διαφάνειας και της ικανότητας πρόβλεψης ενεργειών, με στόχο την εξασφάλιση ενός πλαισίου επαρκούς διαχείρισης του κινδύνου.

8 ΤΡΑΠΕΖΕΣ: Οι τράπεζες ευνοήθηκαν περισσότερο, παρά το γεγονός ότι ήταν υπαίτιες για τη χρηματοπιστωτική κρίση που πλήττει τη διεθνή οικονομία. Ο δυσχερής δανεισμός από τις αγορές, σε συνδυασμό με την εκροή καταθέσεων, οδήγησε στην περαιτέρω κρατική ενίσχυσή τους. Κατ' αρχάς παρατάθηκε η διάρκεια του πακέτου ενίσχυσης των 28 δισ. ευρώ και σε δεύτερη φάση ενισχύονται με άλλα 10 δισ. ευρώ από το δάνειο των 110 δισ. ευρώ. Δεδομένης της πρόβλεψης για αρνητική κερδοφορία, δημιουργείται ένα ανεξάρτητο Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας επταετούς διάρκειας, με αρχικό κεφάλαιο τα 10 δισ. του δανείου και με σκοπό την άμεση ενίσχυση με νέα κεφάλαια τραπεζών που κινδυνεύουν να βρεθούν με κεφάλαια κάτω από το επαρκές επίπεδο. Και δεν αποκλείεται να πραγματοποιηθεί κρατικοποίηση των τραπεζών προκειμένου να σωθούν.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα δημοσιονομικά μέτρα που περιλαμβάνει το πρόγραμμα από το 2010 έως και το 2014. Οι πίνακες περιλαμβάνουν τα αποτελέσματα που αναμένεται να έχει στα δημόσια έσοδα και στις δημόσιες δαπάνες η πραγματοποίηση κάθε μέτρου ξεχωριστά καθώς και στην μεταβολή του ποσοστού του ΑΕΠ.

Πίνακας 1. Ελλάδα. Δημοσιονομικά μέτρα που περιλαμβάνει το πρόγραμμα

2010		% του ΑΕΠ
<i>σε εκ. Ευρώ</i>		
	Έσοδα	0,5
Αύξηση του ΦΠΑ	800	0,3
Αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στα καύσιμα	200	0,1
Αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στα τσιγάρα	200	0,1
Αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στα ποτά	50	0,0
	Έξοδα	1,9
Μείωση του μισθολογικού κόστους μέσω μείωσης 13 ^{ου} και 14 ^{ου} μισθού και τα επιδομάτων	1100	0,5
Ενδιάμεση κατανάλωση	700	0,3
Μειώσεις στις συντάξεις (στις υψηλότερες συντάξεις)	350	0,1
Αναστολή της β' δόσης του επιδόματος αλληλεγγύης	400	0,2
Μείωση των συντάξεων μέσω της μείωσης της 13 ^{ης} και 14 ^{ης} σύνταξης	1500	0,6
Μείωση των δημόσιων επενδύσεων	500	0,2
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΠΙΠΤΩΣΗ	5800	2,5

2011

<i>σε εκ. Ευρώ</i>		<i>% του ΑΕΠ</i>
Μεταφορά επίπτωσης από το προηγούμενο έτος		1,1
Αύξηση του ΦΠΑ	1000	0,4
Αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στα καύσιμα	250	0,1
Αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στα τσιγάρα	300	0,1
Αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στα ποτά	50	0,0
Μείωση του μισθολογικού κόστους μέσω μείωσης 13 ^{ου} και 14 ^{ου} μισθού και επιδομάτων	400	0,2
Μείωση των συντάξεων μέσω της μείωσης της 13 ^{ης} και 14 ^{ης} σύνταξης	500	0,2
Εσοδα		2,2
Φορολόγηση των αυθαιρέτων κτισμάτων	800	0,4
Φόρος πολυτελείας	100	0,0
Λογιστικός προσδιορισμός εισοδήματος	50	0,0
Δικαιώματα τυχερών παιγνίων	200	0,1
Άδειες τυχερών παιγνίων	500	0,2
Ειδική εισφορά σε κερδοφόρες επιχειρήσεις	600	0,3
Τέλος διατήρησης ημιυπαίθριων	500	0,2
ΦΠΑ – αλλαγές στις υποκατηγορίες και διεύρυνση της βάσης	1000	0,4
Πράσινα τέλη	300	0,1
Τεκμήρια φορολόγησης	400	0,2
Αύξηση των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων	400	0,2
Φορολογία των αμοιβών σε είδος (αυτοκίνητα)	150	0,1
Εξοδα		1,0
Ενδιάμεση κατανάλωση	300	0,1
Εξοικονόμηση από την εισαγωγή ενοποιημένου συστήματος πληρωμής μισθών Δημοσίου	100	0,0
Πάγωμα συντάξεων	100	0,0
Εξοικονόμηση πόρων από τον «Καλλικράτη»	500	0,2
Μειώσεις στις συντάξεις (στις υψηλότερες συντάξεις)	150	0,1
Μείωση των δημόσιων επενδύσεων	500	0,4
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΠΙΠΤΩΣΗ		9650
		4,3

2012

<i>σε εκ. Ευρώ</i>		<i>% του ΑΕΠ</i>
	Έσοδα	0,7
Ειδικοί φόροι κατανάλωσης μη-αλκοολούχων ποτών	300	0,1
Άδειες τυχερών παιγνίων	225	0,1
Δικαιώματα τυχερών παιγνίων	400	0,2
ΦΠΑ – διεύρυνση βάσης	300	0,1
Τεκμήρια φορολόγηση	100	0,0
Αύξηση των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων	200	0,1
	Έξοδα	1,2
Μείωση προσλήψεων δημοσίων υπαλλήλων πέραν του 5:1	600	0,3
Επιδόματα ανεργίας (με βάση ελάχιστα μέσα διαβίωσης)	500	0,2
Πάγωμα συντάξεων	250	0,1
Εξοικονόμηση πόρων από τον «Καλλικράτη»	500	0,2
Μείωση πληρωμών προς στις δημόσιες επιχειρήσεις	800	0,4
Μείωση των δημοσίων επενδύσεων	500	0,2
	Μη-καθορισμένα μέτρα για λειτουργικά έξοδα	900
	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΠΙΠΤΩΣΗ	5575
		2,4

2013

<i>σε εκ. Ευρώ</i>		<i>% του ΑΕΠ</i>
	Έσοδα	-0,3
Τεκμήρια φορολόγησης	100	0,0
Άδειες τυχερών παιγνίων	-725	-0,3
	Έξοδα	0,5
Μείωση των προσλήψεων των δημοσίων υπαλλήλων πέραν του 5:1	500	0,2
Πάγωμα συντάξεων	200	0,1
Εξοικονόμηση πόρων από τον «Καλλικράτη»	500	0,2
	Μη-καθορισμένα μέτρα	4200
	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΠΙΠΤΩΣΗ	4775
		2,0

2014

<i>σε εκ. Ευρώ</i>		<i>% του ΑΕΠ</i>
	<i>Προσωρινά μέτρα</i>	-0,4
Ειδική εισφορά σε κερδοφόρες επιχειρήσεις (διακοπή των προσωρινών μέτρων)	-600	-0,2
Φορολόγηση των αυθαίρετων κτισμάτων (διακοπή των προσωρινών μέτρων)	-450	-0,2
	<i>Μη-καθορισμένα μέτρα</i>	5750
	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΠΙΠΤΩΣΗ	1,9
	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΜΕΤΡΑ 2010 - 2014	30000
		13,0

Πηγή: Εφημερίς της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (06/05/2010), Παράρτημα III, Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής, σελ. 1349-1353

4.3.β. Οι δημοσιονομικοί στόχοι του Μνημονίου

Στο κείμενο του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στους δημοσιονομικούς στόχους καθώς και στα μέτρα μέσω των οποίων θα επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι με βάση τη δημοσιονομική προσαρμογή που θα πραγματοποιηθεί με τα μέτρα που ανακοινώθηκαν το Μάρτιο του 2010, ύψους 11% του ΑΕΠ, αλλά και με πρόσθετα μέτρα το 2014, τίθεται ο στόχος για τη μείωση του ελλείμματος αρκετά κάτω από το 3% του ΑΕΠ έως το 2014. Αυτή η μεγάλη προσαρμογή είναι αναγκαία για να τεθεί ο λόγος του χρέους προς ΑΕΠ σε καθοδική πορεία από το 2013 και έπειτα, η οποία θα διατηρηθεί μετά το πρόγραμμα μέσω της επίτευξης σημαντικών πρωτογενών πλεονασμάτων μέχρι το 2020.

Επίσης, επισημαίνεται ότι ένα πολύ καλό ξεκίνημα έχει ήδη γίνει με το έλλειμμα του πρώτου τριμήνου του 2010 να περιορίζεται σημαντικά στο 1,9% του ΑΕΠ. Για το υπόλοιπο του 2010, αναφέρεται ότι θα εφαρμοστούν επιπλέον μέτρα πέρα από εκείνα που αναφέρονται στην Απόφαση και Σύσταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 16^{ης} Φεβρουαρίου 2010 καθώς και εκείνων που ανακοινώθηκαν το Μάρτιο του 2010. Τα σημαντικότερα άμεσα μέτρα είναι: α. η άμεση μείωση του λογαριασμού μισθοδοσίας

του δημοσίου τομέα και των δαπανών για πληρωμές συντάξεων και β. η περαιτέρω αύξηση του ΦΠΑ και κάποιων συγκεκριμένων ειδικών φόρων κατανάλωσης. Με βάση αυτά τα μέτρα τίθεται ο στόχος, παρά την ύφεση, το δημοσιονομικό έλλειμμα να περιοριστεί από περίπου 13,6% του ΑΕΠ το 2009 σε 8,1% του ΑΕΠ το 2010. Για το 2011 και μετά έχουν προσδιορισθεί επιπλέον μέτρα αύξησης των εσόδων και μείωση των δαπανών προκειμένου να εξασφαλισθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι. Μαζί με την επίπτωση στο σύνολο του έτους των μέτρων που παίρνονται στα μέσα του 2010, αυτά θα καλύψουν τις ανάγκες προσαρμογής για το 2011 και προβλέπεται να ανέλθουν σε 4% του ΑΕΠ. Τα μέτρα προσαρμογής το 2012 θα συνεχιστούν ανερχόμενα σε 2,5% του ΑΕΠ ενώ το 2013 αναμένεται ότι θα είναι 2% του ΑΕΠ. Με δεδομένη την αναμενόμενη υποχώρηση του ΑΕΠ, το ονομαστικό έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί στο 7,5% το 2011, με ενδεχομένως πιο σημαντικές ονομαστικές μειώσεις τα επόμενα χρόνια, καθώς θα ξεκινά η οικονομική ανάπτυξη.

Στο σημείο αυτό, θα εξετασθούν λεπτομερώς οι στόχοι για τις δημόσιες δαπάνες και τα δημόσια έσοδα. Ως στόχος τίθεται η μείωση των δαπανών γύρω στο 7% του ΑΕΠ μέχρι το 2013. Αναφέρεται δε, ότι από την υιοθέτηση του ευρώ, η Ελλάδα έχει αυξήσει τις δαπάνες χωρίς τόκους (πρωτογενείς δαπάνες) κατά οχτώ ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, συμπεριλαμβανομένων των μισθολογικών δαπανών, της κατανάλωσης του δημοσίου και των δαπανών που αφορούν κοινωνικές παροχές. Επειδή οι δαπάνες για μισθούς, συντάξεις και επιδόματα αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο μέρος των πρωτογενών δαπανών του προϋπολογισμού, τίθεται ως προτεραιότητα ο περιορισμός των μισθών κι επιδομάτων, και στη συνέχεια το πάγωμα σε ονομαστικούς όρους των μισθών και των συντάξεων κατά τη διάρκεια του προγράμματος. Επιπλέον, αναφέρεται η περαιτέρω μείωση δαπανών μέσω της πρόθεσης αντικατάστασης του 20% των συνταξιοδοτούμενων δημοσίων υπαλλήλων και μέσω της ενοποίησης των δήμων και των τοπικών συμβουλίων.

Από την πλευρά των εσόδων, προβλέπεται ως στόχος, η αύξησή τους κατά περίπου 4% του ΑΕΠ έως το 2013. Όσον αφορά τους άμεσους φόρους, πραγματοποιείται η εξής κατηγοριοποίηση: έσοδα που προέρχονται από πολίτες υψηλότερων εισοδηματικών κλιμακίων θα περιλαμβάνουν την αύξηση της φορολογίας των ελεύθερων επαγγελματιών, την αύξηση της φορολογίας των ειδών πολυτελείας, και πρόσθετους φόρους σε εξαιρετικά κερδοφόρες εταιρείες και υψηλής αξίας ακίνητα όπως και άλλα μέτρα για την πάταξη της φοροδιαφυγής που περιλαμβάνονται στην

περαιτέρω φορολογική μεταρρύθμιση. Τέλος, στους έμμεσους φόρους συμπεριλαμβάνονται: διεύρυνση της βάσης του ΦΠΑ, αύξηση των συντελεστών και αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης σε κατηγορίες όπου η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της Ευρωζώνης και όπου η αποτελεσματικότητα του φοροεισπρακτικού μηχανισμού είναι χαμηλή. Στην αύξηση των εσόδων, σημαντικό ρόλο προβλέπεται ότι θα διαδραματίσουν οι πράσινοι φόροι και οι φόροι «υπέρ της υγείας» (φόρος στην κατανάλωση του αλκοόλ και των τσιγάρων).

4.3.γ. Οι δόσεις του μνημονίου

Ημερομηνία	Ποσά (σε εκατ. ευρώ)
9 Μαΐου 2010	19.999.9
30 Αυγούστου 2010	9.000.0
30 Νοεμβρίου 2010	9.000.0
28 Φεβρουαρίου 2011	15.000.1
30 Μαΐου 2011	12.000.0
30 Αυγούστου 2011	8.000.0
30 Νοεμβρίου 2011	5.000.0
28 Φεβρουαρίου 2012	10.000.0
30 Μαΐου 2012	6.000.0
30 Αυγούστου 2012	6.000.0
30 Νοεμβρίου 2012	2.000.0
28 Φεβρουαρίου 2013	6.000.0
30 Απριλίου 2013	2.000.0
ΣΥΝΟΛΟ	110.000.0

Πηγή: Δελτίο Διοίκησης Επιχειρήσεων, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2010, Τεύχος 384, σελ. 93.

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

5.1 ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε τα αποτελέσματα της εφαρμογής του Μνημονίου όσον αφορά τη χρηματοπιστωτική και οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα αλλά και τις εξελίξεις στο χρέος και το δημοσιονομικό έλλειμμα.

1. Τον Οκτώβριο του 2009 η Ελλάδα δανειζόταν με 4,5% σε ορίζοντα δεκαετίας ενώ σήμερα το επιτόκιο 10ετίας ανέρχεται στο 24% (πλέον η χώρα δανείζεται με 4,86% σε ορίζοντα εξαμήνου).

2. Τα CDS 5 ετών για την Ελλάδα βρισκόταν στις 120 μονάδες βάσεις τον Οκτώβριο του 2009 και έχουν ξεπεράσει τις 6000 μονάδες βάσης σήμερα.

3. Οι πιθανότητες πτώχευσης της Ελλάδας με βάση τα CDS ήταν σχεδόν ανύπαρκτες τον Οκτώβριο του 2009 ενώ αποτιμώνται στο 99,9% σήμερα.

4. Τον Οκτώβριο του 2009 η Ελλάδα βρισκόταν στη κατηγορία Α ως προς την βαθμολογία των οίκων πιστοληπτικής αξιολόγησης ενώ δύο χρόνια αργότερα έχει βρεθεί στην κατηγορία C με την απειλή να περάσει στην D (πτώχευση).

5. Τον Οκτώβριο του 2009 τα ελληνικά ομόλογα θεωρούνταν ασφαλή και βρισκόταν στα χαρτοφυλάκια των μεγαλύτερων διεθνών τραπεζών και επενδυτικών εταιριών. Σήμερα τα ελληνικά ομόλογα είναι από τα πιο τοξικά διεθνώς και οι διεθνείς επενδυτές και ιδίως οι τράπεζες κάνουν τα πάντα για να απαλλάξουν τα χαρτοφυλάκια τους από αυτά.

6. Το ελληνικό χρηματιστήριο υπέστη συντριβή χάνοντας από τον Οκτώβριο του 2009 το 75% της κεφαλαιοποίησης του (περισσότερα από 110 δις δολάρια).

7. Οι ελληνικές εισηγμένες εταιρίες συρρικνώθηκαν σε πρωτοφανή βαθμό ως προς το χρηματιστηριακό τους μέγεθος και τη χρηματιστηριακή τους αξία.

8. Εκατοντάδες χιλιάδες μικροεπενδυτές δέχτηκαν το τελειωτικό χτύπημα στα χαρτοφυλάκια τους βλέποντας τις επενδύσεις τους να εξαερώνονται.

9. Το ελληνικό χρηματιστήριο καταγράφει τις μεγαλύτερες ετήσιες απώλειες μεταξύ των 82 μεγαλύτερων χρηματιστηρίων του κόσμου για δεύτερη διαδοχική χρονιά όταν μέχρι τον Οκτώβριο του 2009 βρισκόταν στα 10 χρηματιστήρια με τη μεγαλύτερη απόδοση.
10. Η ελληνική χρηματιστηριακή αγορά ήταν το 2009 αναπτυγμένη ενώ σήμερα θεωρείται πλέον αναδυόμενη.
11. Οι διεθνείς επενδυτές τον Οκτώβριο του 2009 εμπιστεύονταν το ελληνικό χρηματιστήριο ενώ σήμερα το αποφεύγουν πάση θυσία.
12. Στον οικονομικό τομέα τώρα, η ανεργία απογειώθηκε από σχεδόν 9% τον Οκτώβριο του 2009 σε πάνω από 16% σήμερα. Οι άνεργοι αυξήθηκαν περίπου κατά 400 με 500 χιλιάδες. Η Ελλάδα ανήκει στις 10 χώρες με τη μεγαλύτερη ανεργία στον κόσμο (μεταξύ των 50 πιο αναπτυγμένων κρατών) ξεπερνώντας χώρες όπως η Ινδία, η Τανζανία, η Βουλγαρία, η Αίγυπτος, η Κολομβία κλπ και προσεγγίζοντας τα επίπεδα ανεργίας της Νιγηρίας (19,70%).
13. Η συρρίκνωση στο ΑΕΠ της χώρας είναι η μεγαλύτερη από το 1975 και μία από τις μεγαλύτερες στην ιστορία της σε καιρό ειρήνης.
14. Αν η συνολική μείωση του ΑΕΠ μέχρι τη στιγμή που θα αρχίσει η ανάπτυξη υπολογιστεί στο 10% (κατά πάσα πιθανότητα πολύ περισσότερο) και αν η Ελλάδα αρχίσει να αναπτύσσεται με 2% σταθερά αμέσως μετά την ύφεση, τότε θα χρειαστούν περίπου 5 χρόνια από το τέλος της ύφεσης για να πλησιάσει το επίπεδο του ΑΕΠ του 2008 και στο μεσοδιάστημα θα έχουν χαθεί τουλάχιστον 60 δις ευρώ μόνο από τη μείωση του ΑΕΠ.
15. Ο δείκτης επιχειρηματικής εμπιστοσύνης κατέρρευσε.
16. Το ίδιο και ο δείκτης εμπιστοσύνης του καταναλωτή.
17. Ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής προσέγγισε το μετά τη διεθνή κρίση του 2008 επίπεδο.
18. Οι δείκτες για την οικονομική δυσχέρεια τοποθετούν την Ελλάδα μεταξύ των φτωχότερων κρατών της Ευρώπης με το 85% να δηλώνουν πως βρίσκονται σε δεινή ή άσχημη οικονομική κατάσταση (έρευνα Gallup 25/09/11).
19. Οι ελληνικές τράπεζες εξαρτώνται για τη χρηματοδότηση τους από την ΕΚΤ και από τις εγγυήσεις του ελληνικού κράτους.

20. Η χρηματιστηριακή τους αξία έχει σχεδόν εκμηδενιστεί.
21. Αντιμετωπίζουν την πιθανότητα δραματικών απωλειών από ένα κούρεμα της τάξης του 50% στα ελληνικά ομόλογα που κατέχουν.
22. Έχουν δει τα επίπεδα των καταθέσεων σε αυτές να μειώνονται δραματικά με την εκροή κεφαλαίων προς το εξωτερικό να είναι η μεγαλύτερη που καταγράφηκε στα τελευταία 40 χρόνια.
23. Η τεράστια ύφεση, η ανεργία, η αύξηση των ιδιωτικών πτωχεύσεων, η εικόνα της αγοράς κατοικίας και μία σειρά άλλων προβλημάτων αυξάνουν θεαματικά τις επισφάλειες των τραπεζών και σε συνδυασμό με όλα τα παραπάνω δημιουργούν μία εικόνα δραματική.
24. Όσον αφορά το δημόσιο χρέος, μέχρι τον Οκτώβριο του 2009 δεν υπήρχε καμία έκθεση από οίκους πιστοληπτικής αξιολόγησης, διεθνείς τράπεζες, διεθνή οικονομικά ινστιτούτα, διεθνείς οργανισμούς όπως το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα, την Ευρωπαϊκή Ένωση ή οποιαδήποτε άλλο ειδικό όργανο που να υποστήριζε πως το ελληνικό χρέος δεν ήταν βιώσιμο. Σήμερα, το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ έχει αυξηθεί με τρομακτικούς ρυθμούς και δεν υπάρχει καμία έκθεση που να θεωρεί το ελληνικό χρέος βιώσιμο χωρίς αναδιάρθρωση.
25. Όσον αφορά το δημοσιονομικό έλλειμμα η μείωση που πέτυχε η Ελλάδα είναι πράγματι εντυπωσιακή, 'κολοσσιαία' όπως της χαρακτήρισε η επικεφαλής του ΔΝΤ, Κριστίν Λαγκάρντ, με μεγάλες όμως ζημίες για την ελληνική οικονομία.

5.1.α. Δημόσια Οικονομικά

Τα δημόσια έσοδα κατέγραψαν υστέρηση της τάξης των 2,5 δισ. ευρώ στο εννιάμηνο του 2011 παρά την συνεχή αναθεώρηση των στόχων του προϋπολογισμού. Σύμφωνα με τα στοιχεία εκτέλεσής του που έδωσε στη δημοσιότητα το υπουργείο Οικονομικών, εκτός στόχου ήταν και οι δημόσιες δαπάνες που αυξήθηκαν κατά 7% έναντι του 2010, κυρίως λόγω των αυξημένων επιχορηγήσεων προς τα ασφαλιστικά ταμεία, τον ΟΑΕΔ και τα νοσοκομεία. Σύμφωνα με το «Δελτίον Διοικήσεως Επιχειρήσεων» η Ελλάδα υποχρεώθηκε να πληρώσει το 2011 περισσότερα για τόκους παρά για μισθούς.⁶⁸

---

⁶⁸ Δελτίο Διοίκησης Επιχειρήσεων, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2010, Τεύχος 384, σελ. 34-35.

Όπως προβλεπόταν στο προσχέδιο του προϋπολογισμού του 2011, οι δαπάνες για τους τόκους θα ανέρχονταν στα 15,8 δισ. ευρώ, όταν οι δαπάνες για τη μισθοδοσία των δημοσίων υπαλλήλων μόλις θα ξεπερνούσαν τα 11,3 δισ. ευρώ. Εάν, μάλιστα, οι δαπάνες για τόκους προστεθούν σε αυτές για τις λήξεις ομολόγων, τότε για την εξυπηρέτηση των υποχρεώσεων της η Ελλάδα το 2011 θα έπρεπε να πληρώσει 43,4 δισ. ευρώ. Δηλαδή, 6,9 δισ. ευρώ παραπάνω από όσα θα έπρεπε να καταβάλει για μισθούς, συντάξεις, ασφάλιση, περίθαλψη, και κοινωνική πρόνοια.

Ας δούμε στο σημείο αυτό τα στοιχεία που υπάρχουν για το 2010 και το 2011 όσον αφορά τη μεταβολή του ΑΕΠ, το δημόσιο έλλειμμα, το δημόσιο χρέος, την ανεργία και τις επενδύσεις. Η εξέταση πραγματοποιείται με βάση το *Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Τράπεζα της Ελλάδος* του Μαΐου-Ιουνίου 2011, ενώ παρουσιάζονται αναφορικά και τα στοιχεία του Σεπτεμβρίου – Οκτωβρίου 2011 (που όμως αφορούν αποτελέσματα με βάση τα μέτρα και τους στόχους που τέθηκαν με τη ψήφιση του Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος τον Ιούνιο του 2011).

Πίνακας 5.1

Μεταβολή % ΑΕΠ 2007-2011

	Μάιος- Ιούνιος 2011	Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 2011
ΑΕΠ % μεταβολή 2007	7,5	
ΑΕΠ % μεταβολή 2008	4,3	4,6
ΑΕΠ % μεταβολή 2009	-1,1	-0,5
ΑΕΠ % μεταβολή 2010	-1,7	-1,9
ΑΕΠ % μεταβολή 2011	-1,6	-4,2
ΑΕΠ % μεταβολή 2012		-1,1

Πηγή : Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Τράπεζα της Ελλάδος

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε στον παραπάνω πίνακα, το ΑΕΠ σημείωσε μείωση κατά 1,7% το 2010, ενώ μόλις 1,6% το 2011 με βάση τα στοιχεία του Μαΐου-Ιουνίου 2011. Με βάση τα στοιχεία του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2011, οι μειώσεις του ΑΕΠ καταγράφηκαν στο 1,9% για το 2010 και στο 4,2% για το 2011. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι με βάση τα στοιχεία Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2011 του Στατιστικού Δελτίου Οικονομικής Συγκυρίας, το ΑΕΠ προβλέπεται να μειωθεί κατά 1,1% το 2012.

Πίνακας 5.2
Έλλειμμα 2007-2012

	Μάιος- Ιούνιος 2011	Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 2011
Έλλειμμα 2007	4,6 % ΑΕΠ	
Έλλειμμα 2008	6,1 % ΑΕΠ	6,3 του ΑΕΠ
Έλλειμμα 2009	13,2 % ΑΕΠ	13,3 του ΑΕΠ
Στόχος Ελλείμματος 2010 : 8,1% του ΑΕΠ	9,0 % ΑΕΠ	9,1% ΑΕΠ
Στόχος Ελλείμματος 2011 : 7,5% του ΑΕΠ	8,7% ΑΕΠ	10,4% ΑΕΠ
Έλλειμμα 2012		8,2% του ΑΕΠ

Πηγή : Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Τράπεζα της Ελλάδος

Όπως είδαμε με βάση το Μνημόνιο τέθηκε ο στόχος του ελλείμματος στο 8,1% του ΑΕΠ για το 2010. Στην πραγματικότητα όμως, με βάση τα στοιχεία του Μαΐου-Ιουνίου το έλλειμμα προσδιορίστηκε στο 9% (και με τα στοιχεία του Σεπτεμβρίου – Οκτωβρίου 2011 στο 9,1%). Επίσης, ο στόχος του ελλείμματος για το 2011 έφτασε στο 7,5%, στην πραγματικότητα όμως το έλλειμμα έφθασε το 8,7% του ΑΕΠ με βάση τα στοιχεία Μαΐου-Ιουνίου (και το 10,4% του ΑΕΠ με βάση τα στοιχεία Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου). Με βάση τα στοιχεία Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2011 του Στατιστικού Δελτίου Οικονομικής Συγκυρίας το έλλειμμα το 2012 προβλέπεται να φτάσει το 8,2% του ΑΕΠ.

Πίνακας 5.3

Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 2007-2012

	Μάιος- Ιούνιος 2011	Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 2011
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 2006	106,4 % ΑΕΠ	
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 2007	105,4 % ΑΕΠ	107,4 % ΑΕΠ
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 2008	110,7 % ΑΕΠ	112,6 % ΑΕΠ
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 2009	112,5 % ΑΕΠ	129,0 % ΑΕΠ
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 2010	142,7 % ΑΕΠ	144,5 % ΑΕΠ
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 2011	153,7 % ΑΕΠ	163,7 % ΑΕΠ
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 2012		172,7 % ΑΕΠ

Πηγή : Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Τράπεζα της Ελλάδος

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε στον παραπάνω πίνακα, το χρέος γενικής κυβέρνησης για το 2010 διαμορφώθηκε στο 142,7% του ΑΕΠ με βάση τα στοιχεία του Μαΐου-Ιουνίου 2011 και στο 144,5% του ΑΕΠ με βάση τα στοιχεία του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2011. Το χρέος για το 2011 διαμορφώθηκε με βάση τα στοιχεία Μαΐου- Ιουνίου στο 153,7% του ΑΕΠ, ενώ με διαφορά 10 μονάδων το χρέος για το 2011 προσδιορίζεται στο 163,7% με βάση τα στοιχεία Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2011. Επίσης, το χρέος υπολογίζεται στο 172,7% του ΑΕΠ για το 2012 με βάση τα στοιχεία του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2011.

5.1.β. Αγορά Εργασίας - Οικονομική Δραστηριότητα

Γράφημα 5.4

Ποσοστό ανεργίας 2000-2011

Πηγή : Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Τράπεζα της Ελλάδος

Όπως μπορούμε να δούμε στο παραπάνω γράφημα, από το 2009 και μετά το ποσοστό ανεργίας καταγράφει ανοδική πορεία. Συγκεκριμένα, το 2010 το ποσοστό ανεργίας έφτασε στο 12,5%, ενώ το δεύτερο εξάμηνο του 2011, έφτασε στο 16,3%, δηλαδή στο μεγαλύτερο καταγεγραμμένο ποσοστό από το 2000 έως το 2011. Επίσης, στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται οι επενδύσεις από το τρίτο τρίμηνο του 2009 έως και το τρίτο τρίμηνο του 2011.

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε, από το 2010 και μετά οι επενδύσεις καταγράφουν κάθετη πτώση, φθάνοντας στο χαμηλότερό τους σημείο το πρώτο τρίμηνο του 2011.

Γράφημα 5.5

Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, σε σταθερές τιμές 2005,
2009-2011

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ

5.2. ΜΠΟΡΕΙ ΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΝΑ ΕΚΠΛΗΡΩΣΕΙ ΤΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ ΤΟΥ;

Πυρήνας της πολιτικής του Μνημονίου είναι η λεγόμενη εσωτερική υποτίμηση, δηλαδή η ταυτόχρονη μείωση των μισθών και των τιμών, ως μέσο για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Η εσωτερική υποτίμηση μέχρι τώρα στην πράξη λειτουργεί αποκλειστικά σε βάρος των μισθών, όχι όμως και σε βάρος των τιμών. Γεγονός που καθιστά την εσωτερική υποτίμηση μηχανισμό εμβάθυνσης της ύφεσης. Η μεγάλη μείωση της εγχώριας ζήτησης, σε συνδυασμό με τη δραματική αύξηση της ανεργίας οδηγεί στη μείωση των φορολογικών εσόδων.

Επιπλέον, η κατανομή των φορολογικών βαρών γίνεται κοινωνικά ακόμη πιο άνιση, με την αναλογία άμεσων-έμμεσων φόρων να αμβλύνεται ακόμη περισσότερο υπέρ των έμμεσων. Τα μέχρι τώρα αποτελέσματα βεβαιώνουν ότι το Μνημόνιο λειτουργεί ως μηχανισμός δημιουργίας ύφεσης, με αποτέλεσμα τόσο το χρέος όσο και η ανεργία να εκτινάσσονται σε πρωτοφανή επίπεδα. Το Μνημόνιο φαίνεται να προσδοκά την αντιστάθμιση στις τάσεις αυτές με την αύξηση των προσδοκόμενων εξαγωγών, αλλά οι προσδοκίες αυτές δεν επιβεβαιώνονται με βάση τα στατιστικά στοιχεία που υπάρχουν.

Η πολιτική της βίαιης δημοσιονομικής προσαρμογής και του αποπληθωρισμού οδηγεί σε ύφεση, αυτό οδηγεί σε νέες δημοσιονομικά μέτρα και βαθύτερη ύφεση.⁶⁹ Η μείωση του ΑΕΠ απομακρύνει κάθε ενδεχόμενο εξυπηρέτησης του χρέους. Τότε εγκαινιάζεται ένας κύκλος διαδοχικών αναδιαρθρώσεων του χρέους. Η πραγματική οικονομία παγιδεύεται σε μια μόνιμη "παγίδα ρευστότητας", όπου οι τράπεζες και οι επιχειρήσεις, ακόμα και αν έχουν χρήματα, τα αποθεματοποιούν. Κάθε μείωση των δημοσίων δαπανών οδηγεί σε σχεδόν ισοδύναμη μείωση της ιδιωτικής οικονομίας. Από κοινού συρρικνώνουν την κατανάλωση, την παραγωγή, την απασχόληση και τις επενδύσεις. Το χρέος αυτονομείται από την πραγματική οικονομία και αυτοσυσσωρεύεται, αναχρηματοδοτούμενο χωρίς λογική.

Το πραγματικό ερώτημα που προκύπτει, λοιπόν, είναι ποιοι είναι οι πραγματικοί στόχοι του Μνημονίου. Διότι τόσο ο στόχος της αποκλιμάκωσης του δημόσιου χρέους, όσο και ο στόχοι που έχουν τεθεί για τα δημόσια ελλείμματα με βάση τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν δεν μπορούν να επιτευχθούν. Οι λόγοι είναι απλοί: το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, αυξάνει λόγω της μείωσης του ΑΕΠ και όχι

---

⁶⁹ Γιώργος Σταθάκης (02/11/2011), *Η συντεταγμένη χρεοκοπία της ελληνικής οικονομίας ξεκίνησε*

λόγω της αύξησης του δημόσιου χρέους, αφού το Μνημόνιο λειτουργεί ως μηχανισμός ύφεσης. Επίσης, οι στόχοι που έχουν τεθεί για τα δημόσια ελλείμματα είναι ανέφικτοι λόγω της μείωσης των φορολογικών εσόδων ακριβώς λόγω της εμβάθυνσης της ύφεσης.

Μήπως, όμως, το Μνημόνιο έχει ως στόχο την εμβάθυνση της ύφεσης μέσω του αποπληθωρισμού για να ενισχυθεί ο ανταγωνισμός της χώρας (μέσω της ενίσχυσης των εξαγωγών); Μήπως το Μνημόνιο στοχεύει στην εγκαθίδρυση ευέλικτων εργασιακών σχέσεων και στη δραστική μείωση του εργατικού κόστους, τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα και στη μετατόπιση του κόστους παροχής των κοινωνικών αγαθών, όπως η υγεία και η παιδεία, στα νοικοκυριά. Τότε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γ. Αργεΐτης⁷⁰ « Η εκτίμηση του ΜΟΧΠ⁷¹ ότι η μείωση των αμοιβών των εργαζομένων και η απορρύθμιση της αγορά εργασίας θ' αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα είναι ένα ξεπερασμένο οικονομικό δόγμα»... « Η μείωση των μισθών η κατάργηση των εργασιακών δικαιωμάτων των εργαζομένων, η αύξηση του ορίου απολύσεων κ.λπ. θα οδηγήσουν σε «ανταγωνισμό ανταγωνιστικότητας» την Ελλάδα με άλλες χώρες που την ανταγωνίζονται στην προσέλκυση ξένου κεφαλαίου και στο ευρωπαϊκό και διεθνές εμπόριο. Το αποτέλεσμα θα είναι μηδενικό όφελος ανταγωνιστικότητας και ανταγωνισμός λιτότητας για όλους»... «Το ΜΟΧΠ είναι ένας πολύπλευρος μηχανισμός στήριξης των κερδών της εγχώριας επιχειρηματικής τάξης, με άξονες την ανακατανομή του εισοδήματος και την άνιση κατανομή του κόστους της δημοσιονομικής προσαρμογής».

5.3. ΤΟ ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΟ

Στις 30 Ιουνίου 2011 ψηφίστηκε το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα 2011-2015 (Μνημόνιο 2). Πιο συγκεκριμένα, τα μέτρα που προβλέπονται στο Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα για την περίοδο 2011-2015 ανέρχονται σε 28,3 δισ. ευρώ. Μόνο για το 2011 η κυβέρνηση όφειλε να λάβει επιπρόσθετα μέτρα ύψους 6,5 δισ. ευρώ προκειμένου να αντιμετωπίσει τον εκτροχιασμό των εσόδων εξαιτίας της ύφεσης. Παράλληλα παραμένουν απροσδιόριστα τα μέτρα ύψους 1,37 δισ. ευρώ για το 2015.

---

⁷⁰ Γ. Αργεΐτης, *ό.π.*, σελ. 190.

⁷¹ ΜΟΧΠ : Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής

Μεταξύ άλλων, το Μεσοπρόθεσμο, προβλέπει:

- Προσλήψεις 1 προς 10 για το 2011 και 1 προς 5 έως το 2015
- Αύξηση των ωρών εργασίας στο Δημόσιο από 37,5 σε 40 ώρες την εβδομάδα
- Μείωση των συμβασιούχων κατά 50% το 2011 και κατά 10% κάθε επόμενο έτος
- Μείωση του ΕΦΑΠΑΞ στις συντάξεις
- Προσαρμογή των επικουρικών συντάξεων
- Επιβολή ειδικής εισφοράς ύψους 8% σε συνταξιούχους κάτω των 60 ετών με σύνταξη πάνω από 1.700 ευρώ μηνιαίως
- Μείωση δαπάνης για κύριες συντάξεις του ΟΓΑ
- Αξιολόγηση και εξορθολογισμό των κοινωνικών επιδομάτων
- Αυστηροποίηση των κριτηρίων για την λήψη αναπηρικής σύνταξης
- Μείωση των φορολογικών συντελεστών
- Αύξηση των τεκμηρίων
- Επιβολή ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης στα φυσικά πρόσωπα
- Επιβολή τεκμηρίων στους ελεύθερους επαγγελματίες
- Αύξηση των εισφορών των δικαιούχων του ΟΓΑ και του ΕΤΑΑ
- Αύξηση του ΦΠΑ από 13 σε 23% στην εστίαση από το Σεπτέμβριο του 2011
- Αλλαγή στο Φόρο Ακίνητης Περιουσίας
- Αύξηση των αντικειμενικών αξιών στα ακίνητα για να προσεγγίσουν τις εμπορικές αξίες, αύξηση των φόρων μεταβίβασης ακινήτων και των γονικών παροχών
- Συγκέντρωση εσόδων από αυθαίρετα
- Φορολόγηση χρηματοοικονομικών συναλλαγών
- Επιβολή έκτακτης εισφοράς σε Ι.Χ. μεγάλου κυβισμού, ακίνητα μεγάλης αξίας, σκάφη και πισίνες
- Αύξηση στα τέλη κυκλοφορίας
- Έσοδα από ειδικούς φόρους κατανάλωσης
- Αύξηση του φόρου στον καπνό
- Αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης, εξίσωση της φορολόγησης του πετρελαίου θέρμανσης και κίνησης

- Μείωση σε δαπάνες προσωπικού στο Δημόσιο (απολύσεις)
- Μείωση σε λειτουργικές δαπάνες και εξοικονόμηση χρημάτων από συγχωνεύσεις δημόσιων οργανισμών
- Αποκρατικοποιήσεις ύψους 50 δισ. ευρώ μέχρι το 2015. Το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων της κυβέρνησης αφορά στην περίοδο 2011 – 2015 με δέσμευση για τη συγκέντρωση εσόδων ύψους 5 δισ. ευρώ για φέτος, 15 δισ. ευρώ έως το 2012 και 50 δισ. ευρώ μέχρι το 2015. Επίσης, δημιουργείται Ταμείο Δημόσιας Περιουσίας που θα στελεχωθεί από πρόσωπα εγνωσμένης κατάρτισης και εμπειρίας στον τομέα των αποκρατικοποιήσεων. Η Κομισιόν και τα κράτη μέλη της ευρωζώνης μπορούν να ορίσουν 2 παρατηρητές που δεν θα μετέχουν στη διοίκηση του ταμείου.

5.4. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ 21^{ης} ΙΟΥΛΙΟΥ

Με βάση τη συμφωνία τις 21^{ης} Ιουλίου 2011 δόθηκαν τέσσερις επιλογές με στόχο τη μείωση σε όρους παρούσας αξίας κατά 21%. Το κούρεμα της ονομαστικής αξίας κατά 20% αφορούσε τις δύο επιλογές από τις τέσσερις και κατά συνέπεια το μέσο κούρεμα (αν υπολογιστεί στην βάση ότι οι επενδυτές θα ανταλλάξουν ισομερώς στις τέσσερις επιλογές τα ομόλόγα τους) θα ήταν 10%. Εφόσον τα ομόλογα που υπολογίζονταν ότι θα υπαχθούν στο σχέδιο είναι 135 δισ. ευρώ τότε το όφελος για την Ελλάδα θα ήταν 13,5 δισ. ευρώ. Επιπλέον, με βάση το σχέδιο της 21^{ης} Ιουλίου θα έπρεπε να δοθούν στην Ελλάδα 20 δις για επαναγορά ομολόγων με συνέπεια το όφελος (υποθέτοντας επαναγορά στο 60% της ονομαστικής αξίας) να φτάνει στα 13,5 δις. Άρα το σύνολο θα ήταν 27 δις, στα οποία δεν περιλαμβάνονται τα όποια έσοδα από αποκρατικοποιήσεις, δηλαδή θα αφορούσε ένα πολύ μικρό ποσοστό του χρέους 27/360 δηλαδή 7,5%.

Η συμφωνία της 21^{ης} Ιουλίου τελικά δεν τέθηκε σε ισχύ ποτέ με αποτέλεσμα και το 'πάγωμα' της έκτης δόσης που προοριζόταν για τον Αύγουστο του 2011. Σύμφωνα με τον ξένο Τύπο, ο λόγος είναι ότι ξέσπασε διαμάχη στο εσωτερικό της Ευρωζώνης σχετικά με το δεύτερο πακέτο στήριξης της Ελλάδας ύψους 109 δισ. ευρώ που συμφωνήθηκε στις 21 Ιουλίου⁷². Ανώτερος Ευρωπαίος αξιωματούχος, που επικαλούνται οι Financial Times, δήλωσε πως επτά χώρες -τις οποίες δεν κατονόμασε- ζήτησαν να προχωρήσουν οι τράπεζες σε μεγαλύτερο «κούρεμα» των ελληνικών ομολόγων. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, η Γερμανία και η Ολλανδία ζήτησαν να σηκώσουν οι τράπεζες το μεγαλύτερο βάρος, όμως η Γαλλία και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα δεν αποδέχονται αυτή την πρόταση. Στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) αναφέρονται οι New York Times, σημειώνοντας ότι στα μέσα Οκτωβρίου, εάν όλα πάνε καλά, οι Ευρωπαίοι θα έχουν συμφωνήσει για την ενίσχυση του EFSF, το οποίο ωστόσο θα εξακολουθήσει να μην διαθέτει τα απαραίτητα μέσα για την αντιμετώπιση της κρίσης σε μεγαλύτερες οικονομίες, όπως της Ισπανίας και της Ιταλίας. Τέλος, σύμφωνα με το πρακτορείο Bloomberg, ο υπουργός Οικονομικών της Γερμανίας Βόλφγκανγκ Σόιμπλε κάλεσε τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης να προετοιμάσουν ένα σχέδιο προστασίας των τραπεζών σε περίπτωση που η κρίση επιδεινωθεί. Ο Γερμανός υπουργός δήλωσε από το Βερολίνο ότι έχει ζητήσει από τις κυβερνήσεις των χωρών της Ευρωζώνης να στείλουν πριν της 3 Οκτωβρίου 2011 –οπότε συνεδριάζει το Eurogroup- αναφορές με τα εναλλακτικά σχέδια που επεξεργάζονται για τις τράπεζες. Τα κράτη πρέπει να επεξεργαστούν εναλλακτικά σχέδια γιατί ίσως βρεθούν απέναντι «σε μία σοβαρή κατάσταση».

---

⁷² Εφημερίδα *Το Βήμα* (28/09/2011), «Ξένος Τύπος: Η συμφωνία της 21ης Ιουλίου διχάζει την Ευρωζώνη»

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως προαναφέρθηκε, το πρώτο μνημόνιο στην Ελλάδα εφαρμόστηκε το 1842 και περιλάμβανε παρόμοια μέτρα με αυτά τόσο του Μνημονίου του 2010, όσο και του Μεσοπρόθεσμου. Μόνο που τότε δεν υπήρχαν ΕΕ και ΔΝΤ, υπήρχαν, όμως, Μεγάλες Δυνάμεις. Η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας δεν φαίνεται να έχει αλλάξει ουσιαστικά από το 1842. Προς το παρόν δεν φαίνεται να έχουν βρεθεί εγχώριες δυνάμεις ικανές να οδηγήσουν τη χώρα στην οικονομική ανασυγκρότηση που απαιτείται. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γ. Σταθάκης⁷³ «Όταν βρεθούν τέτοιες εγχώριες δυνάμεις, υποθέτω ότι θα μιλήσουν, θα εκφέρουν κάποιον λόγο, και πιθανόν να είναι και πειστικός. Μόνο που σήμερα ο λόγος που κυριαρχεί από τις εγχώριες δυνάμεις είναι ένα μείγμα “παρδαλών θεωριών” και “γραφικών προτάσεων” νεοφιλελεύθερης κοπής, ανακυκλωμένων από παλαιότερες εκθέσεις του ΔΝΤ, δέκα χρόνια πριν. Άνοιγμα των επαγγελματιών, συρρίκνωση των δημοσίων δαπανών στο 30% του ΑΕΠ, πλήρη απελευθέρωση της αγοράς εργασίας, δραματική συρρίκνωση των μισθών. Αυτές οι σκέψεις προδιαγράφουν την επιστροφή μιας σχετικά ανεπτυγμένης οικονομίας στο υπανάπτυκτο παρελθόν της. Μόνο που, εν πολλοίς, η προδιάθεση αυτή για επιστροφή στο υπανάπτυκτο παρελθόν υπογραμμίζει το πόσο οι εγχώριες δυνάμεις διατηρούν τις παραδοσιακές δοξασίες και νοοτροπίες τους, παρά την προφανή οικονομική πρόοδο».

---

⁷³ Γ. Σταθάκης (14/06/2011), «Μνημόνιο και Μεσοπρόθεσμο δεν απαντούν στο ζήτημα της βιωσιμότητας του χρέους», *Αυγή*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας δεδομένων για το «άνοιγμα» εσόδων-εξόδων σε Πορτογαλία, Ιταλία, Ιρλανδία, Ελλάδα και Ισπανία (PIIGS).

Πορτογαλία	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	:	36,5	37,5	37,3	38,3	38,3	38,2	38,2	39,4	40,7	41,3	39,9	40,5	41,1	41,1	39,7	41,6
Έξοδα	:	41,5	42,1	41,1	40,8	41	41,1	42,5	42,3	43,8	44,7	45,8	44,5	44,4	44,8	49,9	51,3
Ισπανία	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	:	37,2	37,7	38,0	38,7	38,7	38,2	38,1	38,7	38	38,8	39,7	40,7	41,1	37	35,1	36,3
Έξοδα	:	44,4	43,2	41,6	41,1	39,9	39,2	38,7	38,9	38,4	38,9	38,4	38,4	39,2	41,5	46,3	45,6
Ιρλανδία	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	:	38,9	38,8	36,6	36,5	36,5	35,9	34	33,1	33,6	34,9	35,4	37,2	36,7	35,4	34,7	35,5
Έξοδα	:	40,9	38,9	36,5	34,4	33,9	31,2	33	33,4	33,1	33,5	33,8	34,3	36,6	42,8	48,9	66,8
Ιταλία	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	44,4	45,0	45,4	46,2	46,1	46,1	45	44,5	44	44,4	44	43,4	45	46	45,9	46,3	45,8
Έξοδα	53,5	52,5	52,5	50,2	49,2	48,1	45,9	47,7	47,1	48,1	47,5	47,9	48,5	47,6	48,6	51,6	50,3
Ελλάδα	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	:	36,7	37,4	40,5	41,3	41,3	43	40,9	40,3	39	38,1	39	39,2	40,8	40,7	38	39,5
Έξοδα	:	45,7	44,1	44,9	44,3	44,4	46,7	45,3	45,1	44,7	45,5	44,6	45,2	47,6	50,6	53,8	50,2

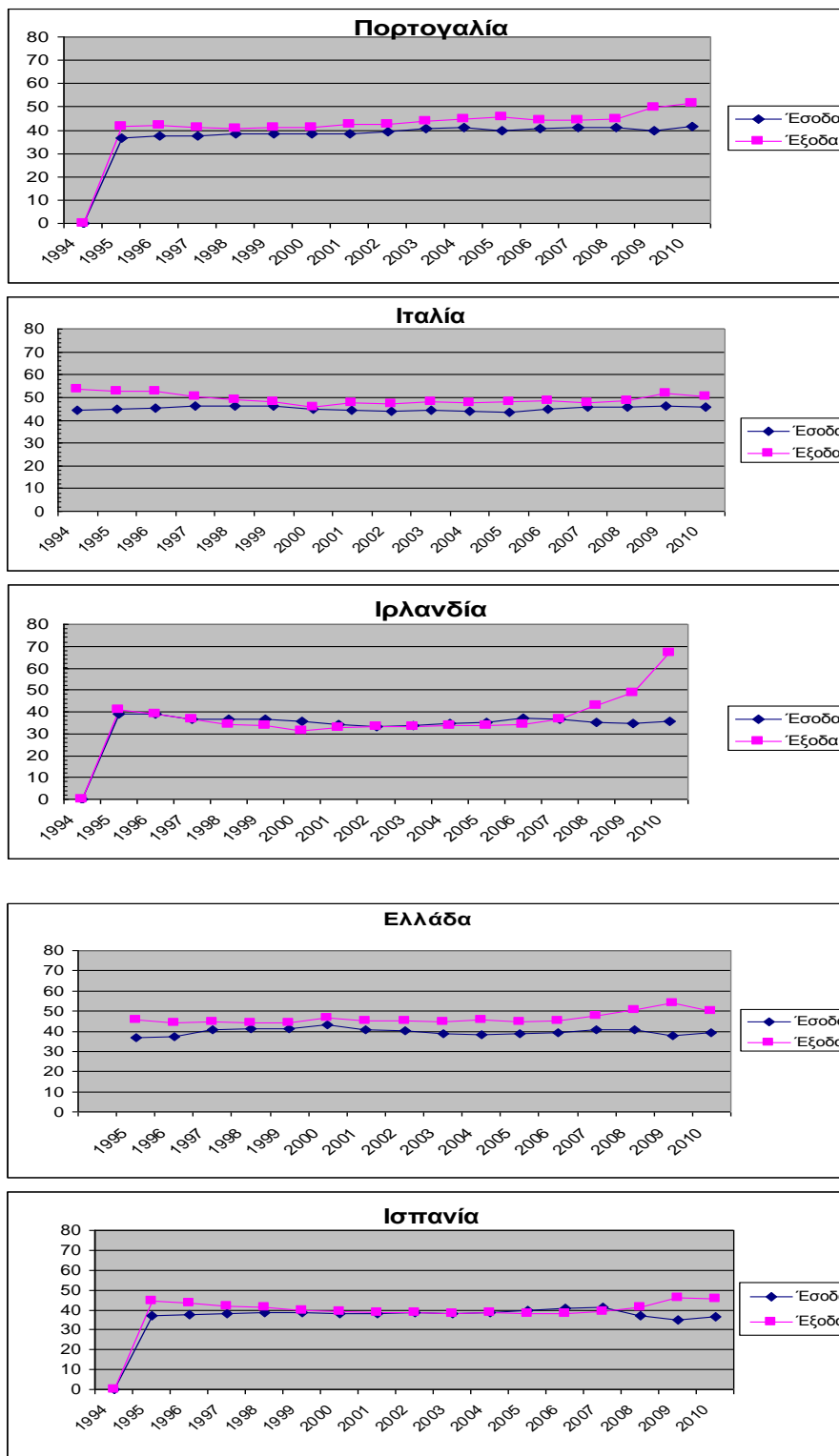
Πίνακας δεδομένων για το «άνοιγμα» εσόδων-εξόδων σε Γερμανία, Ελλάδα, Γαλλία, Ολλανδία, Αυστρία και Ηνωμένο Βασίλειο.

Ελλάδα	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	:	36,7	37,4	40,5	41,3	41,3	43	40,9	40,3	39	38,1	39	39,2	40,8	40,7	38	39,5
Έξοδα	:	45,7	44,1	44,9	44,3	44,4	46,7	45,3	45,1	44,7	45,5	44,6	45,2	47,6	50,6	53,8	50,2
Ηνωμένο Βασίλειο	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	37,6	38,0	38,0	39,4	39,8	39,8	40,4	40,7	39	38,7	39,5	40,7	41,5	41,1	42,9	40,1	40,3
Έξοδα	44,4	43,9	42,3	40,5	39,5	38,9	36,8	40,2	41,1	42,1	43	44,1	44,2	43,9	47,9	51,4	50,4
Ολλανδία	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	50,0	47,2	47,5	45,8	46,4	46,4	46,1	45,1	44,1	43,9	44,3	44,5	46,1	45,4	46,7	46	46,2
Έξοδα	53,5	56,4	49,4	47,5	46,7	46	44,2	45,4	46,2	47,1	46,1	44,8	45,5	45,3	46,2	51,5	51,2
Γαλλία	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	48,6	48,9	50,5	50,1	50,8	50,8	50,2	50	49,6	49,3	49,6	50,6	50,6	49,9	49,9	49,2	49,5
Έξοδα	54,1	54,4	54,5	54,2	52,8	52,6	51,7	51,7	52,9	53,4	53,3	53,6	53	52,6	53,3	56,7	56,6
Γερμανία	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	45,5	45,4	45,7	45,7	46,6	46,6	46,2	44,5	44,1	44,3	43,3	43,6	43,7	43,7	44	44,9	43,6
Έξοδα	47,8	54,9	49,1	48,2	48,0	48,2	45,1	47,6	47,9	48,5	47,1	46,9	45,3	43,5	44	48,1	47,9
Αυστρία	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Έσοδα	51,2	50,4	51,7	51,2	51,0	51	50,1	51,1	49,8	49,7	49,2	48,2	47,5	47,6	48,3	48,7	48,1
Έξοδα	56,1	56,3	55,9	53,5	53,7	53,4	51,9	51,3	50,7	51,3	53,8	50	49,1	48,6	49,3	52,9	52,5

Πηγή : Eurostat (05/12/2011)

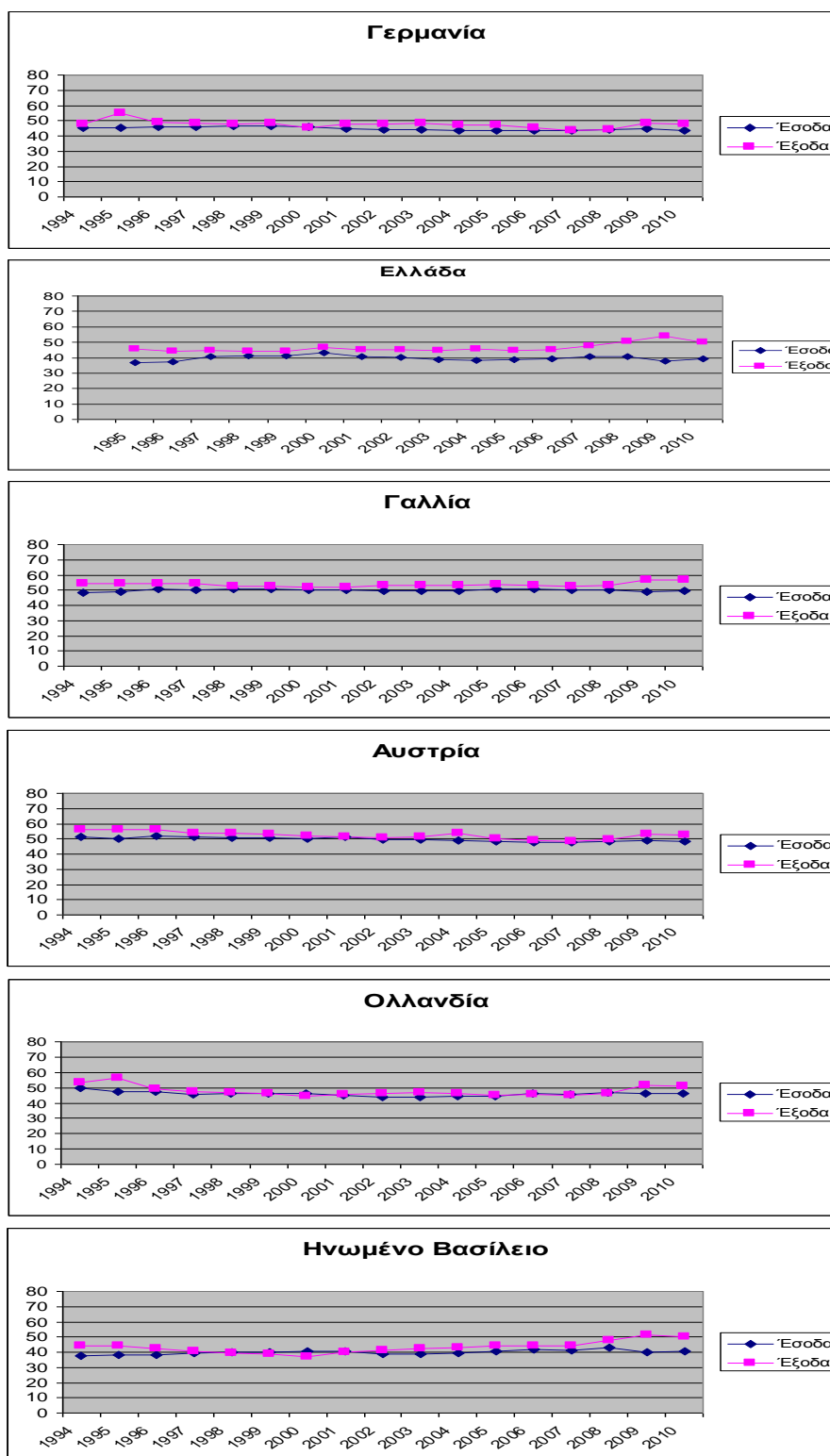

Το «άνοιγμα» εσόδων-εξόδων σε Πορτογαλία, Ιταλία, Ιρλανδία, Ελλάδα και Ισπανία (PIGS).

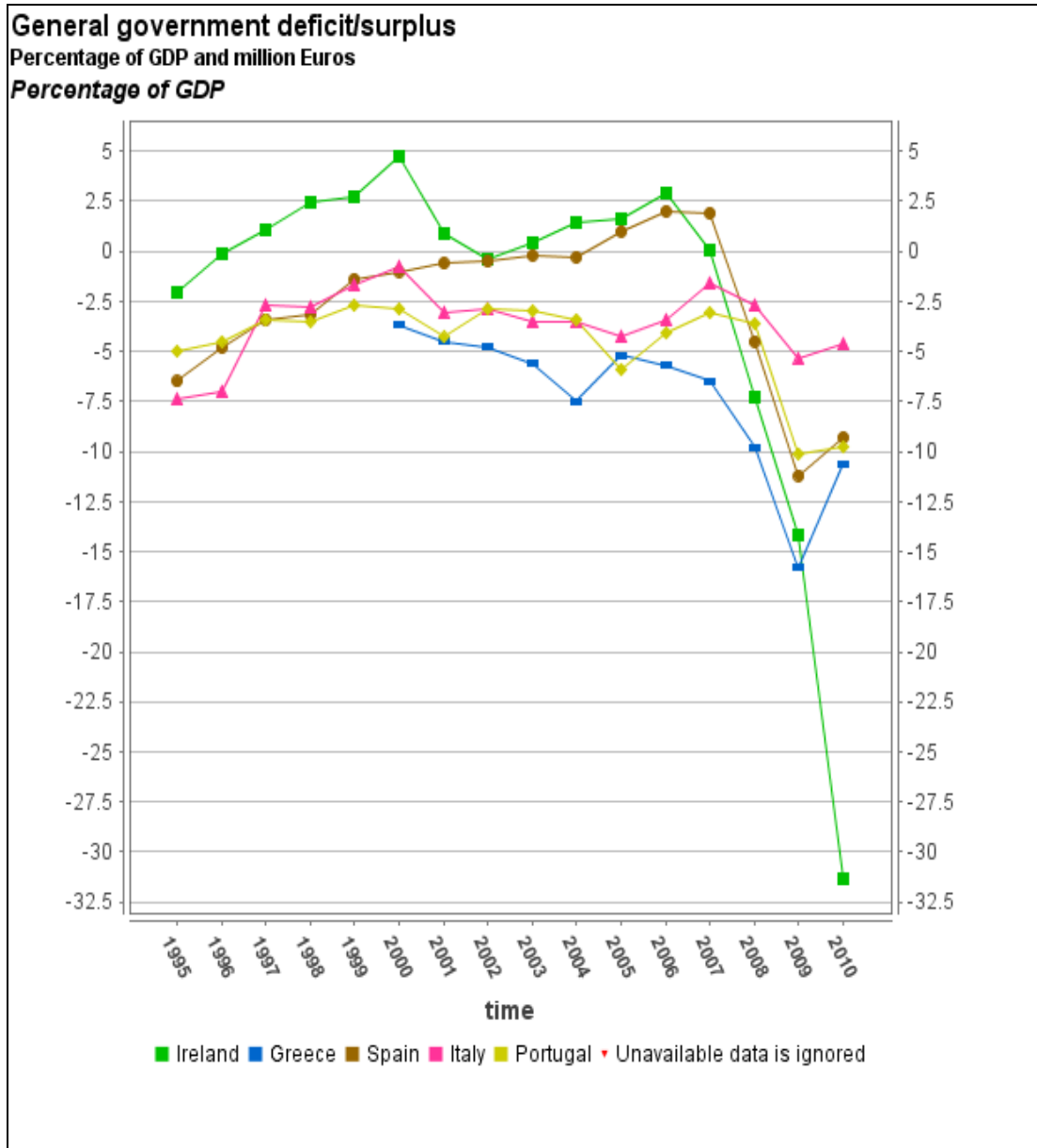

Στο παραπάνω γράφημα βλέπουμε παρόμοιες τάσεις στο «άνοιγμα» των εσόδων και των εξόδων για την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ιταλία, ενώ παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς την εξέλιξη της διαφοράς εσόδων-εξόδων τόσο για την Ιρλανδία, όσο και για την Ισπανία.

Το «άνοιγμα» εσόδων-εξόδων σε Γερμανία, Ελλάδα, Γαλλία, Ολλανδία, Αυστρία και Ηνωμένο Βασίλειο.

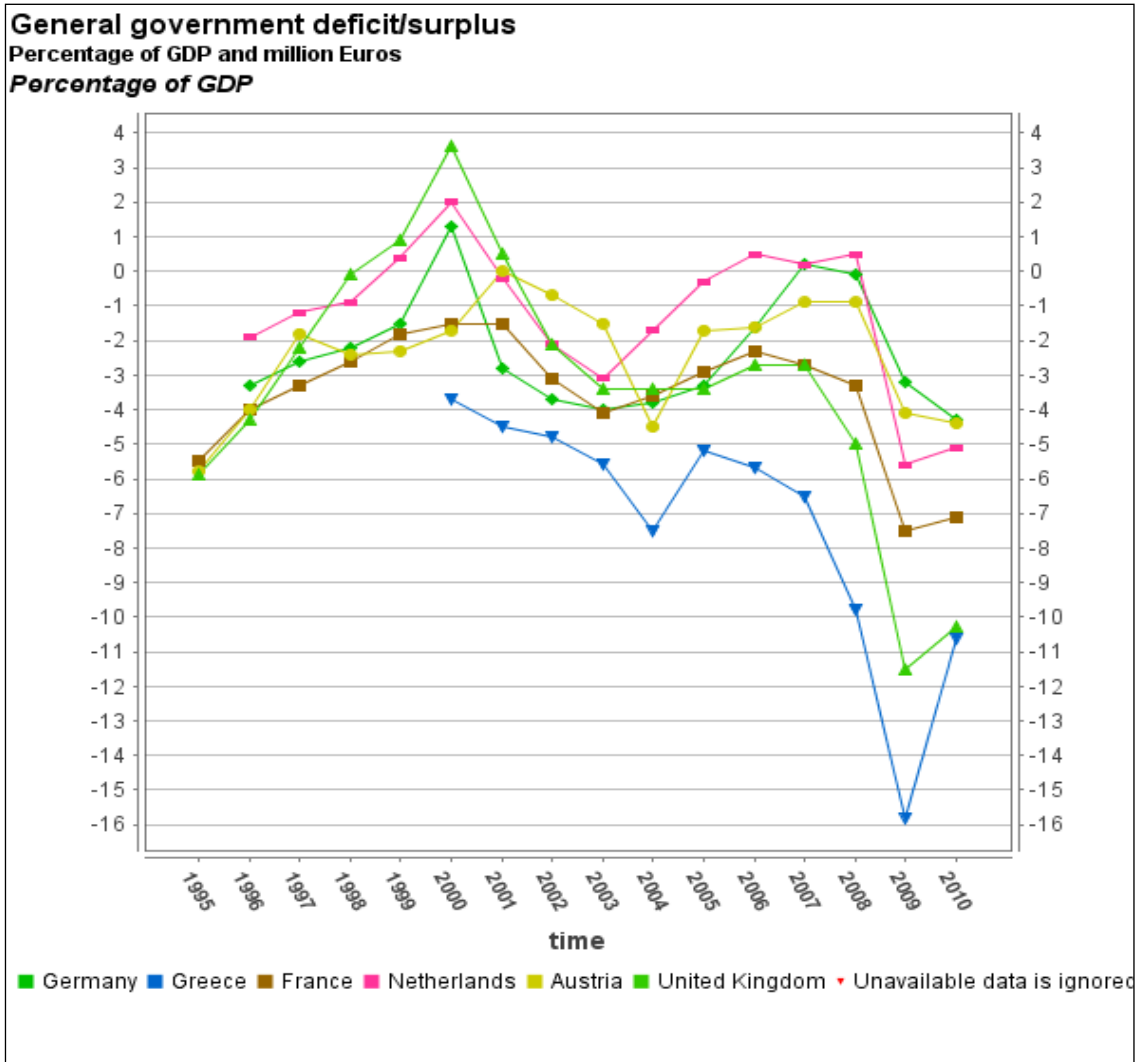

Στο παραπάνω γράφημα παρατηρούμε παρόμοιες τάσεις στο «άνοιγμα» των εσόδων και των εξόδων για τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ολλανδία, την Αυστρία και το Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ μόνο για την Ελλάδα παρατηρείται συνεχής υστέρηση των εσόδων σε σύγκριση με τα έξοδα την περίοδο 1995-2010.

Πηγή: Eurostat (10/11/2011)

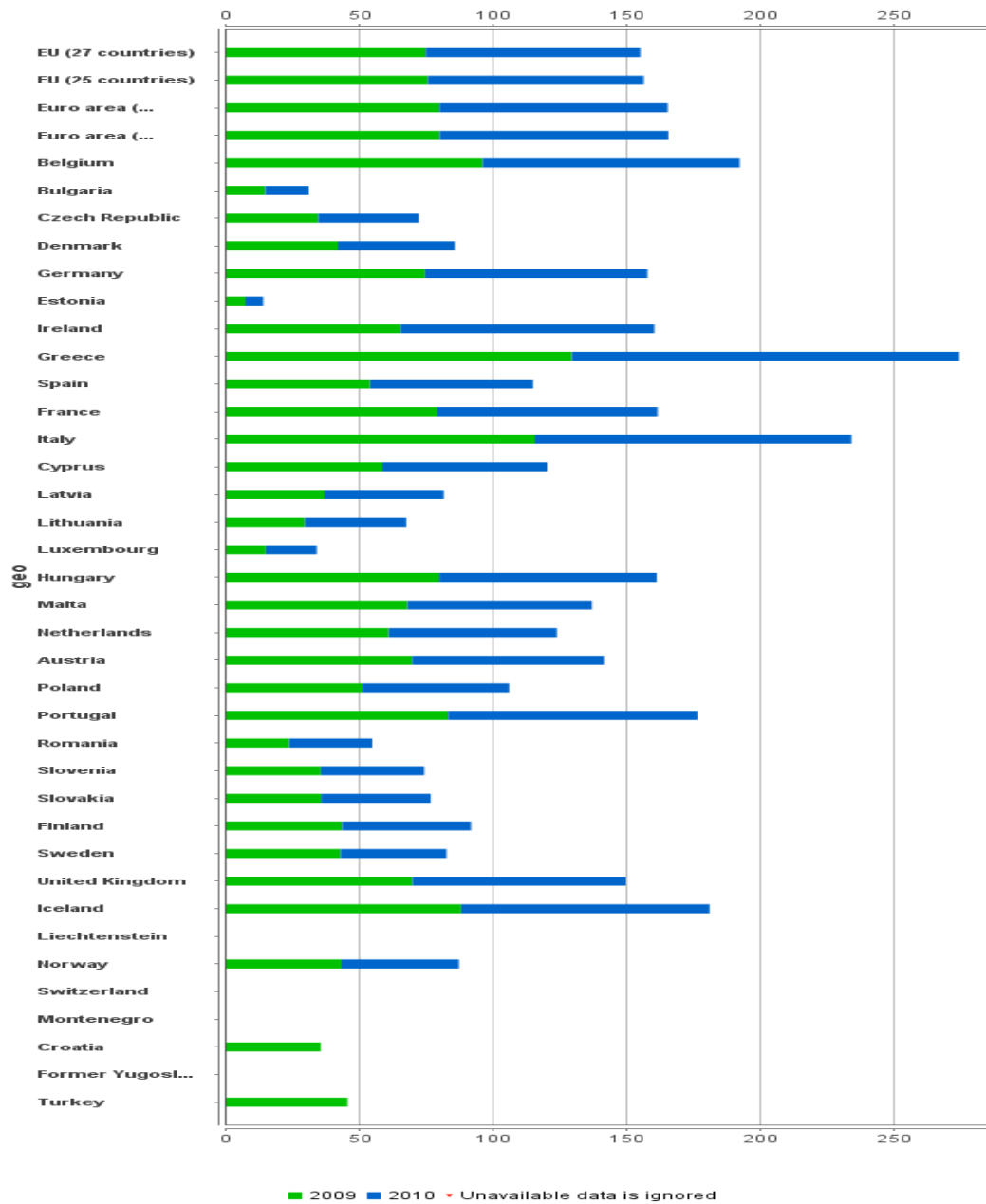
Στο παραπάνω γράφημα παρουσιάζεται το έλλειμμα/ πλεόνασμα σε Πορτογαλία, Ιταλία, Ιρλανδία, Ελλάδα και Ισπανία (PIIGS), για το διάστημα 1995-2010. Με βάση τη Eurostat (10/11/2011), δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για το έλλειμμα/ πλεόνασμα της Ελλάδας την περίοδο 1995-2000.

Πηγή : Eurostat (10/11/2011)

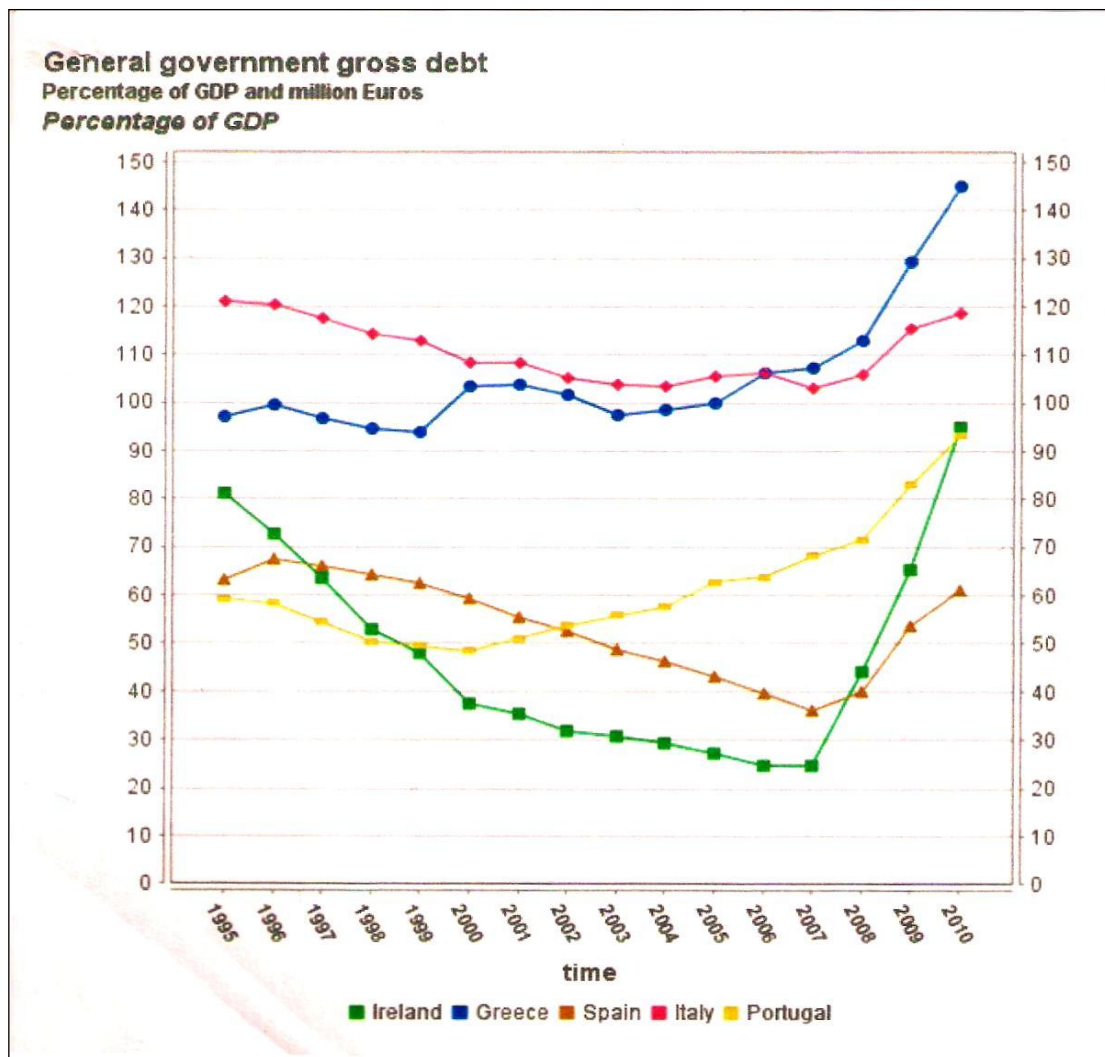
Στο παραπάνω γράφημα παρουσιάζεται το έλλειμμα/ πλεόνασμα σε Γερμανία, Ελλάδα, Γαλλία, Ολλανδία, Αυστρία και Ηνωμένο Βασίλειο, για το διάστημα 1995-2010. Με βάση τη Eurostat (10/11/2011), δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για το έλλειμμα/ πλεόνασμα της Ελλάδας την περίοδο 1995-2000.

General government gross debt
 Percentage of GDP and million Euros
 Percentage of GDP

Πηγή: Eurostat (03/11/2011)

Στο παραπάνω γράφημα παρουσιάζεται η εξέλιξη του ακαθάριστου δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ, το διάστημα 2009-2010 για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με βάση τα στοιχεία της Eurostat το Νοέμβριο του 2011.

Πηγή: Eurostat (25/11/2011)

Στο παραπάνω γράφημα παρουσιάζεται η εξέλιξη του ακαθάριστου δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ, σε Πορτογαλία, Ιταλία, Ιρλανδία, Ελλάδα και Ισπανία (PIIGS) με βάση τα στοιχεία της Eurostat το Νοέμβριο του 2011, για το διάστημα 1995-2010.

Βιβλιογραφία

1. Αργεΐτης, Γ. (2011), «Η δημοσιονομική κρίση της Ελληνικής οικονομίας», στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
2. Αστρουλάκης, Ν. (28/10/2011), «Ποιοι είναι και πώς επιτυγχάνονται οι νεοφιλελεύθεροι στόχοι του Μνημονίου;», *Ελευθεροτυπία*
3. Βαβούρας, Ι. Σ. (1993), *Δημόσιο χρέος, θεωρία και ελληνική εμπειρία*, Εκδόσεις Παπαζήση.
4. Βαρβαρέσος, Κ. (2002), *Έκθεση επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος*, Σαββάλας
5. Γιοβάνη Σ., Εχταρη Σ., Ρίζος Χ. (2011), Πτυχιακή Εργασία: *Παγκόσμια Οικονομική Κρίση Τι Την Προκάλεσε Και Ποια Τα Μέτρα Αντιμετώπισής Της*, Επιβλέπων Ντεμίρης Κωνσταντίνος, Πάτρα
6. Δελτίο Διοίκησης Επιχειρήσεων, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2010, Τεύχος 384
7. Δρεττάκης Μ. Γ.(2011), «Οι δημοσιονομικές Διαστάσεις της Κρίσης στην Ελλάδα» στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
8. ΕΛΣΤΑΤ
9. Εφημερίδα Κέρδος (9/10/2010)
10. Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* (07/06/2009), «Τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα»
11. Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* (07/06/2009), «Ανησυχίες για την αποτελεσματικότητα της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής»
12. Εφημερίδα *Επίκαιρα* (01/11/2011), «Εκτός προϋπολογισμού τα δημόσια έσοδα»
13. Εφημερίδα *Το Βήμα* (25/11/2009), «Μειώνονται τα φορολογικά έσοδα»
14. Εφημερίδα *Το Βήμα* (28/09/2011), «Ξένος Τύπος: Η συμφωνία της 21ης Ιουλίου διχάζει την Ευρωζώνη»
15. Εφημερίδα *Το Βήμα*, (04/10/2011), «Κ. Μπεντίτ: 200 - 300 δισ. "πέταξαν" από την Ελλάδα»
16. Εφημερίδα *Τα Νέα* (09/06/ 2011), «Κατατέθηκε στη Βουλή το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα»
17. Ζιώτης, Χ. (4/06/2011), «Πως το ελληνικό χρέος αύξαινε περισσότερο από το έλλειμμα», *Ελευθεροτυπία*

18. Καλλωνιάτης, Κ. (04/07/2010), «Η άρνηση πληρωμής του χρέους και οι παγίδες», *Η Αυγή*
19. Κανιάρης, Κ. (24/06/2001), «Τα ελλείμματα, η «σκληρή» δραχμή και το ευρώ», *Ριζοσπάστης*
20. Κατσανεβάκης, Α. Ι. (10/09/2011), *Η έννοια του ειδεχθούς χρέους*
21. Κοντογιάννης, Δ. (21/02/2010), «Το swap που «εξαφάνισε» το ελληνικό χρέος», *Ελευθεροτυπία*
22. Κοντορούση, Μ. (02/07/2011), *Όλα τα μέτρα του Μεσοπρόθεσμου*
23. Κρατικός Προϋπολογισμός 2011, Θέσεις του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, Δεκέμβριος 2010
24. Κωσταρέλου, Ε., (8/05/2010), «Οι 8 πληγές του Μνημονίου», *Ελευθεροτυπία*
25. Λαπατσιώρας, Σ., Σωτηρόπουλος Δ. (2011), «Αριθμητική του δημόσιου χρέους... Όχι μόνο για αρχάριους», *Θέσεις*, τεύχος 116
26. Λαπατσιώρας Σ., Μηλιός Γ., Σωτηρόπουλος Δ. (2011), «Ταξίδι μέσα στην ήττα : πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης ή πολιτικές αξιοποίησης της κρίσης; Σκέψεις για μια αριστερή στρατηγική», *Θέσεις*, τεύχος 116
27. Λιανός, Θ. (18/08/1996), «Η δραχμή και η σκληρή αλήθεια», *Το Βήμα*
28. Μανιάτης, Θ. (2011), «Η δημοσιονομική κρίση και ο κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα» στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
29. Μαριάς, Ε. (10/05/2008), «Από το Σχέδιο Σούμαν στη Λισαβόνα», *Ελευθεροτυπία*
30. Μαριάς, Ε. (2/2010), «Δανειακή Σύμβαση Ελλάδας-κρατών ευρωζώνης και παραίτηση της χώρας μας και την ασυλία λόγω εθνικής κυριαρχίας», *Ευρωπαϊών Πολιτεία*
31. Μαριάς, Ε. (2010), «Η δανειακή σύμβαση Ελλάδας- κρατών Ευρωζώνης υπό το πρίσμα των θεσμών και του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Νομικό Βήμα*, τόμος 58
32. Μαριάς, Ε. (12/02/2010), *Η υστερία των ελλειμμάτων*
33. Μαριάς, Ε. (26/02/2010), «Η χρηματοδοτική ενίσχυση των χωρών της Ευρωζώνης», *Η Σφήνα*
34. Μαριάς, Ε. (19/02/2010), «Τα θεσμικά ελλείμματα της ΟΝΕ», *Η Σφήνα*
35. Μητσός, Μ. (07/10/2011), «Να γελάσουμε ή να κλάψουμε;», *Τα Νέα*
36. Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής (06/05/2010), Παράρτημα ΙΙΙ, Εφημερίς της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας

37. Μάνδρου, Ι. (13/05/2001), «Γιατί ανθούν οι off shore εταιρείες», *Το Βήμα*
38. Νεγροποντη Μ. - Δελιβανη (1994), *Ελληνικό δημόσιο χρέος και ελλείμματα*, Εκδόσεις Σακκουλα, Θεσσαλονίκη
39. Παρέμβαση (23/09/2011), *Σοκάρουν τα αποτελέσματα του Μνημονίου*
40. Σταθάκης, Γ. (2011), «Η δημοσιονομική κρίση της Ελληνικής Οικονομίας» στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, , εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
41. Σταθάκης, Γ.(13/11/2008), *Μετά την κρίση τι; Αναζητώντας μια νέα Αρχιτεκτονική για το χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ημερίδα του Ίνστιτούτου Ν. Πουλαντζάς΄.
42. Σταθάκης, Γ. (2010), «Η δημοσιονομική κρίση της Ελληνικής οικονομίας, μια ιστορική ματιά», *Σύγχρονα Θέματα*, Τεύχος 108.
43. Σταθάκης, Γ. (28/02/2010), *Η αμερικάνικη κρίση και η πολιτική Ομπάμα*
44. Σταθάκης, Γ. (20/03/2010), «Η συμφωνία των Βρυξελλών ως αμφίσημη διακήρυξη», *Κυριακάτικη Αυγή*.
45. Σταθάκης, Γ. (14/03/2010), «Το ελληνικό δημόσιο χρέος, η «χρεοκοπία» και το ευρώ», *Κυριακάτικη Αυγή*.
46. Σταθάκης, Γ. (6/05/2010), «Ένα σχεδιάγραμμα της ελληνικής οικονομικής κρίσης, Η δημιουργία του ελληνικού δημόσιου χρέους», *Κυριακάτικη Αυγή*.
47. Σταθάκης, Γ. (02/10/2010), «Η «φορολογική ασυλία» αιτία των ελλειμμάτων του δημοσίου. Αφετηρία για την έξοδο από την ύφεση, η κατάργηση των φοροαπαλλαγών υπέρ των οικονομικά ισχυρών», *Βήμα Ιδεών*
48. Σταθάκης, Γ. (13/5/2010), «Η παγίδευση της οικονομίας στις «αθεράπευτες αντινομίες» της», *Τα Νέα*
49. Σταθάκης, Γ. (21/02/2010), «Η κρίση της "κατακερματισμένης" ελληνικής οικονομίας», *Κυριακάτικη Αυγή*.
50. Σταθάκης, Γ. (10/01/2010), «Το τριετές πρόγραμμα σταθεροποίησης», *Κυριακάτικη Αυγή*.
51. Σταθάκης, Γ. (07/02/2010), «Εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές για την κρίση: αναζητώντας μια αριστερή στρατηγική», *Κυριακάτικη Αυγή*.
52. Σταθάκης, Γ. (13/12/2009), «Περί χρεοκοπίας της χώρας», *Κυριακάτικη Αυγή*.
53. Σταθάκης, Γ. (05/12/2010), *Η Ιρλανδική κρίση*
54. Σταθάκης, Γ. (02/11/2011), *Η συντεταγμένη χρεοκοπία της ελληνικής οικονομίας ξεκίνησε*

55. Σταθάκης, Γ. (14/06/2011), «Μνημόνιο και Μεσοπρόθεσμο δεν απαντούν στο ζήτημα της βιωσιμότητας του χρέους», *Η Αυγή*
56. Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Τεύχος 137, Μάιος – Ιούνιος 2011, Τράπεζα της Ελλάδος
57. Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Τεύχος 139, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2011, Τράπεζα της Ελλάδος
58. Στέβη, Μ. (04/06/2011), «Πως έθαψαν το μηχανισμό θωράκισης υπερχρεωμένων χωρών», *Ελευθεροτυπία*
59. Συνέντευξη στον Ν. Κατζηλάκη (04/06/2011), «Η Ελλάδα έχει πέσει θύμα οικονομικών δολοφόνων», *Ελευθεροτυπία*
60. Τσίμας, Π. (20/02/2010), «Στο δικαστήριο των ελλειμμάτων», *Τα Νέα*.
61. Τσίμας, Π. (22/05/2010), «Η άλλη γαλανόλευκη τραγωδία ,Ομοιότητες και διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Αργεντινής, δυο χωρών τα χρέη των οποίων συζητήθηκαν περισσότερο την τελευταία δεκαετία.», *Τα Νέα*.
62. Τσίμας, Π. (04/12/2010), «Φώς στο ευρωπαϊκό τούνελ;» *Τα Νέα*
63. Ψυχάρη Ε. (23/01/2011), «Ρίτσαρντ Γουόλφ, Φορολογήστε τους πλούσιους!», *Το Βήμα*
64. Bruegel (07/02/2011), «A comprehensive approach to the Euro-area debt crisis»
65. EUROSTAT
66. Eurostat (13/05/2011): *Πως η Ελλάδα απέκρυψε χρέος μέσω των swaps με την Goldman Sachs*
67. Elliot, L. (14/11/2011), «The euro used to be trendy, but now we know it was just a fashion faux pas», *The guardian*
68. Jenkins, S. (20/12/2011), «The government is so draconian, yet so casual towards dodgy private cash» , *The guardian*
69. Krugman, P. (01/12/2011), «Killing the euro», *New York Times*
70. Krugman, P. (27/11/2011), «We are the 99.9 percent», *Economist's View*
71. OECD
72. Stiglitz, J. E.-Walsh, C. E. (2009), *Αρχές της Μακροοικονομικής*, Παπαζήσης, Αθήνα

73. Y. Stournaras, M. Vasiliadis, N. Ventouris (October 2011), *The reforming Greek Economy: Turning a problem into an opportunity*, “*The European Debt Crisis: Lessons for Greece from the Scandinavian Experience*”, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών
74. Thayer, E. (11/11/2011), «Low tax payments common at giant U.S. firm», *Reuters*
75. Toporowski, J. (2011) «Η χρηματοοικονομική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας: Πως η θεωρία των χρηματοοικονομικών κρίσεων αποτελεί κακό οδηγό για τις χρηματοοικονομικές κρίσεις και γιατί η πολιτική οικονομία μπορεί να το καταφέρει καλύτερα», Μετάφραση Βλάσης Μισσός, στο *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Επιμέλεια: Ανδριάννα Βλάχου, Νίκος Θεοχαράκης, Δημήτρης Μυλωνάκης, εκδόσεις Gutenberg
76. The Economist